

७०३

પારસી ની આરસી

મું બ ઈ:

પારસી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં પાલનજી
નસરવાંનજી ખંખાતાએ
છાપી પ્રગટ કીધીછે.

સ ને ૧૮૭૩.

કિં ૦ રૂ ૦૧૧.

સુચના

આ ન્હાનું પુસ્તક ઢેઢાક મિત્રોની સુચના ઉપરથી સંસારી કુટુંબોના ઉપ-ચોગ અરથે દર માસે નીકળતા “દુભા-શિયો” ચોપાનિયાં ઉપરથી એકકું કરી પરજા હજીર મેલવામાં આવીયું છે.

જોકે આ પુસ્તકમાં આવેલી બીના વાતચીતના આકારમાં જોડવવામાં આવી છે પણ તે માત્ર ચીતાર સીવાએ નાટકનું ડોળ વાલવાની મહસદ ધરાવતી નથી.

જે ઘર કંકાશ, તેનું શતીયાનાશ.

તથા

અનખનાવનો ઘાટ

તે

‘દીવાનાપણનો આપઘાટ.’

બેરામરા અને કુફી બહુ}
(નાકેશપાથ દેખાડનાર.)

કોલીબાઈ (કંકાશનું) બી રાખનાર.).....

જરબાઈ

કેકુ અને કાવરા

આપુલ અને બહુમનબાઈ}
તથા રાણીબાઈ ચાદનબાઈ}

મોઠાંબાઈ તથા હાંસીબાઈ}
કુલઆનુ ખમીર ચહાવનાર}

કાંહાંનલ

ગંગાંરામ જોશી

કનરાટેબલ તથા રીપાઈઓ

કારોનર તથા જીરી

દડીવો તથા દેશાઈ

તથા એ વગર બેહરા

૩

અંધે માલી અઘ્યર.

મેરામસાના માય.

,, બેહન.

,, કોકરાઓ.

,, ઘરના ભાડુનો.

કોલીગાઈની શહીઓ.

મેરામસાની પટોશનો ચાકર.

(વશીકરણ કરનાર.) એક ધુતારો ગળપસ.

પોલીશ અમલદાર.

આપઘાટની તપાસ કરનાર.

મેરામશાની વાડીનો કોલીયો તથા ચાકર.

મશાની વારીના મેમઅરો ઘલીઆદી.

ભાગ ૧ લો.

બેહરમશાનુ ધર.

કોલીબાઈ, મીઠાંબાઈ તથા ધરમાંનાં
બાકુતો.

કોલીબાઈ સામુ—(માંથે ફેંતા બાં
વેસાં ને પેતાનો અશમાં બોલાયો ત્ય તે
સંતાડવાનો વહુ ઊપર શક લાવી ગુશમાં
ને ગુશમાં સોધતાં સોધતાં) પેટ બરેરે તે
જી માએ માશીનું, મારા જેવી આંખે આં
ધલી થાયે; ને જેમ હું આંખે હેરાંનછું
તેમ તેની થાયે; કોણ જાણે કે કોઈ આં
ધરાની જગુએ કોહાં ગટારી મેલીયો હા
રે. હવે કોણને પુછું ને કોહાં થોધું; જા
હાં બોધું તાંહાં ચોરતાંનું ઉગર મસીદ
તેનું દેખાએય.

[મીઠાંબાઈ બાહારથી આવી પુછેય.

મીઠાંબાઈ—કેમ માએ કોલીબાઈ, એ સહવારના પોહારમાં શું શોધ ખોર કરેચ?

કોલીબાઈ—આવો માએ મીઠાંબાઈ; બેસોની, આ મારા જીવી આંખે કોઈ મહીરાં મુઠ યવાની હોયે તેથી તેને આ ગમચથી પોતાનો અંધાપો ચેતીને મારું દુખ લીધું. જાણું ઘેરખાર ખોરીયું; હવે તે કાંહાં સોધું, પડોશીને ઘેર શોધ ખોર કરવા જઈ કે આંગણામાં સોધવા નીકળું કે મોહોબાના લોકોના ઘેરના જાહરા જોવા જઉં !!

મીઠાંબાઈ—તમારી આંખનેતો તા હારક મરું, પણ શું ચસમો સોધોચ કે ?

કોલીબાઈ—હા માએ; ઘણુંએકે મારી દીકરીને ઘેરથી આવી તારે એ દુખ કોઈને ગમી આયું. દીકરાનીતો બલોનેખી દરકાર નહી કે માએ કાંહાં મરેચ ને કાંહાં જીવેચ, કે ઘેરમાં શું થાઇ જ

પેચ. તેતો આરેમાસનો આગમાંનો પહરાં
છો થઈ પરી રહેલો.

મીઠાંબાઈ—ગમે તાંહાં ફરે માએ,
પણ દીકરા દીકરીએનેતો જ માંગોજો. ચ
સમા કથે વીશરાંતે મેલાયો હોથે તે હરવે
રહીને જોયો. મદદનાં દુસમનને કંઈ
થાયે ને ધભરાએ તેમ એવી વખતે આકરાં
નાહી પડી જામયે. એમ આપરે કરીએ
ચ ને પછી જરે ખોવાયેલું મલી આવે
ચ તારેતો ખશીઆંના પડી જામયેચ ને
વલી લોક ખાલેચ કે ફેરે છોકરું ને ગાં
મમાં ઠંઢેરે કરી મેલેયો. વાંજણી કંઈ
ચીજ ગયા હાથે કે કંઈ તેવે ચોઘડીયે
મેલાઈ જાયેચતો એકાએક મલતીખી ન
થાતો; તે ચોઘડીયું વીતેચ તોજ તે મલેચ.

કોલીબાઈ—નહીરે માએ, ચોઘડી
યું શું ને ગયો જમણો હાથ શું; એ વા
તતો તમે નહી સમજો; એતો હુંજ સમ

જીંચ. પહરાણા કાંદાના તો કેહેજે ઘેરના
ને ઘેરનાજ છે. સુંતુ'ની કશીને જોયુંચ ને
માણસ'ની વસીને જોયુંચ.

મીઠાંબાઈ—(કુકી વહુને) મરે તમા
રાં ઘેરમાં કંઈ અજાણ્ય માણસ વશેચ !
કોઈ જેવું હોયેતો તે સાથે સોધ ખોર કરે ને
એતો બેઠી બેઠી જાએઆ કરેચ !

કુકી વહુ—હા, હાથના કીધેનાં હાથ
યે વાગે તારે શું'ની માલમ પરી આવે
ને પહરાણાં'ની માલમ પરી આવે. વરી
તે સાથે કોઈની આંખે અજાણ્ય જેવાં
માણસો'ની દેખાએ. એતો જરે ધનતેર
શ ને કારી ચઉદશ બેહુ સાથે થાયે
તારે કંઈ'ની નીકલશેજતો.

મીઠાંબાઈ—ઓ વાએ ! સેજ કેતાં
તો પોતાના જીવને વગર ખાધે લીધે ધન
તેરશ ને કાલી ચઉદશ કેવા બેઠીતો ! કેજે
આવ બલા ને પકર ગલા એવું થાયેચતો

તાર બોલેલું તુંને હો. લે બાઈ હું મા
ર ઘેર ચાલી. (ગિઠી જવા માંગેચ.

કોલીબાઈ—(મીઠાંબાઈનો હાથ પ
કડીને) નહીરે માયે બેશા એનું બોલેલું
એને, તમારી પરથી આવેલી. માહરા
મમ જો તંમે જાવોતો; માણસ જોઈને
વાત કરવી. એના મેનાં સાંધે નહી જોવું.

મીઠાંબાઈ—(પાછી બેસતાં બેસ
તાં) ભરીયું એ આવવાનું ને જવાનું
ને બેસવાનું સાથે. વગર કોકટની સહ
વારનાં પોહારમાં હું હંડાઈતો. કોલીબા
ઈ તમે તમારું કામ કરો. હુંતો બેસુચ.

કોલીબાઈ—(ધાલીયો ગચકી મી
ઠાંબાઈને પાછીનાં કાંવાં દેખાડી કહેચ)
વારામાં ગેઈ તાહરે આએ અહીઆં પા
છીનાં કાવામાં ખાશીને ગેઈ ને તેટલાંમાં
જ મલે નહી ! જાણે કે કોઈ મુઠને એ
કાએક ગેચની ગોરી લાગી ગેઈ (એવામાં

એકાએક હાથમાંથી ઘોલીયો. છઠ્ઠીને પ
ગ પર પડીયો. જ્યો આંત્રણાં ધૂંધાયાં)
ઓ ! બાપરે ઓ ! બાપરે મહીરાં મુઠ
એ હવે તો વેર લાધું ખરું. ઓ ! ઓ !

મીઠાંબાઈ—(કુકીબાઈ પાસે આ
બીચ તોળી) ઓ ! આવરે આવરે કુકી
વહુ, શાખશરે તુને; આજી નવધાર લોહી
જાયેચ, ને તું બેઠી બેઠી જોયા કરે
ચ કે ? આજી એવણુને કાલે તું ને એતો
'કરીયે તેવું પાંખીયે'.

(ઘોલીયાનો ધબકારો થયાથી હેઠલ
નાં ભારત ઉપર આવીને પુછેચ.

બાપુજી—એ શું અકરાધું ?

બમનબાઈ—એ તોય કુટે તેવો
અવાજ કાંહાથી આવ્યો ?

રાણીબાઈ—એ બંદુક કુટે તેમ
એકાએક શું પડીયું ?

ચાંદનબાઈ—એ સરંગ કોડે તેમ
ધખકારે શનો યયો ?

મીઠાબાઈ—આવોજ આવો, એતો
જ કોલીબાઈપર ઘોલીયો તુટી પરીયો ને
પગમાંથીતો નવધાર લોહી જાયેચ. (કોલી
બાઈ સામે જોઈને) એ હરીમ જેવો ઘો
લીયો હવે તમારાથી જીચકાય વાર ? એ
વાં કામ હવે તમુને કરવાં જોઈયે. જ
આવે તમારા વીઆરને; હવે ખેરીને
આવો ને તેવણુની આગલ તેવણુની ખાં
ધે ચહરીને જાવો કે તેથી તમુને શોભા
મલે ને વલી હેવી હારમારીમાંથી ઓછાં થ
ઈ જાયો. હાઆઆ—

કોલીબાઈ—હારે માંયે એવા દહા.
રાની તો ઘણીખી વાત જોવુંચ પણ વાં
જીં કોડે નહી મલે—જો મલતું હોયતો
ખે બચાંની આગલ હમણાની હમણા ધં
કાઈ જાવું (એવામાં કુકીબાઈ પાણી લા

વી પગપર નામિછે તેને) ઓ જોવારે હો
 ઇ એ મને એકનુ દશ ઘણુ દુખ વધવાનું
 કરેચ તે.

બાપુજી—અરે દોલીબાઈ નામવા
 દેવો નામવા દેવો, એથી કર વરશે.

મીઠાંબાઈ—ઓ નહીરે વાએ, ઊલ
 ટું દુખપર ડાહમ દેવાચ કે ? એતો પગ
 પાકી આવશે. લાવો જરાનફતેજછે ? નહીતો
 જરા મીઠું તેલ કકરાવીને કાંદો હોયતો લા
 વો કે તેનાં ચોખા મુકીયાથી જરા અકર
 શાત નરમ પડે ને લોહી જતું બંધ પડે.

બમનબાઈ—અરે નહીરે જરા તર
 પીટન ટેલ મુકો કે છુંદાયેલા ઘાહને
 રૂજ આવી જાયે.

રાણીબાઈ—અરે યે શું કરવા ! જ
 રા કરીચુનો દાઓ કે પાકીને ખરાબ લોહી
 નીકરી જાયે ને ઉપર પોપરો બંધાય.

આદનબાઈ—અરે એ બધું કંઈ

જ નહીરે; એનો સેદેજ ઉપાયછે; જરા ભા
રવટીયાં ઊપરનું જાડું પાડી મુકે, નહીતો
એવરા દારૂએ પગ ઘોષ જરા ચાક વાઠી
ને દાખો કે હમણા દુખનું ભાગી જશેને
એવાણુ હુશીયાર થાશે.

કોલીબાઈ—નહીં; નહીં; હું તો
કંઈ (મનમાં વહુને) એની માહકાણુ કર
વાની નથી. જરા તેલમાં હરંબ અને સન
ચર કકરાવી ભરથ કે હલવે હલવે સારું
થાઈ જાશે (ઊઠવા બપેચ) હવે એની માહ
કાણુનું કે મ કરું. ઓ ! બાપરે ઉઠાવું નહી.

કુકી વહુ—નહીતો જરા સામણેનાં
અકટરને કાંચે નહી દેખાડતા જો ?

કોલીબાઈ—હા હું જાણુંચની કેઆએ
પેરમાં અકટરની રેણ ઘણી વધી પડેલીછે.

મીઠાંબાઈ—(મોટેથી) પણ એમાં
અકટર તે શું કરવાનો હતો વારું ? મુ
વાયો પહંસા કમાવા સારું જરા જેવું

હોયતો સુંઠી સુંઠીને ચાંદુ કરે ને આદાં
 ની સુંઠ કરમાવે તેમાં વરી ડાકટરને તાંહાં
 જાવો. આજ કાલનાને તો જો કોઈનાં
 પગનું નખ કપાયે, કે જો કોઈને માકર
 કરકે કે ચાંચર ચટકો મારે કે જરા કસા
 રી કાન આગળ વ્ખાવી કે ગલોરી પીડેથી
 ફરી ગેઈ તો શબ્દને બેર ચહરી જાએ,
 ને ડાકટરે એ લોકો સાથે જાણે વધડું
 શીખતી વખતે કાલ કાધો હોય તેમ આ
 ટલેથી ઉઠે તેવાં દોરી દોરીને મુરદમીર
 ઓળી દેવરીએ ચહરે ને તેની રોજના
 બાર ઉંગારી કરકસરનું એકડું કાઢેલું હોય
 તે બારે માસ તેને ભરે. હજુર મુવા
 ખાંધીયા નશીશાલ બલા કે તે એકજ વ
 ખત પૈસા લેઈ છુટકો કરે. દગલી પાધ
 રી તો પેહરી જાણે નહી ને વધી દીલે
 દમલા ઓડી, પત્રે પાટલુત પેહરી મસરી
 ઠાલમાં જઈ આએઆ એટલે ગુઠલુ ગુ-

હવે જોઈલા ડાક્ટરો થયા. વાંજ્યા નવા
 નું મારે તારે એક આઈસનો જીવારે.
 માંડો ખાટલાપર દંમથી હાંરે તેને દવાને
 કેકાંને ખરીઆની જોલી, હાથેલ ઈડાં, ને
 શરીંગીનુ પાંઉ ખવરાવે; ને પુછીએ કે એ
 ને શું છે, તો કેલે નખલાઇ ઘણી થઈયિ
 (કકડા મોરી) અરે મરેરે મુઆ ડાક્ટર
 ના થતા. શું આગલ ગાંમમા એવાજ
 ડાક્ટરો હતા કે ? ખારાવઈદ ને ઇછાપોરી
 આ શઉ. કોલીખાઈ હમારે ઘેર એવું કં
 ઈ કસુ હોયકેણી તો હમે તો ગાંધીને ઘે
 રનાં કાવા શીવાય ખીજી કાંઈ જાણીયે
 નહી જો, હા—

કોલીખાઈ—હા માએ, હું ખીએ
 વું કંઈ હોય તાહરે ખમી ખમીને ચલા
 વું. નહીતો ગાંધીને તાંહાં જવું પણ
 પેલી વખતે ઘણીજ અજરી બિતી તાહરે જ
 બરં ખેરામશાને કહીને ડાક્ટરને તેરાવીયો

તો તે વખતે તો શાનું કંઈ ફેરા આંટી
આધા હશે તેનું, ને પંનચોતર રૂપીયા
દવા પાંણીનું મલી પોણી બસો રૂપીયાનું
ડાકટરનું ખીલ થયું તેજ.

મીઠાંબાઈ—એ ડાકટરોને તાંહાં
રૂપીયા ખરચવાનાં તો બધા તમુને પેહે
જાંછે. હમણાંના લોકો નથી સમજતાં
ભીતરનું દરદ કે નથી સમજતા બાહરનું
કાવિલું ને દોરી દોરીને ડાકરને તાંહાં
જાયેચ. પણ આજે આગલનાં જેવા ના
રી વધદો કાંહાંછે જે દરદો પારખે ન
બાહરનું હોય તેખી કેહે.

બાપુજી—એ કેમ કરતાં ઘોલીયો
તુડી પરીયો?

મીઠાંબાઈ—અરે જી, હું તો હમ
ણાજ માહરા કામ સર આવી ને જોવુંચ
તો કોલીબાઈ કંઈ ખોરખાર કરેચ તેથી
મેં પુછીયું કે શું કરેચ, તારે કેહેજે ચ

શમા સહવારનો કેથે મુકાયોય તે
પાતો નથી એટલું કેહેય તેટલાંતો ધા
લીયો હાથમાં ઉચકેલો ઉતો તે પરીખોની.
જે કરમમાં કાહણી લખી હોય તે કંઈ
ખનીયા વગર જાયેય કે ? કાલુ જાણે મરે
માહરે પગલે થયું હશે કે શું ?

કાલીબાઈ—ઓ ! આવારું રે કાલુ
લુંડી હોય તેને તમારાં પગલાં પરથી. ત
મારાં પગલાં કાલુને ઘેર છે.

બમણબાઈ—પણ ચસમેતો હ
મણા એવણનો નાહણો કેકું લેઈને રમ
તાતો તે મેં હથે જોયો.

મીઠાંબાઈ—હો ! હો ! જો વાંછ
યો રમતાં રમતાં રમત જાણી ઉચકી લ
ઈ ગીયો હોયે જોત.

કાલીબાઈ—પણ આજે કે ? નહી
કાલે હોયે કાલે, કેમકે કાલે ધણોવાર પેહેરી
રાખીયાથી માહરી આંખ દુખતીથી તેથી

કાહારી મેલીયોતો તે એ વાંછયો મહા
રી પાસેથી રમવા માંગી લેઈ ગીયોતો.

અમનબાઈ—નહી રે જી, હમણા
સહવારની વાત કરુંચ.

કોલીબાઈ—નહી હોયજી નહી; એ
તો સહ એકબીજાનાં મોન રાખી જવાની
વાત કરે. કોઈ હોયે અમસયાં ઘડેલા
ખાતું ના. એ વાંછયો પાટીનાં કાવાંમાંથી
કેમ કરી લેઈ જાય તર ?

(કુકીવહુ, બારતો કેકુને સોધવા જાયેચ.)

નાહુનો કેકુ—(ઉપજા આવ પડવી
આવી મોઢે સાથે) બપોઈ, ચાઈ (ગસ
મા દેખાડેચ.)

કોલીબાઈ—(ખસીઆની પરીખાઈ)
મીઠાંબાઈ માએ, જોયું એ જાણું એને
શું કહીજીએ, પણ તે મહીરાં મુઠપે
એ જાચકી લઈ ગીયો તે જોયું નહી હો
યે? તાહરની પુછતીતો તો તાહરાં પાંચી

તાં માંડલાંની કાંની ડંડે પેટે સાંભલીયા
કીકું પાણુ મહને કહીકું નહી કે એમ
એ લઈ ગીપોમ?

મીઠાંખાઈ—માએ આપરે સઉની
ગત જાણીયે પણ વહુની ગત નહી જા
ણીયે. આપરે તો બતરીશ લક્ષણના ઉ
તાં પણ આજની વહુઓ છતરીશ લક્ષ
ણનીઓએ— એતો એકુંજ તો વરી.
જેનો જે અવાજ હોય તે કંઈ તમારે
અમસયુ માથુ દુખાવીયાથી જવાનું નહી.
'હીંગ જાણે પણ હીંગનું વાશન ગંધાયતો.'
મમે તેટલાં દુધે ઘોવો પણ કોલશો કારો
તે કારોજ રહેવાનો કંઈ સરેદ નહી થાય.

કોલીખાઈ—હવે એનું શું કરે ?

મીઠાંખાઈ—વરી હવે શું કરશે એ
તો એજતો, ભુંડાં માણસથી ભુતખી નાહ
એ એમ સમજીને રેહો. એતો ઉગતા ઝાડનું
ખાતડું ચીકનુંજ હોય. ખાડું તેખી ગાંઠનું ને

ઘેલુ તેખી પેટનું. વલી કપારે કાંણુ ચોટીયા
તે કંઈ કાપી નખામ્યેઆ, કે એ કાંઈ કાડખ
નું કે તાંખાનું હાલુંછે જે પદલાવી મંગાવે.
તમે જાણતાં નથી આજેતો એવીઆને દે
ર કરવા નવા ધારા ખંધાવીઆય.

(કુકીવહુ કેકુને સોધી પાછી આવી.)

કુકીવહુ—(કેકુનાં હાથમાં ચરામો
જોઈ) જોવો મીઠાંખાઈ, આમ્મે ચરામો મે
ચારીને સંતારીઆતો તે જોયોકે. એવણુના
મનમે આવે તેમ પોતાનું ને પોતાનું જ ખોલ
ને પીંછ પીંછને રજ પીંછે. ખાજુ કંઈ છે.

મીઠાંખાઈ—હારે હુંખી એવણું ને ત
રની કેહુંચ કે કેકે કંઈ મેલાયું મુકાયું હોય
તે હલુ રહીને સોધીએ ખારીએ. એમ આક
રાં નહી થાઈએ; સવભાવ જરા આકરો છે તે.

(એટલા વાતચીત થતાં કુકીવહુ ચસ
મા પાયો તેહેઠના ભાઈતોને કેહેવા જઈ આ
વી ખારણાના ખુણામાં ભરાઈ કોલીખાઈ ને
મીઠાંખાઈ શું વાત કરેચ તે સાંભલેચ.)

મીઠાંપ્યાર્થ—કાલીપાધ; એની જનસ
 હતી તે કાંઈ ગઈ જે એ પોરે હાથે ફરે
 ન્ય. મધર કરકદાંન જેવું ઉતું તે કાંઈ તાંહાં
 દારોઆ થઈ કે શું ?

કાલીપાધ—નહીરેજ દારોઆ શું કે
 ર એનું તોડુંકે; એમ્ હોએ તારે તો એના
 જીવજ નહી લેઈ મુકુંકે તે તો શેરનાં વખ
 તમાં એનાં વરેજ કંઈ કામે લગાડી ને એ
 કે જનસ હતી તેનીતા ખાંધે છોકરાવેલી
 માનતાની હાંસરી માદરીઆં કીધાં.

મીઠાંપ્યાર્થ—એને તાંહાંની રીતભાંત
 કંઈ થઈ હોશે તેનખી જ ભરાયાએ વ
 ચી કામે લગાડી કે શું ?

કાલીપાધ—માએ રીતખી નહી ને
 ભાંતખી નહી હતી. રીતમાં તો કુમારની
 ઘંટ ને ભાંતમાં તો ભાભર બુજને તાંહાંનું
 ખાત ઉતું.

મીઠાંબાઈ—મરે તારે તો પલ્લુ પ
લ્લુ કંઈજ નહી કે, પેલી કેહેતછે તેમ પ
લ્લામાં પાંનછેરીજ પોતાને શાફ લાવેલી કે ?

કુકીવહુ—(ભરાધને સાંભલતી હતી
તે એકાએક ઓરડામાં આવીને) હા, હા,
મેં સાંભલીહ જેવું તમારૂં થાએડ હોયો તે
વું અમારૂંપી થાએડ હોય. જેવી ઘંના
માં ઘંટી તેવી પલ્લામાં પાંનછેરીજતો, હા.

કોલીબાઈ—પાનછેરી માર તારાં ક
પારમાં જે રાતું નીકલે, જો, મ—

કુકીવહુ—ને ઘંટી ઓરવો તમારાં
ગરાંમાં જે હાંસરી થાએ, હા—

મીઠાંબાઈ—કુકીવહુ તારે શું તમે
ખાધા પીધા વગર બુખાં રહેવોય ? કે વસત
ર વગરના થાઈ ફરોય ?—જી આવે તમારે
કમાતાને, તો તે દહારે હું હેદરાખાદવાલા
હીરાંખાધને તાંહાં ગેધતી તાંહાં તમાર વરી
કાપડીઆની પાસથી ચીનાઈ સાતીનની

પાજ લેતાતા તે જોધને મારો જીવ જાણે
 એઆશ થાઈ ગીઆ; તેથી મં પુછીઉં તો કે
 જે ઘેરને વરે લેવું ચ તારે વલી એટલું બધું તો
 ખરચેચ, તોખી ખાધે પીધે ન પેરવે હોદવે ક.
 એ કંકાશ કરોચ વાઈ ! એ વાત તો
 કીક નહી. હું તો મોહોના પર કેહેવું ચ હં :

કોલીખાધ—મીઠાંખાઈ તમેતો સા
 તીનની પાજજ જોઈ પણ અમનાને અ
 મના એ તરણ મહીનામાં ખરચ કરીને જે
 જે લઈ આવીઆ તે જો દેવુંતો કેહેશેકે વહુની
 અદખાધ કરેચ—પેહેલું, કારચોકીની કોર,
 ખીજું પોતકા, પેટીકરવા ગવણ, સકલાત ને
 તીજુંતો રાદરા શાઈ ખંગાલા નેંટના થાંને
 ને વરી ધજરને સાઈ વેલાતી ચુંદરીઆને
 તેવગરે મખમલની સપાટ આવી તે શું થો
 ઈં થાઈઉં કે ? વલી અરશે તરશેથી કાંશકી,
 નીખીઆ આવે, ને પોમીટર ફોમીટર તે
 તો જીકું જો.

કુકીવહુ—મીઠાંખાધ સાડીનતો છેઃ
કરાંચોનાં જાભલાં કરવા સાડં ઊતી, મા
રે વરે હોતેતો સાડંજતો વરી. જાંણી
આ જોએઆ વગર સહવારનાં પોહારમાં
કંડાનું ઉંનું કરવા આએયાંય કે ? ગવણ,
ચકલાત, નેંટ ને, પઠ રૂપીઆની કોર યાદ
આવી ગેઈ, પણ હજાર દોહાર હજારની જ
નસનો ધાંનવારી હાથ ખોરા ક્રીધાચ તેનુંતો
કંઈ ખોલાતું નહી. હેવાં મતલબ ખેલાંકેની ?

મીઠાંખાધ—અરે હા, હોથે; તમારે
સાડ નહી ને છોકરાએને સાડ પણ તે
ખી વલી ઘેરને સાડ કેની વાડ? વલી હ
મણા નહી ને પછી, તમારે વરે જારે વે
હેલે સહ થાએ. તમેતો વખત એવખ
ત ધણુખી માંગો પણ લાવનારનુખી ગજ
વું ભારી જોઈએ કેની ? વાંજીઆ પઈસા
તેકંઈ જહારપર ઉગેચ કે પાકેચ ? એક
દમ મોટાઈ દેખાડવા જઈએતો તે કંઈ

બને ? એતો ‘આઈસનું’ જીવવાનું હોયે.
 ને નશીબનું ખાવાનું હોયે’ એમ સમજી
 ને ચાલેતો ચલાયે. દોરા દોરી કરીએતો
 તુટી પડીએ. વરી જો હતો કોઈનું
 ઠંડુખી નથી કરતી ને ઉંનુંખી નથી કર
 તી, પણ પગલાં જોઈ ઝગઝગાં બરવાનું કેહે
 વુંચ જો, હા—

કોલીઆઈ—ઓ ! નહીરે ! એતો
 પગ રૂપીઆની દોર પડી ગેઈ. મીઆ મુવા
 મસીદકા ચાટા ને ખીખીકુ સીકાર બાતા
 તેમ થાયેચ ! મીઠાંઆઈ તમે કાંઈ સમ
 જાય એતો કહેતીજો કાતીએછે. પેહરતી
 હોરતીખી જશે ને પોતાના માયાંમાં મારતીખી
 જશે. તમે જાવો મરું; હવે ઘણો વખત
 થયો. તમારાંખી નશીબમાં કાંઈ સાંભળ
 વાનું હોયે તેથી સહવારનાં પોરમ હીઆં
 આએયાંતાં.

કુકીવહુ—હારે, એમજ જાશે કે !

કંઈ કોઈનાં પાંઠરનાં પરનું; કંઈ કોઈ માં
દાના પાટલા આગલનું; કંઈ કોઈના ઓટ
લા આંગનાનું ને વલી કંઈ રેહેયું રોહિતું
મારું અંધુરું પુરું કરશે તારેજ જશેતો.

(કુકીવહુ ઓરડામાંથી બહાર જાયછે.)

મીઠાંબાઈ—ઓ મુઠરે તું! તારની
હું કોઈની શરમને ખાતર બોલતી નથી
તો વરી એ જો ઉંચકકંઈ ઉપરધ જાયેચ તે.

કાલીબાઈ—માએ મીઠાંબાઈ. એ
નું બધું એને ને તમને કહે તે બધું મ
હને; તમે કંઈ મરું ખીજી મનમાં બોલ
તાં ના. કાગરાના શરાપથી કંઈ માર
મરે નહી જો.

મીઠાંબાઈ—તમારી પરથી ઓવારું
ને તમારાં ખીજાં પરથીખી ઓવાર. એ
વીઓનુ બોલવાનુતો હું મારી સપાટ ઉપરની
ધુરની કાંણી પખોરી નાખ્યુચ. એના કોણ
ભાર રાખેચ. તમારાંને મારા બધા જીભરું.

કોલીબાઈ—તમારાંની સાથેરે મરું.
પણ કોલીબાઈ, આજ ઘણુંકે અમારી
યાદ કરી આયાં તેતો કંઈ વાત કીધી
બી નહી, ને એનું ને એનું જ માંથું ફોર
યા કીધું કે ?

મીઠાંબાઈ—લે, આજે કેટલા દેટ
લા દહારા થયા કાગરે દોરે વાર જોઈ
ધરી ધરી હું પુછી જયા કરું સતો ઘેરમાં
થા કેહેજે એવણની દીકરીને તાંહાંછે
તે આજે આવશે ને કાલે આવશે
કાળીયા કીધું ને વરી તમા તો કેહેજે
આજે ઘણુંએકે હમુને કાંહાંથી યાદ ક
રી આયાં !

કોલીબાઈ—એટલું બધું શું જરૂર
રનું કામ પડીયું ને કાગરે દોરે માહરી
વાત જોવી પરી ?

મીઠાંબાઈ—ઓ વાએ, કેજે એ
ટલું બધું શું જરૂરનું કામ પરીઉ ! તા

હરે શું કાઈ કામનગર અમસથી પૂછી
જ્યા કરતીતી કે ? ને આજેની કંઈ સ
હવારનાં પોહારમાં કેટલું બધું અગતનું
કામ છોડીને અમસથી આવીય કે ? આ
લો બિડો એક પાંચ દાહારા માહરી સા
થે બાહાર આવો.

કોલીબાઈ—તે શું કામજે ? કેહે
વાની, માહરી આંખની જોરે તેવું હો
શે તો આવી કરશે.

મોઠાંબાઈ—હારે મંડ્ર જાહરે હો
ય તાહરે તમે ખીયારાં નથી કરતાં તા
ખીજી કોણ કરેય વાર ? ને ખીજી મા
હરં છે કોણ કે તે કરે. જારે હોય ત
રે મરં માએની કાંની તમેના તમેજ કરોય

કોલીબાઈ—નહીરે મરં તમારાં
માયેને શંભુ બેહિસ. કંઈ એક કામ
કોઈનું કરીપાથી ઘસાઇ જઈએય કે
શું ? કામનુ તો અમસયું નાંમ હોશે

જો, પણ એમ કહીને પોતાની લાયકી જણાવોત્ય, કેહેવો શુ કામ છે.

મીઠાંબાર્ધ—જરા માહરી સાથે સુ જતાનછીં આવો, આપરે એ ચાર દાહા રામાં પાછા આવશું તાંહાં માહરી દીક

† સુરતથી જરમ જતાં તથા અ કવેશર તરફનાં રસતા ઉપર સુજતાનછીં નામની કોઈ મુશવમાનગી કબર આવેલી છે, એ વીથે ઘણાખરાં આપણા પાર સીનાં બધરાંએ જાણીતા છે કે જેવો નાહના બચાંઆને માથેના બાલ ચોકસ વખત સુધી નહીં બોરાવવાની એ કબરની બાધા લાગ્યેય તે હીયાં સુધી કે વખતે બા લની જતન નહીં રાખીયાથી બચાંનુ મા થું કોહીખી જાગ્યેય અને તેથી બાલ બોરાવવાની જરૂર દીસેય તોપણ બાધા ચહડાવીયા વીના માથું બોરાવતાં નથી. એ બાધા ચહડાવવા જતાં વેહેમી પારસ હો મુંબઈથી છેક જરમ સુધી જઈ કેટ લો બધો ખરમ કરતાં હશે તેનો ખીયા લ વાંચનારે પોતેજ કરવો.

રીના ડોશુખની ખાખરીની ખાશા મુકવા
સારું જવુ પરચ. મમાઈ મરે હવે મોહિ
ટા થયો તે માયાં પરના લટીયાં સોભતાં
નથી, ને માનીયુ તે કંઈ મુકાનુભી નથી;
આમ્મે બે દહારા પરવારતી છેઉં તેરવાં જઈ
આઉતો પછી જાણે કે ગંગા નાહી, ને
ખીચું ને માનીયું સુખીયું છે તેતો
અહીનુને અહીનુએ તે માહરા એકલા
હાથે કરચ.

દોસીખાઈ—અરે માયે પેલી કે
હિવત છે ને ખાહારની દોસીને ખારવા
જાણ્યે ને ઘેરનીને કુતરા ખાય, તેમ મા
હરા ઘેરનુ રચ્ય કે આઠલું પોરીયાંસ
નું માનીયું સુખીયુએ તે થઈ જાયે કે
પછી જીસતે પર. જાહરે આમ્મે જાહરી
દહારા આપેચ કે જાકરાંઓ પટકાયા કે
રચ્ય તેની મહને ફરર પરીચ તેમાં વરી
તમે ખીચારાં મહને તેરવાં આપાંચ તે

કેમ બને વાર ? દલદરનાં જણેલાં આરાં
 ને રોજ સમજવુંચ પણ ધણીને તે કેહ
 તારે કંઈ થાય કેમી ? તેતો સમજી મ
 રતી નથી તારે થાય તે કાંઈથી.
 પોતાનું પેહેરવા આધવાનું હોયેચ તે કે
 હવા પેહેલાં તથ્યાર થાયેચ ને ધણીનેખી
 વારી ગારી યાદ આવેચ. બચાંનીતો કોઈ
 ને જરા કદર મલેજ નહી.

મીઠાંઆઈ—હા, કોલીઆઈ તમારાં ઘેર
 નુંતો જાણે રડાકુટાને સાઈજ રહી ગીયું
 ને રહી જવાનું પણ માહરાં ઘેરનું તો એવું
 નથી વાસતે માહરી સાથે આવો. પાંચ દાહ
 ડા જતાં તો કંઈ વાર નહી લાગરો, વલી જ
 વાનુખી કંઈ ધાયું દુર નથી ને દુર હોયે
 તોખી આજે હજારો માધલની દુર જગા તો રે
 લવેથી જાણે મોહોડાંની આગલજ છેજતો.

(કુકીવહુ આવેછે.)

કોલીઆઈ—આગલ હોય કે પાછ
 લ હોય હજાર છોરી લાખ માધલ દુર હો

૬, તોખી હું કદી કાઢને એવાં કામને સાં
રું ના નહી કેતી પણુ આખે દસેરા દીવા
લીના ભારી દાહારાને લીધે ખચાંની આગ
લથી માહરેથી ખીશાયે નહી. હું કાંહાં
આખે ગરે ૫૩ ઘેરમાં આવવાની ઉતી ને
તમુને મલવાની ઉતી પણુ લોક જાણે તે
કેહશે ખાહારનાને ખાતર ભકતી ફરતીતી ને
ઘેરનાં ખચાંનું ઉતું તારે જઘને દીકરીને
તાંહાં ભરાધ બેઠી તેથી કરીને આખે ખલ
તાં ઘેરમાં કસારી ખીસારી જીવીએના તાં
ણાં સાંભલવા આવવું પરીયું.

કુકીવહુ—ખધું જેનું બોલેલું તેને
માહરી પરથી એતારીઉ, કસારી થાએ, ખી
સારી થાએ, એન થાએ, ઉંદર થાએ, મર
ગું થાએ, ખકરું થાએ, સાંક થાએ, વીધું
થાએ, જે બોલે તેનું કાઢ હોય તેને થાય.
માર તો હવે કાઢ નથી હું તો એખતી
જ છેઉ.

મીઠાંબાઈ—(આસતેથી) મરે બો
લીએય તો કેજે એનેતો આવી આગ
લગાડી દીધી ને વલો બોલવા વીના તો સા
લતુંબી નથી. પણ કુકીવહુ છેકજ એમ ન
હીં કરીયે. પહેલે તો તમે કેહેવાં ગરીબ
દખાતાંતાં! ને મરે હવે એમ કમ થયું !!!

કોહીબાઈ—હા, માએ સહ એમજ
ગરીબ કેહેતાંતાં, પણ થોડું બોલે તે
ચામહું કોરે ને ગરીબ હોય તે ગાંધે!
યાય, પહેલાં આવતી વહુ ને બેસતા રા
જ ને સહ વખાણે. અમે ધન ખરચો
ને ઢોંડા ખરીદીએ તારેતો એવુંજતો.

મીઠાંબાઈ—કાંયે પણ કુકીવહુ એ
મ કાંએ કરતાં હોયે? બેરામશા ને કેહે
તાં કાંયે નથી! જ બરું એતો માટીડો
ધણે ગરીબ છે તેવણનેતો જેમ સમ
જાવીને કેહેશે તેમ તેતો ચાલશે. અખધ
રાં શું શું કરીને હોવાઈ નવાઈનાં બો

ખચાં જાંહી ખરીને જાણેલાં છે ને
 એમ કાંઈ કરતાં હોયે, તમારાં ઘેરમાં
 ખાહરે માસ એવીજ વખતે એમ કરવા
 નો ચાલ પરી ગાયોચ કે ? એ કં
 ઘ સાર નહી. કંઈની - શાશું શશ
 રાં કે કોઈ ખીબા સારું કહે તેનું
 માનીયે તાહરે વહુ દીકરાં કહે
 વાધએ દુજો. તાહરનું એવણનેખી
 બોલેચ ને મહનેખી જેમ મનમાં ચા
 વેચ તેમ ધાબીની કાંતી ધોએચ એ
 કાંઈ ઠીક નહી. મોઘ સાર કેહે તેનું
 સાબરુએજો. હા—

કુકીવહુ—હું એવણને ને વલી ન
 માનેખી શું કરવા કેહેવું. એવણનાં બોલવાં
 પરથી મને બોલવું પડેચ. એવણ બોલેચ
 કે ધણીને કંઈ કેહેતી નથી ને ખચાંને
 માંધે ભાર રહવા દેએચ તારે શુ કંઈ
 મારાં પોતાના જણીવાંનું મને નથી હા

ગતુ ? હું તો રોજ રોજ આવેય તાં
 હારથી તે જીભર ગાદિર સધાવેય તાં
 હાં સુધી—કેહેના સાર વગગેલી ને વલ
 ગેલી રેહ્ય પાણુ તેવડુ કેહેય કે શેરના
 કાલો કાચેર કરી રેહેઆય તારે તમાગી
 કડવા આવેય. હું હમણા ભીરમાં આ
 વી ગીઆય ને કેયે આકરીગી નહી મ
 લતી તેવા વખતમાં જીવન ના કરો. ત
 મા રાંડોનાં વેહિમનો કંઈ પાર છે ને તે
 કંઈ ટુકડામાં પડે તેવુ છે? કે કાઢતી પા
 સેથી ઉઠી પાછાંકુ કરીનેગી લાઉ ને
 તે થાયે. હમણા મને વાત કરતાંમાં દે,
 હરથો ખયોગી રકમ કાહારવી પડે ને
 વલી તે માનતાં પ્રગી કીધી કે કહેશે,
 ઓકરાંઓને અદ્યાવા હજાર પાનસોની
 રકમ લાવો તો તે કાંહાંથી લાવું. વાસતે
 જરા ધીરજ ધરો—આસતે આસતે સહ
 થશે, મને કંટાલો ના આપો—હું તો શે

રમાં શુષ્ક જોઈ દુઃખમાં દુખોચ્છ.
 હવે કેહો મીઠાંબાઈ માટીજાનુખી કંઈ
 કહીઉ માનું કે નહી ? કે શાશુની
 કાળી કાળી હાત જણાવી ચેરે ઘેર કે
 જેતી કરે.

મીઠાંબાઈ—(અચરતથાન) કેલા
 ધક્કાકી એવણ દોરશે જસોનો જે ખરચ
 કેહેચ તે એરલી બધી તે શું માનતા મા
 નીચ !

કોલોબાઈ—(ચુરસાચી) નહીરે વા
 એ દોરશે બથે ને હડીસો સાંના બગીચાચ
 તમેખી કાચા કાંને સમજોચ, ઘણા ઘણા
 તો શે શવાસો નહીતો કે દોરશે થાચ
 ગમેતે હોએ પણ કંઈ માન્યા સુખી
 આ મુકાએચ કે ? એનો લખાઈ ચુકું—
 'દાતીઆ ભુલાએ પણ લખીઆ નહી
 ભુલાય' એતો રાવનાં હુગમાંથી ખરચાંને

ચોકાવે—તે બચ્ચાંને માથે ભાર કેમ રે.
હવા દેગી?

મોઠાંખાઈ—નહીરે માએ, એતો બચ્ચાં
ને માથેથી ભાર ઝાછો કરવો જોઈએ.
પણ હવે મોટુંતોખી વખત તપાસીને ચા
લવું જોઈએ. તે ડાણુ જાણે કેમ કરીને
પોતાનો વખત ગુજારતો હશે તારે તમા
નેવાણુને એકદમ લઈ ના બેસો. ખાહુર ફરે
ને ઘેર ખાર ચઢાવે તેરી કંઈ દોલતવાન
યહ ગયા સમજવું નહી એતો 'ચોરનાં ૫
ગજાં ચોર જાણે.'

કુકીવહુ—જીવોરે માથે અંખેરાં
ખાવાવારાંતો તરણુ પાંચ ને કમાવા
વારે તો એક, ધાંચીના બેલ શા ગાળી
જેટના આંટા ફરે ને જાંહાંતો તાંહાં તે
માં વડી એવણુ એવું લઈ બેઠાંચ. પૂપે
તી પર કંમપર્ગનુ ખાવાનું ઉતું તેજું
ભારીએથી તેરું આપઉ તો કીને સારું કક

રૂ. કરવા બેઠા તેથી મેં શું શું સમજાવીયા તાહરે છોકરાંને ધરમાં રાખી પેતે. એખલા વારી સધાવીયા ને તે દાહર થીજ બાહર જતા આવતા થયાચ નહીં તો વારીખી નહીં ને ગારીખી નહીં સધું, નીવારી દીધું તું. ખારાના ચેરતા કાહરતા ખારીમાં પરે તે, તેને લીધે ગાંધુ બોધું, લોકનું કરજ થયું ને વરી ઘેલાપણું, આવું.

કોલીખાઈ—(મથકેરીમાં) જોવા એ મીઠાંખાઈ હવે કેમ થશે ? બધું ચેરમાં શીજી ગીધું; તો હવે કારચોકીની ડાર, પોલકાનું ગવન, રોગાનની સપાટ ને ચીનાઈ સુંદરી સહ કાંઈથી આવશે. આજ કાલની ધરડીએને વેચવા નીકલીચ તે બોધું, પણ તું ગહાલે ગહાલે તો હું પાતર પાતરે છેલ્લું, કંઈ એના કરતાંતો મહનેદશ મંદર દીવાલા વધતીજ હોશે. આંધલી

ઉકરડા પર બેશી દેખતી ને ઠગવા માગે
ચ. વાગીએ ફરો, ગાગીએ ફરો ને તંમા
૩ કીવેલું તમે ભરો. કામળી બીનાયેચ
તેમ ભાગી યાયેચ એમાં કંઈ માહરા બા
પનું બાજેચ.

માઠાંબાઈ—હવે તમારી વાતનો
કંઈ છિડો આવશે ને મને ઘેર જવા દે
શો કે નહીં ? હું એમ કેહું કે માનતા
શાન્તી શાન્તી માનેલીએ તે કેહેશો. એ
તો આજકાલનાં વહુ દીકરાં એવાંજ હો
એ, એ લોકો તો આપરે જ કરીએકેની
તે પહેમતા જેવું સમજે તેથી એમ કેહે
કે પાશે કંઈ નથી, પણ જ્યારે માંયાનાં
માગતાનાં ઘરમાં બચાંને કંઈ કશું હોએ
તારે બહારી ખુને પડી રહે—ને માં
તીકો માહું પકરી કોંક મુકે તે જુદી.
તે વખતે આપરે જ કાંઈ કહીયે તે હા
હા, કેહેઆ કરે ને જ બંદ બચાંને

જારે સંખનું થાએ તારે પેલી કેલેવત પર
માણે 'ગરજ' સરી તારે દેવ થયા વેરી
તેમ કરે, પણ એ લોકો નદી પછવારે
આવારા હાયચ તે કંઈ સમજેચ કે ?

કોલીઆઈ—જોઓરે મરે તમા
રાં એકનાં એકવીચ થાય ને મારાંની સા
થ મિલાઈને છવે, જોયોની માનતા શા
ની શાની માનીચ તે હું તમને કેહું-
એકતો અપાઈ મરે મારો કેહુ ઘણો ગભરાવ
તોતો તારે મારી માએના સગાં માટવાલા મા
ટલાંઆઈએ માંડમાહલીની માનતા કરવા કે
હીતી તેમાં એક મન મીનખતીના હાથ પ
ગ ને રૂપાની આંખ તથા મન ધીના
'દીવા. એટલું તેવણે કેહું ને મંતો
માતર મારાં અરજનીને એક પારણું
ને એક ફુલની ચાદર ને ખીનખાખનો ક
ટકો ને પાર નરીએ. વરી એની માએ
(કેહુની મમાઈ) એ તો ધુધાનીનો રેજો ખર

વા કહેયો તો પણ તે તો મરી ગઈ તેથી કાં
ઈ ખચાંતાં માંમાં પરનો ભાર તે આપરેથી
રહેવા દેવાય કે ? બોલનારી તો બાણે બો
લીને ખરી ગઈ તેને કંઈ હવે છે ? જો છે તે
ખચાંપર ભાર છે માંય.

મીઠાંખાઈ—કાલીખઈ, મહને તો એ
વીખી ખખર છે કે તમારા કાઢિશાનીઓ કં
ઈ માણત છે.

કોસીખાઈ—હારે માયે, તેનીખીછે
તે શું ? તેની હું તમને કહેવાની હતી. જો
આનીએને રાહીયાર નહવારી માનતા ચહરાવ
વા ગીયાં તારે તેજદારે સંહાંજે પાછું એકા
એક આંગ બોખારે ભરાઈ આએકે ને બો
ર બોર જેવા અખપરાં નજર આએયાં ને મ
હનેતો કંઈ સુખી નહી પરે તે વખતે તમ
ને સાથે તેરીઆંતાં પણ તમારૂં માથું કુખ
પ્રાંતું તેથી સંગરા મુઠાવોતી વાસતે આવવાને
ખતીહતું નહી પણ બેઠેસત ખીચારાં શુનતા

પાર્શ્વનાં શુભલીલાધને તેવણુ શાતે િહનાં તે
 વણે ભુલ ભાંગવા સાર અદરગાનીયુ ધાવ!
 ભુલ ચુકની માફ માંગી તાહરે માલમ પર
 આયુ' કે એતો. એ બકરાંની સાથે એ મ
 રથા ગંધીયા તલાવ આગત છુટા મે
 લવા જોઇએ તેને બદલે એ બકરાને એક
 જ મરથો મુકાયો. તેરી ખાપરા કાકા પાછા
 આયા. તે બધું ફરીથી માનતાનુ કરવા કે
 ખુલ કીધું તાહરે ખીચરા પોતાને ઘેરે ખા
 રે હસતા રમતા સધાવીયા. એ બકરા, એ
 મરથા, દજન ફેફસાં કલેછ, ખાર દજન ખ
 રીયા, ને ભુવેશરમાં ધીનાં દીવા, ભીમપેર
 નાં હારમાનને પાંચ પાંચ શેર તેજ, સાંકુર
 તથા નોરતાના ગરખા અને દીવાલીનાં ગે
 રીઆ ગવરાવવા કહેલા છે. એકલુંજ
 એનુતો છે—ને હં: આતથખેહિરામને શુ
 નાં રૂપાના કુલ ને બદામ દરાખ ની પોરી
 કરવા કહીય.

મીઠાંબાઈ—પણ તાહરે શું જો !
 એની અંદર તે કેટલો જીવછે જે નકામો ઘેર
 માં કંકારા કરીઆ કરોચ, ખરો કે હરીશો કે
 ખોયાનો ખરચ છે વાસતે માએ એતો જા
 હો તુ માહરો દેવ ને હું તુને પુજનાર તે
 મ કરવાનું તેતો કરવાનું જો; હા—

કુકીવહુ—ખારણે ઉન વાલા હોરા
 જીને આવતો જોધને હાક મારેછે) હો
 રાજી, હોરાજી, એ હોરાજી બનચું ઉન છે?

હોરાજી—હા બાઈ, ઘણુંજ ઉનચું
 કહી કાઢ્યે જોયું નહી હોય તેવું ઉનચું,
 ને કાઢ્યે વાપરીયુંની નહી હોય તેવું ભા
 ને કીમતનું છે.

કુકીવહુ—ઉભો રોજે હેઠે આઉંચ.

(જાયછે.)

કોલીબાઈ—(કુકીવહુના હેઠે ગીયા પ
 છી) મીઠાંબાઈ ગલીમાં મુઘને ઘેર ભીંપા લા

ગીંઠ તે જોયું. હન વાલાને કેવો હાક મ
રાયો, હવે કાંઈથી રૂપીયા મલવાના. જોવો
માયે આજ કાલનીઓના ચલીતર વલી
હેડ ગેઢય તો દીલમાં સારી નહી તો નહી
પણ પગમાં સપાટ ખી નહી. હવે ગેઢય તો કા
ધ સહી મીતીઓને મતીયા વગર વેહેલી
આવવાની છે કે? કેદારે માહરી કાણી આંધ
રી થયે ને ગુરા અરી જશે.

મીઠાંબાઈ—માએ આજની વનઓ
ના એવાજ પરચ હોએય આજેતો કે.ધ પા
ણીવારીની, કે.ધ મજુરીની કે.ધ ધ
ડાં વારાની, કે.ધ પાંતરાં વારાની કે.ધ
રાંડ દરનુ દરવાવાલાનીખી હોયે તેમો ગુજરખી
એટ્ટીની કાંણી શુંનાની પેટો માંગવાની, વા
સતે એટલું સમજી નમારે કંધ બોલવુ કે
ચાલવુંખી નહી ને પુછવુંખી નહી કે
તું ગાયછે કે ગે.ઢો. માય મહને તો વખત
ધણો ધઈ ગીયોય ને સાંદાંજ પરવા આ

વીચ વાસતે હું જાઉં, માહરી વાતનો એ
મની એમજ રહી ગઈ. તમે શુભતાનજી
નહી આવતાં તો હું આપણં એડીઆંવા
રાંનાં હાંસીબાધને સાથે લેઈ જવશ. શું
કરું માહરાં ભાએગ.

કોલીબાધ—તમારાં ભાએગને પદા
જીરે મરું વારહમારી પતચાંતીમાં ને પંચાતી
મંજસરો દહાડો ખાંચો વાસતે માફ કરજો ને
કાલે પરમ દહારે જરા આવી જજો. હું
વીચાર કરી જો તમારી સાથે આવવાની હૈશ
તો કેહેવશ. જરૂર આવજો. હઃ માહરા સમ
જો જરૂર આવજો, નહીં આવો તો મને રરજો.

મીઠાંબાધ—આ આચારીકરે તમારે
નાંમે રરવાનુ. હું જાઉંચ સાએ, પનશે
તો આવશ, નહીં તો તયુને કેહેવશવશ સમ
જ્યાં કેની. (જાયેરે.)

ભાગ ૨ જો.

બેહરાંમરાનુ ઘેર.

કોલીબાઈ, કુકીવડુ, હાંસીબાઈ, બેહરાંમરા
અને દલવાવાલી

કોલીબાઈ સાસુ—(સહવારના પો
હોરમાં ધોલોઆ પર્યો ઉડી કુકીવડુએ
ચુલા ઉપર મુકેલી ચાહેનો કીટલીમાં પાણી
ઉકરીને ચાહે નાખવા જેવું થઈ આવું
ચ તોખી ખલતું ખરેચ તે જોઈ) અરે !
એનું નખોદ જાએરે ! જાણે મદરિં મુખએતો
એના બાપ દાદાની હોલી સતગાવી મેલેતો.
મારા જેવું તાડે શીનું શરેરે.

(કુકીવડુ હેડેનો કચરો વારી પછવાડે
ના ખારનાના ઉંપર ઉપર ચોક પુરેચ
તેને કોલીબાઈએ ખરીએથી ઉપર તેણી

ઓ ! આંધરાની જણી આંધરી, આંધ્રે
 હપરના ઓરડાઓનું વરીકું ખખર રહેવાદેઠ,
 ચુલામાં ભારી ભડી ભરી, ઓટલો ખરકી ને
 સી, જંગલમાં મંગલ ગાવા નીકળી કે ? કીટ
 સી તપેલીઓ ખારી ખારીને પાટલી પાણુ જેવી
 ઓ કરી નાખીય, તેતો કંશારો તારો કાકા થા
 એ તે કાલે લાવી આપી જશે.

કુકોવડુ—હા, કાલે તો જુની સહીની
 જોરી થઇતી, પણ આજે તો એખત્રાં પ
 રી ગીઆંચ, તોખી ખલતાંમાંથી ખરતું
 સલગીડિંચ. કાણ જાણું પછી કાંઈ ખી
 હ આવી વાત લાવે ને કંઈ વધી પડેતો !

કાલીબાર્ધ—હું સમજુચની, ધણી
 ઘેરમાં છે તેને મોટે બોલી કંઈ કાલનું
 આજે જણાવતો હોયે. મધરાં મુઝનીને કં
 ધખી કેવા બોલો ના, એને ગમે તેમ ઘેર ચ
 લાવે. એ મહીનાની આંદર ચાર ખાંડી લા

કડાને બે હજાર છાંણા પારી નાખ્યાં. હી
 વાસલીની ઝૂરીની ઝૂરીઓ ઉતી તેમાંનો તે
 આજે એક સત્રીની નથી રાખી કે પજરું
 ન પારવા કાંમે લાગે. કંઈજ નહી રાખે
 તારે શું તારા હાથ પગનું પજરાણું પારે.
 દીવારાલી વગર પારતું નહી સજાજે તાહરે એ
 રંદીઆનાં કાંશીયાને કાશીયા ચુલામાં ઉ
 ધા વાલે, જાણે પાપની ધાણી પરથી દબારા
 ના દબારા ચાલી આવતા હોય તેમ. હજુર
 તો ચાર મનની દબારીનો આંકડો ચુકવે
 આપીયો નથી તેટલાં તો દીવાનો મોહોરી
 મોહોરી મશાક્કો સજગાવી, અરધું અરધ
 ચુલામાં બરો પુરંખી કરી નાખીયું.

(દલવાચારી હેલકની આવેગ)

દલવાચારી—(કોલી પાછને પુછેય)

પાઈ, કાએ તાંદુલ ઘઉં પીશાચાં હએ.

કોલીઆઈ—જા પાઈહિમણા તો, તાંદુ
 લખો નથી ને ઘઉંખી પીશવાના નથી, કાએ

આવજે શોકાલ. (મનમાં) એ રાંડોનાખી બા
વ ચહરી ગીયાચ, ગામમાં બધું મોઢું થારો
તાહરે એ લોકોખી નહો મોગીઓ થાય કે
ગાધીઓ કેમ નહી થાયે, ખાઈ લોકો ખુર
શીઓ અધેલીને વખત કાહરે ને વરી હાય
પગના લુલા લંગરાં ખનેલા દેખારે. ઘાલી
યા પરથી ઘોડેલીઓ સાત આઠ વાગતે તો
ઉડે. ઘટીનું ખીલખો નહી સમારતા આવ
રે તે દરનું તે કાંહાંથી દરી જાણનાંતાં. હ
મારી કાની અરધી અરધી રાતનાં દીપનીનું
પાણી ભરવું પરતે અને રોજ પાપલી પાપ
લીનું દરનું દરવું પરતે તાહરેજ માલમ પૂ
રે તે કે સાસરાંનો સવાદ એવોછે. હજુર
જાણનાં છાનનાં તોપલા તો જોયાખી ન
હી હોય કે કેહેવા થાએચ. હમારા વખતમાં
હોતેતો સઉ માનમ પરતે.

દલવાવારી—કાએ ખાઈ, માંજે જ
ઉં કાએ ? આજ પીરાઆનાઈ કાએ.

કોલીબાઈ—જાણી રાંડ, તુજા એક વખત સાંગીઆ કેની કે આજ એખા નથી, કાલ ખાલ આવજે.

હલવાવારી—બાધ રાગા ભરન સી વી કસાલા દેતે, નાઈતર નકો કર સાંગા.

(નિઃશ્વ.)

કોલીબાઈ—(મનમાં) જો રાંડ, સહ વારના પોરમાં એખી માહરો ગરો લેવા આવી તે. સમજાવીને કેહેવુંય કે આજે એખા તાંડુલ નથી તો રાંડ એખો ઠણકો કરી ઉતાવરી કુવામાં પરેચ. એખાતે કાંથી દરાવે; એખ દાર ને ગઈ હું ગેઈ તારે અરધી અરધ ખાંડી ન આવી ગેતી તે કુવા કુવા જેવી કાઠીઆ મોહનાં શુધી ભરાવને ઠલ ઠલ થઇ ગેઈતીઆ, તેમાં અમણા જોઈયતે એનું તોડું કંઈ મલેખી નહીં, તક્ષીગખી લીવી મેલીઉં. એખાપરજીએ કે, મીઠા થીતે મરો શુધીનું આપું ઘેર નાચુ કરી મે

લીઈંચ, કોણુ જાણે કેવી ઝેની મોહકાણુ
વાલી. પોતાના મધરાંને ભીખ લગારી મે
લીચ. (શાવરનો જોધ) જમીન ઉપર ગરી
ગરાંને કચરો પારી શાવરનીનાખી ખીરાતે
પીશતાં છોતી નાખીઆંચ. દુઃખના દેત.
દુઃખ દેખી દખમે દતાજો—હં—

કુકીવહુ—દખમેતો વલી બધાંજ જ્યાના કે
ની? ચોખા, દાર, મરી, મીઠું, મારાં માંચે બા
પ મરી ગીઆંચ તાંહાં તે લોકાને જોધ
એચ, પાણુ લઈ જવા વાર કોઈ ખાણુસ મ
લી નથી આણું તે પાસંતે મેં ચોરીને સંનતાં
ગી રાખીકિચ કે કોઈ જાએ તેને આપી દઈ

કોલીઆઈ—(જોરમાં) મોકલાવ ત
હરાં માયે ખાંપના સગાં વાહલાં પાસે, માહરા ધે
રનાં નામ ઉપર પરથી સારીસાતસો ફેરી
હોવારી નાખુરે તારાં ક્રોધ હોય તેને, જો મ
હર્ગિં મુઠ ધતરની જાત તીતર થઈ ગેધ તે.

(હાંસીખાઈ દાખલ થાએચ.)

હાંસીબાઈ—કેમ કાલાઘકાકી વરી તમારા ઘરમાં સહવારનાં પોહારમાં એ શું. ગરબર ચાલીચ. રોજ રોજ જે કાઘ વા ત કરે તે તમારા ઘેરની પંનચાતીને પંનચાતીનીજ કરે કે ? કંઈ ખીજી સારી વાતતા કાઘ કરેજ નહી કે ? ને વલી આજેખી એ શું છે ?

કાલીબાઈ—હા, માએ, પણોતાના ધરમાં પુત રરે ને અભાગીયાના ગરમાં ભુત રરે, તેની મારા ગરમાં પણોતી, વાસતે લોકે ખીજી સારી વાતતે શું કરે.

હાંસીબાઈ—આવાર તમારા ઘેરપર થી છુતને ને પણોતીને સડને. દીતવારને દાહરો એવી દલદર વાંની ના કરો.

કાલીબાઈ—શું કઈ તારે માએ, 'હાંત ખરતાતા તે સાર ચાટવો કીધો' તે ખરીકે જેનું તેજ, 'દીવા પછવાડે અંધાર ને અંધારજ.' જોવ—

હાંસીખાઈ—એ હાત ખારેલા ભ
લા, પણ હૃદય ખારેલું ખોટું આજ કાલ
નાઓનો કાહનો કોટક તમે સાંભળોય કેની?

કુકીવહુ—જોઓની, કાલે એકે આ
વી ચસમાનું ચાંદનું પારીકિતું ને વલી આ
જે રખે કોઈ આવે કરી ફકરમાં હું ઉતી તે
લાં તો ચુલામાંથી પજરણ પરીઉ ને સલગાવા
વાઈખી સાથે મલીઉ.

(કુકીવહુ વરના એરડામાં જતી રહેય.

કોહીખાઈ—(પગે લાગીને) હાંસીખા
ઈ માએ તમે કંઈ ખોલતાંનાં મરૂ, નહીં તો
કે અમનાં ડાકણની કાંતી છેરાઈ અમસા
જીવને તરેવાર ખોલશે તો મને ખરાખ લા
જશે માએ એતો આજે માટી ઘરમાંછે
કેની તેની હીમત પર ઉખરેય. હીઆ અં
મણા ખોલ ખોલાતો નથી ને છીક છોકાતી
નથીજો. ગુંગરાવી ગુંગરાવીને મારી નાખેય.

હાંસીખાઈ—હરે, જાહાં 'ઉંદર ખોલ

રીને સહલા હોય તાંહાં ઘેર ધણીથી સખે
તો નહીં રહેવાય' ને તમેતો અમસયાંજ
હંધ પરી રહેઆંચ જો.

કોલીઆઈ-શું કર માયે, મારા કરમમાં
કાંહાંની હોશે તે; પણુ ખેસોની આખેયાંચ તાહ
રથી ઉભાંજ રેહોચ કે, કાલે તમુને આપરાં મ
શાંનીના મીઠાંખાઇ મલીયાંતાં કે? તેવણુને ખા
ધા ચહરાવવાની હોયે તેથી પાંચ દહારા ત
મુને સાથે લઈ જવા કહેતાંતાં, મહને કહીયુ
પણુ મેંતો કાંમ ઉતું તેથી ના કહીયું, વાસ
તે તમુને પુછવાનાં ઉતાં.

હાંસીઆઈ—નહીરે માયે, ખેસે શું
જો, ને મીઠાંખાઇનેખી કાણુ મલીયુચ જો.
હું તો ખાટલા ચોરની ખરશેદખાઇના ખર
શેદજીનો દીકરો પરમ દહારે શાંહાંજે એક
એક ગુજરીઓ તેને કાલે કાહારીઓ તાંહાં
ખેશવા ગ્રહતી તે તાંહાંથી છેક મોરથી આવ
સી ને આજખી તાંહાંજ ખેસવા જતીતી પ

છુ રસતામાંથી આપણં ધાંનખાઉના ધણા
 માએ કેયું કે ખરશેદખાધતો કોલશાવારાના
 કોલધકાકીની મમાધના નોસારીના મલેસ
 ર ફરીયાના જીનાં પોશી થાએ; ને કેજે
 તમારી મમાધ સાથે તો ખરશેદખાધને સ
 હી પાણું ઉતું; વાસતે છોકરો ગુજરીએ ત
 ની ખખર નહી હાએ તો જધને કેહેવા, તે
 થી વખત થઇ જશે કરી હું રસતામાં દોર
 તી દોરતી તમને કેહેવા આવીય. તમે એ
 સવા આવોય કેની? પછી જગો નહી મ
 લશે જો.

કોલીઆઈ—આ ! આ ! આવાએ!
 એકાએક એ શું થયું? મુવાંએનાં દુઃખે હું
 તો જા'ણે જંગલમાં વશુંય તો ! એવું કે
 ઈ હાએય તો જા'ણતીખી નથી તો ! તમે
 કાલ પરમના જાણોય તો મહને જસ કેહે
 વારીયુંખી નહી. મરેરે ! કોબા પાહાર જેવા
 છોકરો હતો ને એકાએક કેમ મરેજો? છોક

રાનો એહરો જોએમ્મો હાએતો જાણે મો
ગલનાં જેવો દખાએ, ને આજે એ શું થ
યું ! કાણુ જાણતું તું કે એ મરી જશે;
પણુ ખરીઆરે ગરીબનાં નશીબ તે ગરીબ
જ, શાભાધતું ખરચું તેને ધારેજ નહીં
હાંસીખાધ, એને શું થયુંતું જે એકાએક
ગુજરીએ ?

હાંસીખાધ—કંઈ નહીરે માએ, કે
હજે પરમ દાહરે બેહરામશેજનો વારો ઉ
તો તેથી એના ખાપની સાથે વારીએ ગીએ
તો, તાંહાંથી વાંછયા છોકરા છોકરાએ સાં
હાંજે કરવા નીકલીઆ, તારે ભણ્યાં ચ
ટણી ખાધ તારી પીધી ને તે વખતે તો કે
જે કંઈખી ઉતું નહી, પણુ વરી આમલ કે
યા કરવા ગીઆ તાંહાં કોઈ ગવલીતું ઘેર
હોરો તેની પાસેથી કુધ લીધું તે ખંધા છો
કરાએએ તો તાંહાંજ બેસીને પીધું પણુ
એ વાંછયાએ તો પાસે તલાવ ઉતો ને વ

રી માથાંપર પીપરાનું ઝારખી ઉતું તાંહાં જા
 ધં દુધનો કરશીઓ લેધ પીવા પરીયો, તેવો
 જ તલાવમાંથી ભુત ખલાના જોવો કંઈઓ
 યો અવાજ આએઓ ને એતો નાદાન જે
 વો કંઈ સમજીઓખો નહી ને દુધ પીજ
 ગીઓ; તેવાજ દોરા ઉપર ખેંચાધ ગીઆ,
 પે! પેટારા જોવું મોહોટું થઈઆધું નેતાં
 હાંજ હુખતાધને પરીયો, તેવાજ ખીજ છો
 કરાઓ આગલ દોરી ગીયા તેટલાંમાં જો
 એચતો પીપરા આગલથી ઢાધ રાંડ તાર
 જોવી ઉતચી અને કારી કારી સીધન જોવી
 ધાટન દોરા ગુરકતી ગુરકતી જોરમાની જો
 રમાં ચાલી ગેધને કેજે પવન તો ઉતોખી નહી
 તોખી પીપરાનું ઝારતો એવું હીલે એવું હી
 લે છે પાટરે પાટરાં ખખરી ખખરીને ખધાં
 તલાવમાં પરે! ના રાંનને તેજ વખતે ચોઠ
 લો પકરી જોરથી ખાસરે ખાસરે મારી કંઈ
 આપવા કંહી મનાવતે કેની તો કંઈ એટ

હું ખધું થતેખી નહી, પણ છોકરાએ
નાદાંન પરીઆ, વરી સાથે કોઇ મોટું સમ
જી માણસ મને નહી તોતે લોકો શું કરે.
કેજી એટલુંખી જરે પુછીઉં તારેજી પોલીઆ
ને તેથી માલમ પરી આયું; નહી તો એ ખી
નાં જાણુતે કોણ માય.

કોલીઆઈ—તારે તમે પરમ દહારે
તાંહાં ગીયાંતાં તે કંઈ સમજ કાંએ નહી
પારી. તેજ વખતે દાંના આવારીઆ હોતે
ને ગંગારાંમને દેખારી આ હોતે—તો—

હાંસીઆઈ—અરે, હું શું દાના
આવારું ને દેખારું જો, મારી આગમઅ
તો પેલાં જનરાજનાં જરખાઈ ગેએલાં જી
તાં, તેવણુ શું કંઈ મારાથી કાચાંજિતાં કે ?
છોકરાને ઘેર લાવે લાવે તેટલાં તો અરથો
અરધ પરાણ નીકલીખી ગેએલો. તાંહાંને
તાંહાંજ હોય તો કંઈ-શુજ પર ને યાપે
કેની ? માએ એના આધસજ એટલા તે

સુજ શું પરે ? કે જે 'ઝીવા તેને દુવા ન
હી જોઈએ, ને દુવા તેના હવા જોઈએ.'
ઝાકર આએઓ તેતો કેજે એના
ખાધામાં કંઈ આયુંચ ને વખત થણે!
ગીચોચ તેથી બનચસે નહી; એમ કહી
ચાલી ગીઓ. શું બજ્યાં ચટણીને
તારી દુધ કોઈ પીવું આવું નથી કે ? એ
તો હવે એમ બોલવાનું બાહાનું પાડું.

(કુકીવહુઆવેચ.)

કોલોબાઈ—માએ, જેના હોય તે
ને તો જ આવે; પણ ખોદાએ તો નકામી
જીવરાવી આવું દેખરાવીયા કરેચ. લો
કનું એવું જોઈ, બચાં સાથે જાહી જા-
હીને ખુંડીને બલી કરી કેહેવા જઈએચ
તો બલીને તો પેહેજાં બાલો વાગી આવે
ચ. બચાંની શીકરતો ડોષને છેજ નહી.

હાંસીબાઈ—હા, જોઓની હું તમને
કેહેવાનીજ હતી. જ ભરે તમારો કેકુ

અને કાઢીશા વાંછઆં ચોટલાનાં કટેશ
 પકરી પકરીને હીજ આગેચ તે કોઈ દા
 હારે પોતાનાં મદ્દનાં હાથ પગ બાંછ
 નાખશે ને વરી રોજ રોજ એખલા ચા
 લી આવી ખીજ દુકતાઓની સાથે સમી
 સાંહાંજની વખતે 'માહાર ખાવરી' (કુવા)
 ના વરા ઉપર બસીને રમેચ, તે મે બહુ
 વખતે જોએચાચ; ને એ કુવો તો બહો
 જ મેલોએ જો.

કુકીવહુ—હારે, હુખી જાણુચ, પ.
 જરગુ પડેલાંમાં ખરતું કેમ ખરે? કોઈ
 'થાલી ભુલી આવે, તે કરતાં એક સંધે
 સો સંબલાવતી આવે' તારેજ તો હવે
 બચું ચોટલા પર રમેચ ને સાંહાંજે હ
 વામાં ફરવા જાએચ તેની વાત નીકરી
 આવી, જોવો—ને—

હુંસીખાઈ—(ગુસાથી) સંધેસાની
 સંબલાવતીનું સમસાંન થાએ; હું તો બ
 ચાનું બહુ માગીને કેહેવુંચ. તુ મનમાં

બાલતી હોય તો તાર તુંને, ને હું કંઈ ધા
 રીને બાલતી હોઉં તો મારું મંહને. એ કુવા
 એતો એક બેના ભાગ લીધાચ તથી મં
 તો વાત કીધી.

કોલીબાઈ—ઓ ! એક બેના કાં
 એ કેહેવાચ નો ? તન તન જણના
 કાંએ નથી કેહેતાં નો ? એકતો પેહેલો
 એ કુવામાં માહાર પરલો; કેજે તેને મ
 રવારીનું કરજ ઘણું થઈ ગીયું તે
 થી તે ખીચારાને મારવારીએ તુરંગમાં ન
 ખાવીઓ, તે તાંહાંથી છુટી ઘરમાં આ
 વીને જોએચ તો દોષ મલે નહી; ખજ
 રીખી નહી ને કશો સરસાંમાં નખી ન
 હી, ને જુખ તો કેજે ઘણી લાગેલી તથી
 તેવા જઈ દરોઘનો મારેલો કુવામાં પરી
 ઓ ને મરી ગીયો, તે દારેથી એ કુવા
 મલો થયોચ. વરી થોજ દહારા થયાને
 બેલો મારવારી જેણે માહારને તુરંગમાં ન

ખસવીયો તે રાતનાં ખાર વાગતે કોઠે કામે
જઈ આવી એ રસતેથી જતોતો તેવોજ પે
લો માહાર અંદરથી આવી મારવાડીને કુ
વામાં ધસરી લઈ ગીયો ને ખાણમાં દા
ખી ધાલીયો તેથી ગુંગરાઈ ગુંગરાઈને મ
રી ગીયો. દુરથી કોઈ શીપાઈએ જોયું
તો કેહજે પેલો માહાર તો એટલો તો બન
ચો દેખાયો કે તે જોઈને શીપાઈ ખીડી
લાંકરાં જોયો યાઈ, મુગો મુગો બોલો
રહેયો, ને સહવારનાં મારવાડીને ખાહાર
કાહારીયો.—ને પછી—

હાંસીખાઈ—હા: હા: તીજોતો ગુ
લી ગોરાંનીનો ગુથતાય, કેજે કંઈ વાંક
પરીયો હોયે તેથી ખાપે ને વસ બાઈએ
ધમકાવીઓ તેવોજ તે આવીને એ કુવા
માં પરીયો તો.—ને તેથી—

કોલીખાઈ—અરે નહી રે; ધમકાવી
યો તેથી કાં પરીઓ જો. જોવાની, આ

જ કાલનાં સીસોટીનાં સીખેલા છોકરાઓ
 જેમ સારાં નરસાંમાં કંઈ સમજે નહીં ને
 જે ગમે તે ખાલે, ને જે ગમે તે કરે, તે
 મ એખા કંઈ તેવું કરવા ગીઓ. કે
 જે કોઈ, એ કુવાને કુલની વારી બરાબી
 ને ગીયું, ને પેલા હાથમાં હરીમ હરીમ
 જેવા લાકરાં લઈને છોકરાઓ દરા દાવ રમે
 ચક્રેની તેમ તાંહાં એ ખીજ છોકરાઓ
 સાથે રમતો હોયે તાંહાંથી કુવા આગલ
 આવી પેલી વારી કાહારો નાખવા લાગે,
 તેવાજ હાથ વારીના સુતર સાથે વીતરાઈ
 ગીયા ને ટાંટીયા કુવામાં ઊઠલઈ ગીયા.
 ખીજ છોકરાઓ તો પોતાની રમતના ધો
 યાનમાં પરેલા તે લોહો તો હેથા કંઈ જ
 જોખી નહીં. શું એમ ઘરમાં કંઈ ખાલે
 ચાલે તાહારે સહ લોકો કુવામાંજ પરવા
 જતાં હોયે કે? તમે કેમ સમજ વગર
 લોકનું સાંભલેલું ખાલોચ.—ને—

હાંસીઆઈ—નહીરે જુ, હું તો એમ
 સમજીએ પણ સાંભલેલું ખોલી. આપ
 દીકરાને; માય દીકરીને, વરો ભાઈ નાહ
 લા ભાઈને; ધણી ધરીઆત્રી ને, સાસુ
 વહુને નરણુ ભોળાઈને મહેતાજી છોકરાં
 આને કંઈ વાંક પર ને શીખામણુ દેએ
 તેથી શું શઙી કુવામાં પરવા જાએ ને જો
 હર આએ કે ? કે કંઈ દાઈતું કાવારી લે
 ઈ જીવ કાહારે કે ? માણસ માણસનાં વે
 હવારમાં એક ખીજાનાં વાંકસર કાઈને કં
 ઈ કેવાએ ખોજાએ નહી તારે જોને ગમે તેમ
 તે ચાલે કે ? જોને ગમે તેવાં તે જીરાં કા
 મ કરે કે ? જોને ગમે તેવી રીતે તે પોતાથી
 વરાંને માન આપીઆ વગર એ મલાજે રેહે
 કે ? તારેતો માણસ ઢેર સગીખાં કેવાએ
 નહી કે ? શું આપરા નાદાન વખતમાં
 આપરાં વરાંઓનું કેહેલું ખોલેલું સાબજ
 તાંતાં નહી કે ? આપરાં વરાંવો ને આપરે

હસદાલમાં નહી શીખીઆં ને આપુ'ને કોઈ
એ શીખામન દીધી હોયે તેથી આપરે જઈ
ને કુવામાં નહી પરીઆં વાશતે શું આપરી
બુધી ઓછી થઈ કે? કોઈ વડે માણસ
પિયે તેનું ઘટવું અનઘટવું સાંભળવું ન
હી કે? દુનીઆમાં અંમણું એમજ આ
લેખ તારે જોવો આપરા વરાવાનાં વખત
સારા કેળી? ને હાજનાં વખતો પાત્રી કે
વી? ખરીએ! એવીએનો અવતાર.

કોલીઆઈ—માય, કોઈના કેવાથી
ને ઓલીયાથી નહી, એતો તેનું મોહિત
તેને ઘશરી લેઈ ગીયું એમ શમજવું, જ
મ મુવો બુખો થાએ તારે ભાંશેખી નહી
ને બુકેખી નહી, એકાએક આગ સલગા
વી દેએ, ને ઘરડાં ઘરડાંઓનાં હાર ધુળ
વે. બાકી જેના કોઠાનું તેને તો કંઈ
થાએખી નહી ને લાગેખી નહી.

હાંસીઆઈ—હા, તેની કંઈ જનતીને

જાનલ છે ! ! જે લોહી પાણી ખારે ને
ઉધારે તેનાં જીવપર મુવો જમ જાનલ
પારે. (ખાશીએ ડોકાવી જોઈને) ડોકાઈ
કાકી એ પછવાડે મરગાં ડોકાણનાં ધાંકી
આંચ; તાહરનાં જુમેજુમ મારેચ તો તે ડો
ઈ ઊગાડવું જી નહી કે ?

ડોકાણીઆઈ—મરેરે, મુવાં જાણે આં
એ આંધરો ને હયાનાં કુટેલાં ઘેરગાં ફરેચ
તો. ચવારગી બપોર પરવા આવી તોખી
દેખાઈઉ નહી કે ? ‘શમેરકુ ગઈ, શાંજ
કુ આમ, શેરભર આવજ પીચકર લાઈ’
તેમ બરી ગજરગી એડે ગેઈતી તે પોંહા
ર દાહરો ચરીઓને કચરેજ વાશી આવી
તારેખી કંઈ શુંજી નહી. હાંસીખ
ઈ ઊભાં રહેજો, હું ઉંગામી આહચ હો—

હાંસીઆઈ—અરે હું જાઉંચ હું, તમ
સારી પેહેરો, મેશવા જવાનો વખત થઈ
જાએચ.

કોલીબાઈ—અરે નહીરેજી, મારા
શમજો તમુને અમશથી તસરી.

(હાંસીબાઈ હેઠે જાએચ.)

મરેરે મુવાંની જણેલી હોએલીખી
સરખી ને નહી હોયલીખી સરખી. આંખે
આંધલી થઇ ને યાંમનાની કાંની યાંમલો થ
ઇ ઉભી ઉભી જાયા કીધું પણુસીને જતાં
માહરી કાંની ગુરા અરી ગીયાતા. અમશ
થી પારકા માણસને પારકી ખીરા યાઇતો.

(હાંસીબાઈ પાછી આવેછે.)

હાંસીબાઈ—તો જો, જરા હેઠે
જઇ ને આવી તેમાં ખીરા થાઈ તે. તોપ
લામાંતો ચાંચર કકરી જાએચ જો.

કોલીબાઈ—ચાંચર નહી કકરી જા
એ માએ વાડ ? કામ કરવાવારીના હાથ
પગમાં આંકરા આવેલાં તે, આવે, પીધે ને
પેહરવે આંધવે તહયાર, કંઈ કામ કરવે ત
હ આરછે વાડ ! મરઘાં કેટલાં ઉતાં માએ ?

હાંસીખાઈ—હા, સા—આ—આ,
ત ને એએએક આઠ જેવાં કંઈ ઉતાં.

કાલીખાઈ—હાહા, એજ હોયે. બ
રીઆં દોર દજન લીધાંતાં કે કંઈ ઇંડા
હોયતો શહવારના નાસતા ઉપર કામે લા
ગે, પણ થોરા દાહારા, મુવાંનાં દુખમાંથી
છુટ્ટુ કરી, જરા માહરી જરખાઈને ઘેર ગે
છતી તેટલાંતો વાંછઆં પુરાંખી કરી ના
ખીયાં. આગલા વખતમાં દાંતે સવાદો
આ દીધેલાં તેમ હમણાખી જોવા જાએય,
પણ ખારે માથ કંઈ સરખાજ આવતા
નથી એમ દોઈ જાણેય ?

કુકીવહુ—જેને મરઘાં ખાધાં હોએ
તેનાં મુવાના મરઘાનાં જેવા હાલ થાએ.
થોરા ઘણા ખાજે રોજે પોતેજ કપાવીઆં,
ને થોરા ઘણાતો મુવાં લોડો ચોરી ચોરી
ને ખાઈ ગીઆં તેનું હું શું કરું ? ત
મારી ઉપર કાગજ લખું કે કોઈ ખેા

યા કેહેવરાવા મોકલું ? જણ આવે ને જ
ણ આગલ વાત કરવી; બોલીયાની, છી
કીઆની, બેશીઆની, હઠીઆની, બધી.

હાંસીઆઈ—પણ એમ જાહે લોકે!
આઈ જાએ તાહરે આપરે ઓટલા ઊપર
નીકરી મોટે સાદે તેને દીકરા દીકરીની ગા
ર દેઈજીએ કેની ? કે કોઈ પેટ બરીઆએ
સાંકી ધાંકી હોએતો તે પોતાની મેરે પા
છી હાંકી મેલે. એમ કરેતો ઘરમાં એટ
લી નુકશાની તો નહી થાયે ? માહરાં છાં
ણા હું મંગળીઆ વાટે છાપરાંપર સુકાવ,
મુકવીલી, તે રાડો પાસે વારીઓ રેજ રે
જ એચીલીઓ ને કેજી તારે કે જે આ
લાડી નાખી દેતી હોએ, પછી એક દહારે
સારી કાની મોટે સાદે સનદોવી નાખી
ઓ તારે દયત પરીઓ ને તેદારનો એક કટ
કોપી ગીઓ નથી. તેમ જો,—

કુકીવહુ—મત્રા ખણે માહરી મહને

તો ઓટલાપરખી નીકલત નહી આવરે,
 ગારખી દેતાં નહી આવરે ને સનદોવતાં
 ખી નહી આવરે. મોટો સાદ કારે ને
 મોટો સાદે બોલે તે જાણે. હું કાંઈ છા
 ના છતાં વારાખી દીકરી નથી કે એવું જાણ્યું.
 લોક મુવાં ખાઈ જાએ તેથી મેં તો લેવા
 નાકેહીહિતુ તો ખી એવણે શું કરવા લીધાં
 હોયે ?

કોલીબાઈ—હા, હું સમજીશ; તે
 ની પછવારે મેહેનત કરી પડે તાહારેજ
 ના કેહેવાય તો. ધણીની ગુણગામાં જરાય
 બારણા બાંધ કરી, ખુરશીએ અધેલીને કેન
 વાથપર બેન જરાય, પેટી રીવાય, ને એ
 લું કંઈ કામ કરવું પડે તારે. ધધરીને તો
 પ આવી જાએ.

કુકીવહુ—મેં તો તાપ બોખાર થઈ
 કોઈ ભુજાને સોખી દીધીય, અહીતો—

કોલીબાઈ—(ગુણગા) તારી મુઠ

માએ માશીને. ઓવારં માહરા નામ ન
અ પરથી; નો ચોર—છી—

(બેરામશા બાહર જવા મારપરથી
હૈ હિરતાતા તે સાંબલીને.)

બેરામશા—અથ, યાર અથ, સાંબ
લતાં સાંબલતાં બાંમદાદની અપોર પરી તે
બી તમારી ક્ષેતી બંધ નહી પરી. એ
શું ઘેર કે માહિતમની ઘોર ?

(હાંસીઆઈએ સરમાયા ને
બું મોહોડું કરી નાખીઉં.)

કોલીઆઈ—પણ તું સાંબલેચ કે
ની ? તોની કેહેવા તર તર જવાબ કરે
ચ ને વરી મહને તાપ બોખાર આપેચ;
એ મહલા નો કે ? એ તારી આબરં
કે ? હું તો એની માએ મમાઈ નેવી.
મહને ને બોલે તે તેને બધું.

બેરામશા—પણ હું માહરા ધંધા
ધાપાનુ રૂં કે રાત શહારો તમારં એવું

માથાંકેર ચાલેય તે રહે ? એ રાંડ એ
વીતો મુવેલી હાથે, તેને શું ઝેર આપું, કે
કુવામાં દુપ્પારી મારી નાખું ? કે ખજાર
માં જાંઘ દાખને વેચી આવું.

(હોં બીચારી જાણેય.)

કેકુ—કાઊરા—ખાવા કાંઈ જાણેય.

બેરામશા—(ખંનેના હાથ પકડી
કેકી દર્શ) જાંઘનમાં જાણેય; નીકલો
અંધથી.

કેકુ—કાઊરા—(રડતાં રડતાં જા
ઈ) ખપાઈ, ખપાઈ.

કાલીખાઈ—ખપાઈ ચુલામાં પરી.

(કેકીવડુ બેરામશાની
પછવાડે જાંઘ પુછેય.)

કેકીવડુ—જાંઘાંજે ઘેર આવશે કે ?
(જવાબ મળે નહી) હં: સાંઘાંજે ઘેર આ
વશે, કે વારીએ જાશે ?

(બેરામશા જવાબ દીધા વગર જતુ ર
હ્યા ને કેકીવડુતો હોંજ ઉભી રહી.)

કોલીબાઈ—હાંસીબાઈ માએ, જો
યું કે ! તમે સાંભલીયું કે ! ઉલટો ચોર
ઘાટવાંલને દંડે તેમ થાએય તે.

હાંસીબાઈ—જોઈ શું ને શાંભલ
શું; હું વરી માનાંત્રી આગલજ હતી કેની,
નરેરે ! ! તેનેતા એક બોલત્રી બોલી
યો નહી, કે કાંએ તું એમ મનાજો મુકા
તારી માય મમાઈ જેની થાય તેની સાંમે
ધરી ધરી થાયય ? તેતા રહીયું પણ ફરી
થી એમ નાકરતી કે એમ નાચાવતી ફરીત્રી
નહી બોલીયોતો ? અરે, જોજોરે, એમની
એમજ અલાવશે, તારે એનેત્રી આગલ જ
તાં માલમે પરશે તે; કેજે ‘બેંસનાં સી
ખરાં બેસનેજ બારી’, તેમ નહી થશે કે.
એ ‘ઉદર પીકારીનો મેલ શંપ’ એમ કાં
હા શુધી રહેવાનો હતો જો.

કોલીબાઈ—(નનમાં) મહીરાં મુમ્એ
તો બાણે કે તેની દુશ્મનનું મોહનું

ખંધ કરી લીધું હોય તો કરી મેલીધું
અ, તાંહાં તે બોલે શું?

હાંસીઆઈ—અરે ! હા; હા; તે
ખી વરી ખરૂંજ હોયે તો તેની તમુને
શું ખબર પડવાની હતી, પેલી પાંટરાંવા
લાની પીરોજાઈના પાહાલીની રાંનખી
એવીજ હતી ને તેથી તેને ઘેરખી રા
ત દહારો એવુંજ થયેઆ કરે પણ પાહા
લી તો કંઈખી બધીને બોલે નહી. જ
રે લોકોએ ધણોજ સમજાવીઆ તારે, મ
શકેરીમાંને મશકેરીમાં અંબારાંમ મહેતાને
પુછીયું તારે, તે ખીચારાએતો જીવું તે
કેહી દીધું તેથી તે રાંનના હસતાં હસતાં આ
દી ના આરા જોયા તો કેજે માડરીમાં, દોરા
કંઈ ચીઠી, એવું એવું શંકું નીકલી આપું
તેવોજ તેને ચોટલા પકરીને પટકી; ને શશ
રાએખી આસરે આસરે મારી ને પાસે
થા પેડું લેઈ, છીદીમાં નાખી દીધું, પ

છી પુછીયું તારે રાંન પકા કેની તેથી કે
 ને બચાં માંડાં સાઝાં ફરેય તે સાઝે
 ગંગારામ જોશી પાસેથી લીધું. તેને
 પુછીયું, તો તે ખીચારાએતો સાફ ના ક
 હયું. રાંન જુદી, કોણુ જાણે કોણુ મુવાનું
 હોય ને કોણુનું નામ અરાવીયું, પણ તે
 દાહારથી રાંડે ખોલવા ચાલવાનું સહ મુ
 કા ચોતીની કાની નીચી મુઠીએ ચાલવા
 માંડીજી જો, હા.—(હરસેથી) તમારી વા
 રીની માયનેખી શું તમે નહીં ઓરખતાં
 તાં કે ! રાંન ડાકણુ જેવી હતી, ને રાત
 દારો ચેવરા બાંમણાને તાંહાં ફરતીતી
 તે ! ! તેમ કોણુ જાણે એ આંધરીનાખી
 ઠાંઈ કોટાં કાવતરાં નહીં હોય કે ! નહીં
 તો મુઠ એની માએખી ઠાંઈ આપેલું ન
 હો હોસે કે; તેવું તેવું નજરે જોવાય
 તોખી શુજમાં ખેશી ના રેહો. નહીં તો
 એ ચુરેલ નાંદાંન જેવી શું કરવા જશે

ને શું કરી મેલશે તો નકામું તમારા પે
રનાં કાંઈ નવું જીનું જોશો—હા—

કોલીબાઈ—હારે ! માએ હા, 'મા
પત્તા બાઈનું કાંઈ તેવુંજ જણાએમ. મુ
ઈતા ચાલે ચાલે ને ઓઠી તપાસે, ચાલે
ચાલેને ઓઠી તપાસે, ને વરી બીહીલી
બીહીલી આપરા મેહોણા શાંબે જોતી
ચાલે. કોઈ દાહારે શું કરતાં શું કરી
મેલશે તો વરી એની માદેતમ કાંઈ હું
કરશ, તેની કાંઈ શુંજ નહી પરતી.

હાંસીબાઈ—વરી એનીમાએ શુ
જ શું પરવાનું ઊતું. તમે એક કામ
કરો, હવે આજે તો વખત ઘણોજ થઈ
ગીઓમ તથી કાંઈ બેશવાતો જવાશે ન
હી ને હુંબી અમનાતો ઘેરજ જાવુંમ.
તોપલી છાંચુ લાવેલી છેઉં તેના પાંચ
પંદર છાના ચાપી શુકાંતાં નાંખું કે આ
જે પરવારી જાવું, ને કાલે આપરે બેશ

વા જવાને મથે, બેરામથાના ને એ દુક
 તીનાં ટપકા લેઈ, ગંગારામ જોશીને તાં
 હાં જઈએ ને કંઈ પુછીએ તો ખરાં, કે
 ને હોએ તે માલમ પરી આવે. ને
 જો કંઈ તેવું હોય ને કેદેશ તો પાંચ
 પંદર ખરચવા પરીઆતો ઘુઉઉર નાખી
 ખરચજો કે રાત દાહારાનો હાય અક
 શાંશ તો મતથે ને દીલમાંનો દગદગો તો
 બાગશે. પછીશાને કંઈ તમે હઈએ ધર
 તાંતાં; દીકરા ને જોદાએ શલામત રાખશે
 તો ઘણોખી પછીશાંશે.

કોલીઆઈ—અરે ! ખરીઆરે પ
 ઇશો ! મરશું ને લાદી ઉપર પરશું તારે
 વાંછીએ પછીશો કોણ સાતે બાંધી આપ
 વાનુ ઊતું ! ઉંતો માહરા દીકરા દીકરીને
 જી માંગુચ. તમે ગંગારામને તાંહાં જ
 વા કહીયું તાં હું ઘણી ખુશી થઈ ને,
 હુંખ તમુને એજ કેવાની હતી.

હાંસીબાઈ—બસ, તારે ચાલો કા
લે મારી શાતે; પણ ઊંચકીને જતાં વાર
નહી લાગશે.

કાલીબાઈ—નહીરે મરું, ગારી ક
રશું ?

હાંસીબાઈ—અરે, વરી મુલા ગા
રી વારાને અરધો ખાર આના આપે,
વાંછઆને. ચાલીઆં તો કંઈ શુરા
ભાગી જાએય કે શું ?

કાલીબાઈ—તેમાં શું દમ બરીઓ
ય. પણ હું એમ પુછું, આપરે બેસ
વા કેદારે જઈશું જો.

હાંસીબાઈ—તે જોવાની કાલે તો
વરી ચારમ છે વાસતે એ દુકતીને જ
જાવતાં નાં નહીતો કેહેશે ચારમને દારે
કાંહાં બેસવા ગીવાં કરી પીચાર કરશે, ને
બેસવા તો આપરે દસ દાહારા છે તેટલાં
કાઈબી બે તન દારા બેસી આવશું.

કોલીબાઈ—હા, થીક છે તારેતો, મરે આગલ છ છ મહીના, નહીતો એ કેક મહીના દાહારોબી બેશતાંતાં તો થીક હવું; કોઈબી દારે જાતાંતાં તો કંઈ ધા સતી નહી ઉતી. આજતો દશ દાહારા થએઆથ તે આંખ વીચીયે ને ઉગારીયે તેમ નીકલી જતાંતો વારબી નહી લાગતો.

હાંસીબાઈ—હારે, ખરીઉ, કામ કાજ હોએચ તો તે મુકીનેબી જવું પડેચ.

કોલીબાઈ—તેજ ખરી પીગ છેની !

હાંસીબાઈ—અરે ! પણ અજીર બી થીક છે રે ! કોણ જાણે હવે પછી નાં શું કરશે ને શું નહી તે માલમ કોણને છે જો. મુવા શુધારોજ કરવાનો લેઈ બેઠાચ તેની વાત તે કેવી કરવી જો.

કોલીબાઈ—હા, મુધારોતો કેવો કરશે જો, કે અગીઆરીની મશીદ ને મશીદનું દેવાલ કરી નાખશે. શદરા કશતી

તો કાહારી નાખવા લાગા, હવે પછી ખી
જો શું શુંકારો જોઈએ. મુવા હમણા હ
મણા પારસીઓની સાથે વરી હીંદુ, મુશન
માનોખી એમજ લેઈ બેઠાચતો. ને વરી—

હાંસીબાઈ—મુવા એ, તમે બો
લોતા. તેનું પાપ તે જાણે.

કાલીબાઈ—હં: મં તમને પછી કં
ઈ પુછવાનું યાદ કીવુંતું જો, તેતો તાહેલાં
માંને તાહેલામાં વીશરી ગેઈતી તે હણમાં
પાછું યાદ આયું; આપરે મોદીની મોત્સ
બાઈને તાંહાં બેશવા ગીઆંતાં તાંહાંથી ત
મારે વરે કંઈ દશમાં માંશીશાપર ભાગલો
બાગલો આયો તો કે ?

(કુકીવહુ પાછી આવેછે.)

હાંસીબાઈ—હારેજી, દશમાપરખી
ને માંશીશાપરખી મીઠાઈના ખુમચાજ
આયાતા—ને છ—

કાલીબાઈ—અરે ! પણ હા, મહ

ને હમાણાજ યાદ આવી; તેવાણુતો તમારા માયના કટમીઆં લાગે તેથી બેહુ વખત મીઠાઈ આવી હોશે.

હાંસીબાઈ—તારે તમારે તાંહાં ?

કોલીબાઈ—માહારે તાંહાંની દશમા પર મીઠાઈ આવીતી; પણ કરીનો અરધા લારવો ને ખાણુ, સીંગર, કંઈ અરધી જલેની ને નખ નખ જેટલી ગોરપાપરી, મેશુરની કરચ કરીને આયું તું—વરી—

હાંસીબાઈ—તે જોવાની, કેહેજે અરધા પોના કરાની મીઠાઈ કીધાતી તોની મારી માયેનું કટમં ઘાણુંજ માટું, ને વડા તે સાથે લોકોની આરખાણુ પારખાણુ ની ઘણી કેની, તેથી પુર નહી પરીયું તે શું કરે માએ વારં ! માશીશાપર કંઈ આયું હોશેની ? તારેની બે હરી કરાનો શીરાજો કીધોતો જો.

કોલીબાઈ—હા, તારેની કંઈ બે

તરાશુ ચપટાં આવેલાં કેહેયતો ખરાં, પ
 ભુ હું જરા બાહર જઈને આઉં તેટલાં
 તો પુરંખી કરી નાખેલું ને મહનેતો કોઈ
 એ કહીઉંખી નહી, પણ ખીજે દહારે દુ
 કતાઓ કેહેવા લાગા કે કાલે ખાગી ખા
 ધીતી તારે મેં જાણાગીં કે મોઢીને તાં
 હાંથી કંઈ આવું હોયે. માહારા દાંત કાંદાં
 બરીઆય કે હું ખાવાની ઉતી, જરા
 ગાર પાપરી હોતેતો મોહોમાં નાખી સુ
 સીઆ કરતે, તે—

હાંસીખાઈ—ઓ ! તે તમને કંઈ
 જાણાવીયુંખી નહી કે ! ! બરીઓ આ
 એ શું જુલમ ! તારે જાણે તમેતો બા
 હરના પહરાણા જેવાંજ યઈ પરીઆં કે ?

કોલીખાઈ—(આસતેથી) હાસતો
 માંએ.

કુકીવહુ—ઓ ! આજે આએ શું
 બેઉ જાણા લેઈ બેઠાંય તો, જુલમ કોણે

પારીઓ ને જાપરી કોણે પારી. આયું
 ને ઢાંકીયું ને તેવીજ હોં વારનો કચરો
 વારવા ગેઢ તેટલાં દુકતાઓ જંગાડીને આ
 ધં ગીઆ ને તમે આપ્પેયાં તારે તે દારે
 જ કહેવાની હું વીશરી ગેઢ તેથી ખીન્ને
 દહારે કોહીહ, તેની તમુને યાદ કાંહાંકે.
 કંઈ ખીજી રહી ગીયું હોય તેખી રસતેથી
 જતાને તેરીને કહેજો.

હાંસીઆઈ—તમે જવા દેઓ; એ
 તરકરાં જવાને મોહિને ના લગારો. હું
 જાગીય; વખત ધણો થઈ ગીઓય, બેશ
 વા જવા કાલે આવશ. ખીચારાં ધણા
 માએતો વારજ નોતાં હોશે, કેશે હજીર
 આયાં નહી તે કાંહાં ગીયાં હોશે.

કુકીવહુ—હા: સહવારનાં પોહોરમાં
 વેહિલાં આવજો, નહીતો કે કંઈ ખીજી
 યદિ આવેતો રસતામાંથી પાછાં આવજો;
 સાથે મસાંનીનાં મીઠાંઆઈનેખી લેતાંઆવજો

કોલીબાઈ—ઓ, ચોર—છી—તા
૩ મોહોડું ૩૫ એવણતો તારી માએ મ
માઈ જેવાં થાએ.

હાંસીબાઈ—(કુટીવહુ શાંખે જોઈ
ને) વાઈં એહેન વાઈં, તારે જોઈએ તે
બોલ, તારા ઘરમાં આવીય. કોલીબાઈ
જાવુંચરે માય.

કોલીબાઈ—એનું બોલેલું બધું મ
ને ઓ. તમારી બજાનેળી નહી, તમા
કાલે આવજો જો. નહી આવોતો મા
ઈં બ્યારમ આવો જો.

હાંસીબાઈ—(જમીન પર પગ મ
સીને) ઓ ! ઓવાઈં રે, ઓવાઈં રે,
એતો હું ઘેરથી નીકળી તાહાંજ રાંન આ
રી બીજારી ફરી ને તારેજ મેંતો જાણીગિ
કે આજે દેથે મારા કરમમાં કંઈ છે ખ
ઈં. હું જાવુંચ માએ.

કોલીબાઈ—આવજો માએ, આવ
જો, માએ આવજોરે.

(હાંસીબાઈ જાયછે.)

ભાગ ૩ નો.

પ્રકરણ પહેલું.

બેહેરામશાનું ઘર.

સરેસતાનું રમખાણ, ખામદાદે
મંડાણ.

કાલીખાઈ, કુકીવહુ, હાંસીખાઈ તથા
કેકુ અને કાઉશા.

કોસીખાઈ—(કુકીવહુને કેહી સંભાલ
વવા) ખા, કેકુ કાઉશા, તમે નીશારે જાઓ
હો. હું કેની આજે ખેસવા જવાની છે
ઉ, વાસતે કંઈ મસતી તોફાન કરતા
ના ને નીસારેથી આવી અહીંઆંજ રહેજો,
હો, નહીતો કામની જગાએ કામ પરી
રહે ને તમે ખરડી ઓટલો કુદાવતાં કરજો.

કાઊશા— ખપાઈ, તમે કાંહાં જાવો
ચ? કુદને ઘેર કે? હું આવું ?

કાલીખાઈ— નહીં ખા, હું તો ખા
હાર જાવું ચ. કુદનું કાંહાં નામ યાદ દેવા
રીઠ; શવારનાં પોહારમાં કોઈને તેવું દુઃખ
ગમી આવશે તો વરી હું કાંહાં જવશ.

કેકુ— ખપાઈ એક દારીઠ આપો.
જો, અં, અં; ખીસકોટ લેવશ—અં—

કાલીખાઈ—કેહની શું ભીખ લા
ગીચ કે? ધુર લેવાએચ, પથર લેવાએચ
ને ખચાંને અરધી દુકાંની અપાતી નથી કે ?
લેવો (પોતે આપેચ તે કેકુ, કાઊશા લીધેચ.)

કુકીવહુ—(કાઊશા તથા કેકુને જો
રથો પીઠપર મારી) સહ શુતાં તારે વરી વાં
છઆ તમે જાગીઆ કે? નીકલો ખાહાં
ર. (રડતાં રડતાં ઓરડામાથી ખાહાર જા
એછે) જાણતા નથી ' કાંચીને કેહી રાંચીને
સમજાવેચ ' તે.

કોલીબાઈ— મરેરે, આમ્મે જો ત
રકરી યદ્ય ગેદ્યતે ' નાલાં, માઈનાં યે
કાંત કરેય તો.' પેલાં, ખંચારાં હાંસીબાઈ, જે
સત્તા જવા શાહ હાંધ આપવાના છે તે સાંભ
લશેતો સરમાઈને ભિંચેમાં ભરાવું પરશે,
તેતો કંઈ સમજતીજ નથીતો. વલી—

કુકીવહુ—હા, 'પગે સલગાવે ને હા
થે આલવે' તેવાં, તેને વરી જોઈને સરમા
વડું પડશે. (હાંસીબાઈ આવેછે.

હાંસીબાઈ—(કુકીવહુ સાથે રૂશમ્મે
આંચ તેથી હેઠલતીજ હાંક મારેછે) કોલીબા
ઈ; આ, કોલીબાઈ; અરે કોલાઈકાકી—
અરે, કો—

કોલીબાઈ—અરે મામ્મે, મામ્મે; આ
બી, આવીહઈ.

(કોલીબાઈ હેઠલ આવી ખને સાથે જાયછે.

પ્રકરણ બીજું.

વાતમાં ટાટ.

કોલીબાઈ અને હાંસીબાઈ.

હાંસીબાઈ—કોલીબાઈ, એ કાંઈ
બોલીતી કે ?

કોલીબાઈ—ઓ !! કેહજે એ કંઈ
બોલીતી કરી પુછોય કે ? અરે સવારન
ઉપરીય તે શું જો !!

હાંસીબાઈ—ઢેરતી ખાધી એની
માએ, જેવી દેવી હતીતી ! તેવી એ દેવંછે.

કોલીબાઈ—ને મુવો એતો ખાપ
તે કાંઈ દેવ નવો નહીં હતો !!

હાંસીબાઈ—પણ માએ તે એવો દે
વ જેવો હતો તોજી, પેટ ખરી એની માએ
તેનેજી તોખા તોખા બોલાવીતીતો !!

કોલીબાઈ—હારે માએ, હું કાંઈ
અનભણી છેકેજોજી; તેજ ખધું જોઈને
એ દુકતીખી એટલુંખધું કરેય તો.

હાંસીઆઈ—અરે એ શું એટલું
ખધું કરતીતી, પણ કેજે ‘સરેલા ગડિ દરે
લા કરતાં હરેલા સારા’ તેમ જો એ ચતરે
લીને જરાકખી કાઢ ચુરતું હોએ કેની તો
એટલું ખધું કદી કરે નહી.

કાલીઆઈ—અરે !! જો, તેને ચુર
વા માગોય ! એક વખતે વરની શાંખુ યો
લી તેથી તેને જરા નેટર મારીતી, તો મહીરાં
મુઠએતો ખુમ ખરાડા મારો ખધું ઘેર મે
લવી નાખ્યું તું—પછી—

હાંસીઆઈ—કંઈ નહીરે, તે ઠી
જા કીધું, એતો કેજે ‘કાઢની વાત ચાલે
ને કાઢની લાત ચાલે’ તારેજ તે પાર પરે.

કાલીઆઈ—તે શાંખરેની, પારં શું
પરે જો. ભાડતની રાંડો શહીઓ થાએ
તે વાંજનીઓ ખાંએ ચહરાવી નીકલી પરી
એતે તીહારનો જી ભરીયો સરમાઓય કેની
તે કંઈ એલતોખી નહી ને ચાલતોખી નહી

ને તેથીજ મુંઝ ધણી તર તર તલસારું જેવી
થઈ ગઈય—

હાંસીબાઈ—કોલાઈ કાકી, તમે એક
કામ કરો; જોઈએ આજે ગંગારામ શું
કેહેય પછી આપરે તમારી જરબાઈની પા
સે જઈએ ને એ રાત દારાની બંધી હકી
કત કહીએ, કે તેણુ તમારા બેરામશાને
તેરાવીને કંઈ કેહેયો તો જરાબી એ ફુકતીને
ચુરશે. જરબાઈનું તો તેણુ કંઈ સાંભલે
ચબી, ને તમે કેહેવે ચતો ઉલટો તમારો વાંક
કાહરેય, તેથી આપરે કાલે જરબાઈને તાં
હાં જઈશું.

કોલીબાઈ—તેતો એ ફુકતીનું બધું
જાણેચરે માય, વરી તેને શું કેહેવા માગો
ચ ? તે કરતાં જઈશું ને કહીશું ને તાંહાં
બેરામશાનેબી તેરાવશું, પણ જરબાઈ આ
ગૂલ આએ તપકાની કે ગંગારામને ઘેર
જ્યાની વાત કરતાં ના હો—

હાંસીબાઈ—અરે, નહીં રે, એ વાત
શું કામ કરવી જો; ઉલટું ખરાબ લાગેને
કેહ્યે કોઈ માઠીડાએએની જોયું હોશે
એમ સમજીને ગુણે યાએ.

કોલીબાઈ—તારેતો ઠીકછે; કાલે એ
સવા જવાને મસે જરખાઈને તાંહાંજ જઈ
શું. ગંગારામનું ઘેર આયું કે? હજુર કે
એટલુંક લાંબું છે? પેહલાં હીંઆં મામા
દેવીની ચોકી આગલ રહેતોતો તાંહાંજ રે
હય કેની?

હાંસીબાઈ—હારે, આએ શું આ
યું, ઉપર ચલેરો.

(ગંગારામના ઘરમાં દાખલ થાએછે.)

—
પ્રકરણ તરીકું.

ગંગારામ જોશીનું ઘેર.

વેહુંમીઆંએની વાત, ને પુતારાની ધાત

ગંગારામ, કોલીબાઈ, અને હાંસીબાઈ.

ગંગારામ—(હાંસીબાઈને જોઈને) હા,
હા, આજ માહારે હીંઆં ચાંદીના ચોક પુર

તો ખરો, આવો આવો, કેમ હાંસીપાઘ આ-
જ કંઈ 'નકડુસ' નું ઘર ભુલીઆ કે શું ?
બેશા બેશો, (કાલીખાધને) પાઘ બેશો.

† 'નકડુસ' એવી ઝોલખવાલો એક
કીરપારાંમ નામનો જોશીછે, જેને આપણા
પારસોના પધરિંઓ ઉપલી ઝોલખથી તુરત
ઝોલખી રહેછે ને તે હમારી આફીશની સા-
મણેજ રહેછે કે જે હાલ થોડુંક થયું મર-
ણ પાંખીયેછે. તેમજ ગંગારામ જોશીની
હમારેથી પાંચ છ ઘરને અંતરે રહેછે. એ
ખને ધુતારા શખશોને ઘેર પારસી સ્ત્રીઓ
નો રાત દાહડો બોહોડો મેલાવશે જોવામાં
આવેછે અને વહી જો કાઈ કાઈ ખાધઓ
ઘેરથી બાહર ભટકતી નહી હોએયતો તેવી
ખાધઓ પોતાના વાલીઓની ઘેર હાજરીમાં ચા-
કરેા મોકલી પોતાને ઘેર બોલાવેછે તો તાંહાં
ખણ એ ધુતારાઓ જતાં સંભલાએછે. આ ધં-
ધામાં એ ધુતારાઓને એટલાતો કામોની થા-
એછેકે હમારી સાંમણેનો શખસતો ઘેરનો
ગાડી ઘોડો વાપરતો હતો તેનો ખરચ વગરે
તેહમાંથીજ ચલાવી શકતો હતો. જાંહાં વે

કોલીબાઈ--એમુંજી.

હાંસીબાઈ--એશું તો ખરી, પણ તમે એ શું બોલીઆ ? નકદુસ બકદુસ કોણ મુઓ ? ને નકદુસને ઘેર કોણ નકદું ગીયુંય ! વરી એવા કાન કોણે ભરીઆ ?

ગંગારામ--મારા કાંણુ તે કોણુ ભરતું હશે વાર ? મહનેતો મારા મંતરે માલમ પાડીયું.

હાંસીબાઈ--પણ જી મારાં કીયાં છો કરાં છધયાંછે, કે હું તેને સાચ નકદુસને ઘેર જાઉં ને વરી તમુનેબી નાક દેખરાવવા આજી.

ગંગારામ--જો, તમે મહને ખોટો ના પાડશો હું, નહીતો હું તમને તે દી પ રખીને યાદ દેવડાવોશ તો તમુને ખોટુ લાગીશે. જો જો--

હુંમી લોકોની વચ્ચી વધુ, તાંહાં પાખ્ખંડી ધુતારાઓ, ગાડી ઘોડે કાંએ નહી કરે ?

વંહંમી વચાએ વંહંમમાં ધુતારો કરે ધુત; ખીલ પમાડી પીડને, ભોલો ભમે ભુત. દુભાશીયો.

હાંસીખાઈ—હા, હા, જોવ, જોવ,
 મને યાદ આવી, હું તે તમને કેહેઉં. એ
 તો પારકી પીરામાં પરાધ પસતાએ તેમ થા
 હું. જોવોની મારી પાસેની બાઈતનીના
 છોકરો ખઈના મરજથી ઘણો બેહાલ હતો,
 તેથી તેની માએ સાથે નકટુસને ઘેર પુછવા
 ગીઆંતાં, કે કંઈ ખનોતી ખનોતી હાએ તે
 કેહે. તેને વરેતો મં તેને તમારે ઘેર લઈ
 આવાનું કેઉંતું પણ તે ખાઈએજ ના કે
 હીઉ ને કેહેજે જારે કંઈ હાએય તારે હમેતો
 એનેજ ઘેર જઈએય તેથી માફ કંઈ ચાલો
 ઉ નહી. વરી તે છોકરેતો ગુજરીખી ગીએ
 ને તેનેતો આજે આઠ નવ મહીનાખી થયા.

ગંગારામ—તમારે સાફ કે કોઈ
 ને સાફખી જાવો પણ માહફ જોશીનું
 પારખું કાંઈ ખોટું પડે ; તમો આહાવો
 એટલું ના પાડો પણ હીઆં તો જોશી
 નાં દીકરાને બેઠાં બેઠાં સારી પૃથ્વીની ખ

બર માલમ પડે ને વલી તમારેજ માંહાં
 કે તે અરં કરી આણું. પેહેલાંતો તમે
 નાંજ પાડતાં હતાં પણ પછે મેં પારખી
 આથી તમે કેવું હા પાડીયું. (હાલા ગુર
 કી, હોકી હીલાવી) તે છોકરો તો ગુજ
 રીજ ગીયોગી ? હં : તકટુસને ઘેર જાયો.

હાંસીખાઈ—હાજી, પણ મેં તમુ
 ને તે કહ્યુંગી કે માહરાં છોકરાં જીયાં
 કે કંઈ બચાવે જો તેને સારં જાહે; હુંતો
 એમણી અટુલી છેહં. પણ પારકાના
 કાંઈ પારકાં સથે ગેહતી તે અગી.

કોલીખાઈ—અરે મરં કંઈ ચુક
 પરી હાથેજ તે માફ કરો.

ગંગારામ—હાસાં, એમાં મને શું
 નુકશાન થાયું કે માફ કરં. હુંતો એમ
 નું પારખું કહુંછું.

કોલીખાઈ—હા, બાપા હા. વારં
 તમે મહુને આપ્યોય કે ? જાતો જાહેર

હુંએય તાહરેતો તમારે તાંહાંજ આહ
ચ. હું પેલી ઉકરીઆ ઉતાર આગિની હી
લાઇ સાથે આવતીતી તે જાણેચ કે ?

ગંગારામ—હં, હં, તમે કોલશા
વાસાનાં કોલાઇ કાઢી. ઝોલખીઆં ઝોલ
ખીઆં. ઘણે દીવથે તમે કેમ આજ
આવીયાં વાર ?

હાંસીબાઈ—શું કરે, ભુંડાં મુવા
જી મોહોકાનમાં આવવુંજ પરે તો, હા
યતી લાગતી આંધરી થઈ જાએય તે.

ગંગારામ—કેમ આંધલી કેમ થઇ
જાએલે ?

કોલીબાઈ—મહને જોઈને રે મર
જવડુને વા થાએય.

ગંગારામ—તીહારે તેહનો ધણી તેહ
ને કાંઈ કહેતો નથી કે ?

કોલીબાઈ—વરનેની વાહારી ખાત
જાએચ. ને તેનુંની મોનું જાણે મંત

સીને બંધ કરી લીધું હોય તો કીધુંય.

હાંસીબાઈ—ઓ ! આવાર કંઈ સારું જોલો ; આયે તેનાં ખભાંને, આયે તેના હાથ પગને, મંતરે તેના માથાંને. ચાલો તપકા કાહારી દેખારો. સાથે લાયાંય કે ? મને તો ઘેર આગલ પુછવાની યાદખી રહી નહીં !

કેલીબાઈ—(ગંગારામને તપકા આપે છે) લેઓ છ આયે તપકા, ખેરામશાનો ને તે ઝાંકણનો કરી બેઠ સાથે છે, હં મરું.

ગંગારામ—ખેરામશાનીતો જનમ પતરી છે. (બાપેરીને જોયે છે)

કેલીબાઈ—હા છ. (જોશીને થું કે હવું તે કેહેવા સારું હાંસીબાઈને આંખની, ધશારત મારે છે.)

હાંસીબાઈ—ગંગારામ, જોયોની કંઈ એ દુકતીને કોઈની શીખવનીનાં એ નચારા છે કે બાહારનું કોઈનું કીધું ખી

વેલું છે કે એનું જ કંઈ કીધેલું મુઠ્ઠેલું છે,
 કેમકે એ વહી પાપર ને પાલીઆપર આ
 વચ્ચે તો આગળ પછત્ર કશું જોવાનું ન
 થા ને સાતે વરી તેનો રંગયો કંઈ તેતે કે
 હોતો મુતો નથી તે શું છે ? ને એકતી
 પનાતામાં જરા જોવાના ?

(જોવાનું તપકો જોના જાએ કે
 ને કંઈ ભાગે શુંકર આવીયું હો
 એ ને વીચાર કરે તેમ માંદેશા
 બરેલું ડાઘ કરી હુંએ બીચે ન
 જર કરે છે તે જોઈ ગેલીમ હ
 દત્તગીરી બરેલું માણેલું કરી હાં
 સીવાજને ગંગારામને પુછવાના
 હસાર કરે છે.)

હાંસીબાઈ—કેમ બા, કંઈ ચોર
 નહીજ પકરાતો કે ?

ગંગારામ—અરે ચોર નહી શું પ
 કડાએ, તેતો પકડ્યો, પણ વચ્ચેમાં બી
 જી હરખત છે તે જોઈશું કે તે કયાં સુ

ધી ને કેટલા લીનીએ તો પછે તેનો રસતો
કરી રહું; બેઠાં બેઠાં હડતાં ચલીયાં પકડી
યે તો શું એવા ચોર નહી પકડી કાઢાડી
શું કે ? તો એમ નહી ખનેતો પછે તો
શીત્લ દીકરા તે થેતા, ને શાસતર તે થેતાં.

(‘વનમાં ખીછા હરખત’ એ
મ પનોતીને સારું કહ્યું; તે સ
મજા, કેલીઆઈ ગભરાઈને પછું
હસીઆઈ હાંસીઆઈનું મોહાડું
બોધને ગંગારામને પૂછવા કહે છે)

હાંસીઆઈ—હું ભઈ, હરખત તે
કંઈ પનોતીનીએ કે શું ?

ગંગારામ—હા, હા, પનોતીનીજ
તો; વલી પનોતીતો પનોતી પણ હરી વ
રેશની પનોતીએ.

હાંસીઆઈ—(આસતેય) ગરેરે વા
એ વરી એ કાંઈ વાંજણા રાખ ગેહતી
તે નીકલી આવી.

કાલીઆઈ—(ગભરાઈને) પણ ગં

મારામ હું પુછું કે ચોર ચેરનો છે કે કો
છ આહારનો છે ?

હાંસીબાઈ—ચેરનો જ હોયતો; વધી
આહારનો ચોર તે કાંથી આવે. તમ
ને કીઆ આહરનાની સાથે કહ્યો કે વ
સાર છે જે આહરનો ચોર હોયો.

ગંગારામ—એ ચોરતો ધરનાને ધ
રનો જ છે; પણ કામ ઘણું જ પકું કરેલ
છે. હું તમને કહું તીમ તમથથી રૂક
કામે તહી; વાસને એતો એની ઉપર કં
ઈ તમારે વાલીયું કરાવું નોહયે. નેથી
ચોરનું કામ પોતાની જગાપરને જગાપર
જ રહે; તાઆંથી તે આગલ ખીજી જ
ગાપર વધી જ ના શકે.

હાંસીબાઈ—(ગંગારામની કહેલી
આવ ખરી માની ડોકી હીલવતી હીલવતી
કોલીબાઈ શાંમે નોઈ ગંગારામને કહેછો)
હા, ખા, હા, હી—કંઈ કામી તથી તે

થી તે તમે કહોય તેમજ કરવું નોઈએ,
એ તમે કહોય તે બરાબર છે. એ એ
ના ચેન ચારા ઉપરથીજ ઘણીજ પકીને
હુશીઆર લાગેય.

ગંગારાંમ—અરે ગમે હેરી પકીને
હુશીઆર હથે બને એનું કામ પણ કી
ધલું પકું હથે; પણ આપરે હીંઆ કી
યાં કાચા છીયે.

હાંસીબાઈ—અરે બાત !! પણ એને
ને એની માય મઝી ગેઇ તેને તમે હાથુર
નહી નોએલી હેથે.

ગંગારાંમ—અરે નોએઆં નોએ
આં ને આંજખીયાં આંજખીયાં, છાણા બે
શા છાણા, હીંઆં કાઆં નોશી કાચા
પેઆ હાઈએ, હમના આગ્યે બેહતાન
નો મુકી હીતો આપે ચગરે અંગર
અંગર થઈ રહે ને બાહાવન વીરો
નો છોડું તો એને શરી મુંબાઈ

ની અંદર છુટે ચોટલે અને વગર વસાં
 રે નાંગી નાંગી દોડાવું; પણ એથી તમા
 રું ધર બાંગે ને તમનેજ પીડા ભોગવવી
 પડે માટે તેમ કરવું નહી જોઈયે; બકી
 એરી એરી જાઓ ડાકણે ને હજારો સુરે
 લો હીઆજ બેઠાં બેઠાં બાંધીને શીશામહી
 બિનાગી દીધોયોછે તો એનાતે શા બાર
 રાખું ?

હાંસોબાર્ધ—હા બાવાજી, તે તો
 ખરજતો, તમેજી જોશીનાજ દીકરાએ
 આ કેળી; પણ હવે કંઈ તેનું કીચેલું
 નાપે. પરે તેવું કરેતો ઠીક. તમારી જે
 હેનતનાં પંદર પચીશ જે બેસસે તો તે
 પગે પગીને આપશું.

ઝંગારામ—હા; પંદર પચીશનાજ
 કામ હશેતો તેને જે આવું પડું કામ કી
 ડુંછે તે કંઈ પંદર પચીશ માંજ કી
 ડું હશે. રૂપીઆ થો બથો તેહો ખુ

રમીયા હશે તારે કાઠએ કામ કરી
આલીપું હશે. હવે પછે જોજો કે એ
કાંમ કેવું કીધું છે તે તમને માલમ પડશે.

હાંસીખાઈ—વાર મરી જાઉં જા
જો એમજ સમજ જો કે એ ઘેર ને એ
દીકરો તમારોજ છે.

ગંગારામ—પણ હાંસીખાઈ, પંદર
વીથ રૂપિયાનો તો એક મંતરનો ખીલો,
એ કારણસર ખનાવવો પડશે; ને તેની
માંહે શબ્દલી જતની શોના, રૂપા, તાંબા,
કલઈ, શીસું વીગેરે ધાતું બેલવી પડશે,
તે કેહેવો કે એ પંદર વીથ રૂપિયામાં કેમ
થશે ? ને વલી તે તૈયાર કરવા પછે એક હ
જાર મંત્ર જાણુવા પડશે તારે તેની મહેતવ
નું ખી કાંઈક મહેને આલશે કે નહીં.
વાર, આ ખીજી સાંભળો વલી સાથ
ખનોતી પણ છે તેનો જોર આગલ વધો
જાહી માટે વલી તે સાર મંતરનો દોરો

આલસો પડ્યો, અને તેનું માદચીક પણ
મતરવું નોંધ્યો તેનું શબ્દ શું આલસો ?

કોલીબાઈ—ને બાવાજી ખીલો શું
કરવા વારં ?

ગંગારામ—(હસીને) ખીલો શું કર
વા કરી પૂંકાછો ! એ તમને ખબર ન
હી, હાંસીબાઈ જાણતાં હશે; પેલીએ
જે તમારે સારં તમારા દીકરાને વશ ક
રી લીધોછે, તેથી તમે તેની તમારા દીક
રા આગલ ગમે એવી રીતીયાદ કરો ને
તમારો દીકરોખી તેની કાંઈ તકલી
ફ નજરે જોએ તો પણ તે વચીકરણના
નોંધે જાણતો નહી હોય તેમ ઉલટો
તમનેજ કપડો આપે, ને—

કોલીબાઈ—તેમજ થાએયરે બાવા,
તેમજ થાએયરે. અમે આમો દ હરે—

ગંગારામ—શાંબલો, શાંબલો, હાનુર—

હાંસીબાઈ—કોલીબાઈ તમે બરે

ખર સાંભળવા દેવો, વચમાં બેસોના—

ગંગાશામ—તે તમારી વહુ જે તમારા દીકરાને કહે તે તેનું અર્થ જાણી સમજાવવા સીર તમારી છે એમ તે માંહે; માટે એ ખીલો જે હું આણું તે તમારા દીકરાના ઓરડાના ઊંચરામાં નજીક વેસા કાઢી જાણે નહીં તેમ થાકી બેસાડ્યો; કે જેવા તમારી વહુના વસીકરણનું જોઈ નરમ રહે અને પછે તેની તમારે જેવી કૃપાઆદ કરશે તે તમારે દીકરે ખરી માનશે; પણ તમે તેના ઓરડામાં જાણતે કૃપાઆદ કરશોમાં કાંઈ તમારી વહુએ પોતાના વરનાં પાંડંગના પગની નીચે જે વસતુ ઘાટેલી છે તેથી તેનો જોર આપ્યા ધરપર રહેછે. પણ તે ખીલો ઉંચરામાં તમે મારશો તેથી તેનું કકત્ત ક તે ઓરડામાંહેજ રહેશે, ઓરડાથી બાહરે એનું કાંઈ પણ વળશે નહીં માટે તમે

જે કહો તે તેનાં ઓરડાની બાહારની જગા
પર અને બાંધ પાકાં માણસના મોઢાંડાં
ર કહેલો, કેમકે બાળાં માણસો તો વધી
કરણુને અંતર થાય એટલે તે સાંભળશે.

હાંસીબાઈ—કેલીબાઈ, ઘાલીઆ
ના પાંચ હોં કંઈ દોહુ એવાણુ કહેય તે
કંઈ દાંટાં મુકાં મિ નહીં નોઈડ મરે !!
તે વાળતે તો નહીં, પણ એટલું થાયેડ
તો બી કંઈ નામરેજ નહીં પડેડ !!

ગંગાશમ—હા, તે તે એવાણુની નજર
રે પડુ હો જી ?

કેલીબાઈ—હાજી, મારી શું ન
જરે પડે આખા આખા દારા ઓરડા
નાં બારણા અંતના અંત રામે તાંહાં હું
શું જોતીતી ને હું શું જાણું કે મારાં
મુઠ શું કરવાની ને શું નહીં કરવાની છે
વાથતે જોવા જાડ ?

ગંગાશમ—પણ તે થરવે તમારી

નજર આગળ કરે તોખી તમે તેનું જો-
છજ ન શકો. એતે શું કાંઈ રમત હશે
કે ખીજની નજરે દેખી શકાયે? કાંઈ ત
મારું વલે નહી.

હાંસીબાઈ—બીલીઆ તરેનું દા
ટેલું કાંઈ નવગી વખતે કાઢાડી લેછએ?

ગંગાશમ—(કોલીબાઈની શાખે
જોઈને) અરે! તેને તંમે કાંઈ અડશે બ
ડશે ના; ને જો કાંઈ અડશે બડશે તો
હેરાન થાઈ પડશે હો. એતો ઘણાક દીનું
મજબુત યાઈ પડી ઊડાંન જર ગાલેડી
છે તે કાંઈ તમારી નજરે આવશે નહી,
પણ તમારી વહુ કોઈ દી પીએર જાએ
તે વેલા મને ખોલાવવો હું આવી મં
તરે કરી કાઢાડી લેઈ જઈશ, એનું મને
ધણું કામ છે.

કોલીબાઈ—મધરાં મુઝનું પીએર
કાંઈ બગીચા ને હીંઆંથી જતારી કેઈ

જાનમમાં, એના ચામે ભાષતો મરી
ગીયાંય. હવેતા એનેખી હું ચારકું નહી
તો તે ડટેલંને કાંઠાં હાથ સમાવ્યા જાઉં.

અગાશુભ—પણ હું આણું તે ખી
જો તમે જીંજરાપર ડોકી એજાડો એ
ટલે તેના કાંઈ શીકર નથી. તમારે કાંઈ
તેને હાત લગાડવાની જરૂર નહી, એકાં
એકાં જે એવાં કરે ને આજે હું કાંઈ
તમને આણું તે લોખંડુ પુપાથી તમારા
પ્રશ્ન કંઈવળે પછી જો જો કે એટલું
થીજ પૂરેલા ફેર તમને નજર આવશે
જાણી હીંતર મં કરે.

કોણીખાઈ—ચારે બા તારે તો મ
: છું જ સાહે.

અગાશુભ—આ લોકનાં લગણુ જે
જો તમને જોઈ આલીયાંએ તેજ ખોટાંએ
પછે તમારું ઘર તે કેમ શુખી રહે ? એહ
શુભશાની વરખ સંશયે ને કુટી વહુની

મીથુન રાશીએ વાસતે એ લગણુ થતાંજ
ન જોઈતાંતા.

હાંસીબાઈ—અરે બાપા રાશીની
નહી જોઈતી ને વાંસની નહી જોયોતો
એતો ડાઈને પુછીઆ, જોએઆ વગર
દોરા દોરી કરી ‘ધાવે ભેંશ ને ઘેર મુ
લ’ કરી નાખીકું.

હાંસીબાઈ—હા મર, એવણુ કહેચ
તેમજ થાએજીંચ,—‘લંકાપાં લાગી ને
ધોધામાં વર.’ કાએકે એ મુંહતો એની
માએ સાથ ગામમાં ઉતીને એના બાપ
સાથે મારા વગરે કંઈ એરખાણુ પીજાણુ
હોશે તેથી તેવણે રાસ મુરત જોવરાનીઆ
વગર કારજ કરી દીધું, ને એ દુકતીનું
તો મોહોનું બી મં નહી જોઈકું કે
કેવું છે ને કેવું નહી, તારેતો એ બહો
જ નાહાધલી ઉતીજી.

ચંગારામ—તે શું નાહાનાં નાહાનાં

પરણે તેથી શરી એવાંજ હશે કે ? તમે વલી કાંઈ પેલા સુધારાવાલાની વાત લાવયાંય કે ? એવા નાહનાં નાહનાં ખચનાંતો મેં કાંઈ લાખે જગણુ જોઈ આલીયાં હશે પણ તે તમારા ઘરનાં નેવાં હશે કે ? એમ નહી, પણ તે શરતે હુમ્મીજ થાએઆં હશે.

કોલીખાઈ—તર મરં, પણ પનોતી સાંને પાપેનીએ ? શું નાને કે લોરાંને પામે નાએ તે જરા કેહાવો.

ગંગારામ—(અંદેશ બરેલાં કોલ થી ઘણો વખત વીચાર કરી) બેરાંમશનો ખારમો શનીશચરએ માટે હરી વરશની શોનાંને પાએની પનોતી છાતીએ ખેડેલી દીશેએ તેનાં છ માથ ગયાએ તથા હવે બે વરશને બે માથ રહેઆએ. ને છ માથ ગએઆએ તે ઘણા ભારી ગએઆએ. શરીરથી હુમ્મી, પધશાની તંગી, ગંન ઉણથ ને પોતાનાની સાથે વગર કારણે કં કાથ કરાવે.

કોલીબાઈ—હા બા હા, એમજ હવે,
 રાજ કંઠારી; રાજ કંઠારી આલીયાજ ક
 રતોતો ને અનાયાની એમજ છે પણ કા
 ઈ સંગજ નહી પરતી કે શું છે. એવી
 પતોતીતો અભાગની બીચ ને વલી સા
 થે કમળવના જનેતાંનું આમે દોળખ
 માં જવાનું કરેલું માનમ પરી આહિયં.

હાંસીબાઈ—વારં, ઘરે કેવાછે ઘરે ?

ગંગારાંમ—એ ઘરેજ નરથાછે તા
 હારેજ પતોતીની બેકી કેન્તી ? રાહુનો ઘ
 રે એડેલાછે તે અઠાર માથ શુધી રહેશે.

કોલીબાઈ—તારે વરી એનું કેમ
 કરવું વારં ?

ગંગારાંમ—રાહુનો પઠ તથા જા
 અને વાંત કરાવો; નહીતો પીપગની પ્રદ
 ક્ષતાં કરાવો; એટલે રાહુનો જોર કમી
 રહેશે.

હાંસીબાઈ—તેતો મરે તમિજ કં

જા તમારી સમજ પગથાણે કામ કરે તા
રેજતો, બાકી હીયાં અમે શું સમજતાંતાં.

ગંગારામ—હું તો હાલ ખીજા કાં
મામાં રોકાયો છું તેથી મારે એક ખીજો
સગાએ તેને હું કહીશ; પણ તેની મહેન
તનું જે તમા બરાબર હાંમ આપવા કહે
તો હું તેને કહું.

કાંસીબાઈ—હા, બા, વરી તેની
પણે મહેનત કરાવશું તારે શું તેની મહે
નતનું વરી નહીં આપશું ?

ગંગારામ—તોયારે તા થીક, મેસો હું
આવું છું.

[ગંગારામ ખીજા બારડામાં જાય છે.]

† હમણાં ધુતારાઓ વેહું મીઝોને
ભગાવી પેતાના મોટી મહેનતનું કારણ જ
ણાવી તેઓ પાસેથી નાણાની મોટી રકમ
ઓકાવવાની તાલમેલ કરી આગલથી ખી
શી જાય છે, કારણ કે જેથી પેલા વેહું
મીઝોને શું આપવું છે શું નહીં તેનો વી
ચાર કરવાની એખલાંને તોગવાઈ મળે;
તેજ કારણ મજકુર ધુતારાને આ ભાલી
બાઈઓ આગલથી ખીશી જવાનું સમજવું.

કોસીબાઈ—(આસનેથી) હાંસીબાઈ
હવે એને શું આપવનું કેલેજીયે ? એ
તો ઘણોજ મે હોટો બુક બરવા માગતો
હોય તેમ દેખાવેય ! !

હાંસીબાઈ—પણ હવે તેનું કશું
કેમ; જો જો હોતે કેયુ તે તો આપણી ન
જર આગર અપરે ધરનાં જોઈએય;
તારે કાંઈ તે એનું એમજ ઉપાયે વગર રવા
દેવાએનું આજવાનું હું કે? એમનો કાંઈ
રવા દેવાનું જી નથી ને તેનો ઉપાયે કરા
વવા વગર અજાવાનું જી નથી. વાસતે ધુ
ર નાખી કાંઈ ચાલીશ પચાસ રૂપીઆનાં
ખાવાવશું.

કોસીબાઈ—હા, માયે હા ગણી
રીની જણાયા ગણી પકરાઈય તે, કાંઈ
મુકાએય, કે કાંઈ પેટમાં ગજાયેય ? મુ
કી છુટીયેય તો પેના સાંકની કાંણા કુ
ખી રેહીયેય, ને જો ઉપાયે કરીએય

તો વરી એ ભારી ખરબનો બોજો ગસરવા
નો થાયએય.

હાંસીખાઈ—ભારી બોજો થાવો કે
હલકો બોજો થાવો પણ જરે આવી મોંહા
કાંનનીજ વાત માલમ પરી આવીય તારે
તો મેલો છુટવાને બદલે એ ભારી બોજો
ખી ગસરવો પરશે. પણ વસી એની પામે
તો 'તુરત દાન ને માહા પુન' જેવું કામ
છેજો હા—તમે કેંઈ નાંચું સાથે લાગે
આંચ કે ?

કોલીખાઈ—સાથે તો હું પર્યાસે
રૂપીઆ લઈ આવીય, ને અમણા માંગે
તો એટલાજ આપશું તો એ પારશે.

હાંસીખાઈ—હા, હા, ને અમણા
તો એટલાજ રૂપીઆ આપશું, બાકી રૂપી
આ આપફ કામ થશે ને બીજી વખતે
આવશું તારે આપી જઈશું, એમ એને

ખી કહેવાનું. તમારો ને મારો બોલ બાલ
વાનો એકજ રાખજો હં.

(ગંગારામ પાછો આવેલ)

હાંસીબાર્ધ—(હસતાં હસતાં) ગંગા
રામ, હવે કંઈ સમજીને રસતો દખારશો.
કે દુઃખતાંની ઉપર દાહમ દેશો ? તમારી
મેહેનતનું શું બેશશે તે કંઈ ખર કૈશો ?

ગંગારામ—જોવો, બાધ હમો કંઈ
હીઆં કોઈનાં દુઃખપર દાહમ દેવા નથી બે
ઠા, પણ કોઈના હાતે જેનું માથું થીયું હ
શે તેનું કીલીયાણુ ચાએ તેવું કરવા બેઠા
છીએ. કોઈનાં દુઃખપર દાહમ જો દીયે
તો પછે અમારા ધરનાં ઉપરે કોઈ આવે
નહીં. ખીજાં લોકો પાસેથી હમેતો ધણુંએ
કમાધ છીએ ને કમાધશું; પણ તમારું તો
કાંમ ઘેરવટ સરીખું જાણીને કહીયે છીએ કે
તમારે જોઈએ એ આલજો, જવ—પછે કાં
છે. પણ મેં તમને કહેયું તેની યાદ છે કે,

પીચેક રૂપીઆતો ખીલો પનાવા હિપર લા
ગીથ: હં કે—

હાંસીખાઈ—હા, પણ એ ખીજાનું
ને તમારી મેહનતનું મલી ચાલીશ રૂપીઆ
આપશુ.

અંગારાંમ—તમે ચાલીશ રૂપીઆ આ
લવા હેલેવાય તેથી હું કાંઈ ના નહીં પાડ
તો, પણ એ કામ કાંઈ મારે હાથે કરવું
નથી; પારકે હાથે કરાવી દેવું છે, તે મેં ત
મને પછેખી કહીયું છે; વાસતે પચારા રૂપી
આ આલજો; એમાં કાંઈ મારે રસોઈ ન
હીં થવાનું નથી; એતો ભગવાંનજના લાડ
તે રાંમજીને સારું છે વાસતે પરભારે પર
ભારા તેને આલી દેવા પડશે. પચારા ત
કાંઈ ઝાઝા કેવા નથી; હવે કાંઈ ખોલશોમાં, ખી
જાં પાસથીતા બશે રૂપીઆ લીજીએ.

કોલીખાઈ—અરે, જી, પચારાતો
પચારા પણ એ કામ તમારે હાથે કરોતા

થીક, હમારો કાઠ ખીજપર ભરોશો નથી.

ગંગારામ—તેની કાંઈ તમારે કીકર કરવો નહી, એનો થપકા મારે સરછે એમ સમજવું. હું ખોતેજ એ કાંમ કરી દેત પણ મારી પાસ હાલે અતી ઝાંઝાં કાંમે કરવાનાં પડીયાંછે ને વલી કાલતો મારે થાં ને જીવું પડશે. તીયાં કાંઈ ભાઠીઆંણી અને વાંણીઆંણીને તાંટા 'ચાલીઆ કરતો હતો, એવાંમાં વાંણીઆણીને હંમેલ હતા તે છુટી, ને તે શુવાવડીજ મરી ગઈ, જેથી તે દાંકન થાઈ પેલો ભાઠીઆંણીનાં દીલમાં ભરઈ તેને આજ છ છ માસ થીઆ હેરાંન કરેછે, તે કાઢવાને તેનાં સગાંઓએ મને બે હજાર રૂપઈઆ આલવાને કીધું છે, વાસ તે તે કાંમ મારે કરવુંછે. બાકી કંટલીક ચોરીઆ થાઈય તે પકડવાની છે.

હાંસીઆઈ—અમે તો તમારા ભરોશા પર છઈએ; જોઈયે તમારે હાથે કરો.

ને જોઈયે પારકા હાથે કરો; પણ વાત તમારે માંથે છે.

ગંગારામ--કાંઈ ફીકર માં કરો, આ જે હું તમને કંઈ આલુધુ તે તમારો ઘરમાં સવારમાં લુખાંન ધુપાવેછો તેના જગીયાએ તે આતશપર મેલી તમારા હાથે સગના ઘરમાં ફેરવજો ને પછી જોજો કે એથીજ કેટલો ફેર જાણાયેછે. ૫ નોતીના જોર તેની જગાપર રાખવા સાફ દોરો તરણ ચાર દીવરામાં કરી આલીશ વાસતે તેના માંદરીઆનું નાણું પણ આલી જજો. (અંદરના ઓરડામાં જઈ તરણ ચાર જાતની મેલવણી કીધેલી પુરખોદાર વસ્તુની ભુકી લઈ આવી, હાથ માંહડાં આગલ કરી, ફુક મારતો મારતો ને મનમાં મનમાં જોરથી જાણતો જાણતો ધણે વારે) કાલોખાઈ લીઆ, જોજો, સંભાલજોહો; મહીથી કાંઈ જરાએ પણ વસતુ પડી ના જ

ચે ને કોઈનાં હાથમાંએ નહીં જાયે, નહીં
તો કોઈકનાં હાથમાં જશે તો તે હિરાન
થાઈ પડશે. અને તમારા ઘરમાં કોઈખ
માટીડા આગલ અથવા કોઈ ભાડેતો આ
ગલેખી વાત કરશોમાં. જો શંભાલજો બો
લશોમાં—હં: ખબરદાર.

હાંસીખાઈ—વારૂ ખા, પણ આજે
તો એવણુ પાસેતો પચીરાજ રૂપીઆછે તે
લખો ને હમાણા તમો બે દારા કાંમે જવા
ના છેઓ ને હમુનેખી કોઈ મરી ગીયુય તાં
હાં બેસવા જવા રોકાવાનુંછે વાસતે ચાર
પાંચ દાહારા પછી દોરે માંડરીયું લેવા આ
વશું તારે ખાકીનાં રૂપીયા તમુને પએ પરીને
આપી જઈશું; તમો કંઈ ફીકર ના રાખતા
હો મહં (કોલીખાઈ સામે જોઈ) કોલીખા
ઇ એવણુને રૂપીઆ આપો.

કોલીખાઈ—(આપેછે) બેવાજ; ખી
જ રૂપીઆ હાંસીખાઇએ કહીયુંય તાહરે કુ

લમાં ઘાલીને આપી જઈશું હો મરૂં, તમે
કંઈ ખીજના જેવાં હમુને સરજતાંનાં જો.

ગંગારાંમ—(લાંબો હાથ કરીને લગ્ન
છે) કાંઈ ફીકર નહીં; પણ તમે ચાર પાંચ
દી પછે આવો ત્યારે સાથ લેતાં આવજો
હો—ઓલાને આલવા પડશે; આવજો તો તે
ને સમજાવી કહીશ.

કોલીખાઈ—હારે મરૂં જરૂર લાવશ.

ગંગારાંમ—વારૂં તમને કાંઈ તસદી
આશુધું તે કરજોની. હીઆં તમારી જાત
વાલા કેટલાક બાપેડાઓ આવેછે તેમાં કા
ઈ કાઈ ખુદ મોઝાં પેહેડીને આવેછે તથી તે
વોને આ જાડોપર બેસવાની ધણીજ આગ
જુ પડેછે માટે તમારા ઘરમાં બે ચાર
જુની ખુરશીઓ હોયતો તે મોકલાવી આલ
જોની. જો તમારા ઘરમાં ના હોયતો કાંઈ
સુધાર ઓસખીતો હોયતો તેને કેહેજો હું
તેને તેનું ઘમ આપીશ, તમારે કંઈ તેની

ક્રીકર કરવી નહી. એક ઘડીઆલ વગરખી
માહેરે જવા આવવા સાડું વખત જોવા અ
અચણ પડેછે તેતો મેં કાંઈ તમારા જેવાં
ખેલેન આવીયાં હતાં તેમને કીધેલું હતું પ
ણ તેઓએ હજુર સુધી મોકલી આપીયું
નથી, તેનીતો કાંઈ ક્રીકર નહી થાઈ રહેશે,
એમતો ખીણું ધાંણુખી જોઈએછે, દશાંધી
દાશીએ એક રૂપાંતી દાખડીખી મંગાવીછે
તે બધું શરવેતે કીઆં કેહતાં ફરીએ, પણ
ખુશીતો જર જોઈએછે.

કોલીખાઈ--વાર મર, આટલુ મા
રું કામ થઈ રહેવા દેઓ પછી હું એ વીશ
રા નહી, માહેરો જીવતો બધો બચાંપરછે
તેથી કાંઈ હમણા મને સુજ પરતું નથી
તમો હમારું સાડું કરશોતો હું તમારો પો
લ બુલી જવરા એવી નથી.

ગંગારામ--અરે એનીતો કાંઈ ક્રીકર
નહી એમજ તમે સમજજો; હમારા હાથમાં

કામ આવીયું છે તે કાંઈ શેવટ લાવીયા વી
ના મુકનાર નથી. જાવો ફતેહ કરો અન
નીરાંતથી ખેડો. એ દાવતો મારા હાથમાં ન
કડાઈ પી ચુકો છે.

કોલીખાઈ—વાઈં મઈં રજા મારા
અંચ.

ગંગારાંમ—આવીજો, આવીજો; ધી
રખાર તમારું જ છે.

હાંસીખાઈ—વાઈં મઈં જઈ અંચ.
(ખને જણુ ઉઠીને ચાલે છે તાંહાં) કોલીખાઈ
જરખાઈને તાંહા જવા હું તમને કહેતીતીને
તે સાઈં કાલે તમારે ઘેર આવરા; ને હમ
ણા તમે અંખલાં ગારી કરી ઘેર જાવો. હું
કોખાઈ કાંણીનો કોજી ધણોજ પેથા—તથા
જેવો થઈ રહીયોચ તેને જોવા ખેતના
ડી જાઉંચ, ને તાંહાંથી પછી માહરે ઘેર જ
પરાં.

કોલીખાઈ—આજેતો સાથે આઅ

આંચ તે સાથે સાથે ગાડીમાં બેસી ચાલો,
પછી કોઈ દારે જજો.

હાંસીબાઈ—નહીરેજી, છતી હીંઆં
મુઠી આવીચ તે જરા પગ મારી દોરતી કે
જતો આઉ. માણુ દાહાગ થયાની ગેઈ ન
થા તે ખરાબ લાગથે ને માહરે જીવ માન
તોખો નથી; તમે તમારે સંધાવો મરં.

કોલીબાઈ—વારં તાહરે કાલે જરં
'ર આવજો. તમારી દુશ્મનને આંમે ધકે
લા પછાગ પરેચ તે માફ કરજો હં મરં.

હાંસીબાઈ—ઓ, ઓવારંરે એમ
માફ રાતી કરેજો. ટપકા ને પેલું પરીકુ સ
નતારીને લેઈ જજો ઓ, પેલીની નજરખ
જર પરે નહી. હં જાણિય.

કોલીબાઈ—આવજો માંમે, આવ
જો માંમે.

(પંને જાણુ છુટાં પડી જાયછે.)

પ્રકરણ ૪ થું.

—૦—

બેહરામશાના ધરની ખરડી.
પરવારતાંઓની પંચાત, કોલીબાઈને
ધાદ.

ખમનબાઈ, રાંછીબાઈ, ચાંદનબાઈ, કુકીવહુ
અને કાંદાંનજી.

[કુકીવહુ મુઝી મુઝી બેઠીચ, અને ખા
નું ટાહેલાં ચલાવેચ તે કાંદાંનજી
આવી, ઓઢલાના ખાંકપર સુતો સુતો
સાંબલેચ.

ચાંદનબાઈ—રાંછીબાઈ, તમે કંઈ
બણાઉં કે ? પેલા દમનવાલા દાયાબાઈનું
ચાર ચારનું જામું ને કીલા જોવું પોહો
કં ! નવું ઘેર રાતનાં ખરોખર ખાર વા
ગતાં એકાએક પરી ગીયું જો ! ને તે
વખતે અવાજતો એવો મોટો થાયો હ
તો, કે હું કેહેવુંચ કે એવો અવાજતો

ધગતી કોપની વખતેની યાતો નહી હોયે !
તમે સાંભરીયું તું કે ?

રાંછીબાઈ--અરે! હારે હા ! તો
રેતો આપરં પેર ને વગી બધાં એ
રાતનાં પેરોની હીલીયાંતાં તે શું !
પણ એ રાતનાં ખાર વાગતે પરીયું તું
નહીં જો, મં તે વખતે ધરીઆલ જોયુ
તું તો તેમાં ખરાખર સવાખાર ને એક મી
લીટ ઉપર થયેલી હતી. ને વગી એ પેર
નેતો, પાંચમું કાતરીયું ને છઠી અગા
શીની હતી જો; પણ પાંચમું કાત
રીયું તે પાંતરીથ માર જેવું !! ને છઠી
અગાશી તે છેતાંલીથ માર જેટલી ઉન
ઓ દેખાતીતી જો ! હા મરે—

ચાંદનબાઈ--ઓ ! હારે ! એવું
ઉનચું ને હેવું પોહોરં પેરતો આખી ૬
નીઆમાં કોઈનુંની નહી હોયે જો !
વગી ઉનચુંતો ઉનચું પણ કોલાખાની

દાંડીથી દશ ઘણું ઉનચું; ને પોહોરંતે
પોહોરં પણ પીઝપીઝાંઝિના પારથી વીચ
ઘણું પોહોરં ઉતું !!!

અમનબાઈ—એ ખરી વાત હોય,
કેમકે થોડા દહાડા થાએઆ દ્વારાપોરીની
જાતરાનું ઘઠરાણુ થયુંવું તે એ ઘેરના
જાપરાં પાસેજ દેખાતુંવું તેથી બધા
મોહોજાંનાં બહરાંઓ, આંડણીઆંના સ
ગણુ જોવાં ગીયાંતાં તો તે લોકો વાત
કરતાં તાં તે મેં સાંભલીયું, કે એ ઘેર
ઝાપરથી બધાં શેહરો નજરે પરેચ અને—

રાંણીબાઈ—અરે! બધાં ! શેહરો
શું જો; તાંહાં જો તમેજી ઝાપર ગીયાં
હતે તો તમુને તાંહાંથી બધી દુનીઆએ
નજરે પરતે !! અને ખીજાં બધા ઘેરો
તો જાંણે જમીનમાં દતાઈ ગરક ગીયાં
હોએ કેજી તેમ જણાંતે !! એટલું બધું
એ ઘેર ઉનચું ઉતું!! હું તો જોવા મે

ઈ તારે જરાવાર અગાથીપર હબી વટલાં
 તો મહને ઊગચાત ને લીધે આંખે ચો
 વરી ને મગજે કેરે આવી ગેઈ ; પરી
 તાંહાં પવન તો એવો જોરથી હડી હડી
 ને આવતોતો કે તેથી તેજ પાવતે આં
 ગમાં થર થર તાહર જરાધને લખલખુ અ
 હરી આપું ; તેવીજ હું તો રોકે હારી
 ઘેરે આવી, એમી ચોરીને શુદ્ધ ગેઈ, ને
 પછી—

ચાંદનપ્રાર્થ—અમનપ્રાર્થ, અમે હ
 પરથી જોયું દેનીતો ચોપાટીના દખમાં
 આંખી દખમાંતાં ! ને શીતરે દખમા ને
 સતર સગરી ગણીતી ! પરી દખમાંની પા
 રપર ગીત બેઠેલા જનાવાના, ને જો
 એક વાર જટલું એ ઘેરે હનયું હોતે કે
 નીતો દખમાંની અંદરનાં રવાનોખી દે
 ખાતે જો !

રાખીપ્રાર્થ—અરે શું ! એક વાર

શું નો! એક વેહર નેટલું જો હનથું
હોતે તો રવાનો દેખાતે! શણગાર
દોષો બરતોતો, તેતો આંખે લેયો
તો! વાઈ, તાંઈ યુવનોદારના ચારણ
કુલ કુટુંબનાં તે તમે લેયાંતાં કે ?

અમનખાઈ—બહા બાણે મારી
એટલું જીનચે ચહરે કાણુ ને હપર બહ
ને જોય કાણુ, પણ મેંતો દુરખીજ નો
યેલું તારે એ ઘેર એવું શાવામનું બાગુ,
એવું સોવામનું બાગુ કે જાંણે જાંણે,
નરં નરં, બેહેસખાનું, ને તે જોઈ,
જોઈએ પાસે હેવી દુવા માંગી કે નો
મરીએ ને હીઆંજ સાહેબ ડટાવેતો ન
રાં જાંણે બેહેસખાનાંમાં જીયાં!!

કાંહાંનજી—(જોઈતાપર સુતો સુ
તો) અરે; બેહેસખાનાંમાં કે બેહેસ
ખાનાંમાં જવા માંગે ?

અમનખાઈ—(અચરત થાઈ) અરે!
વરી એ કાણુ મુવો !

ચાંદનબાઈ—(હસીને) અરે, એ
તો પાસેનો કાંદાનજી છે કાંદાનજી.

બમનબાઈ—મુવા ઓટલા ઉપર
પરીયો પરીયોજી, તારી ડાસીને ભિંસખાં
નામાં મોકલેચ કે? તું ગાંમ, જા ને
પછી તેને મોકલાવ. તું તો હંધ છે તો
તાંહાં તેની ખાંધ કોણ મારશે ?

રાંણીબાઈ—અરે, કાંદાનજી મુવા
આવ, હંધ આવ.

[ઓટલાપરથી કાંદાનજી આવેચ
કાંદાનજી—(બમનબાઈને) અરે.
નાની બહેન, તું કાંઈ ગુહુસો બુહુસો
ના કરતી હો; એતો માહસ ગાંમમે કેના
એક ગંગલો કરી ગવલી છે તેહની હવા
લાખ ભિંહે છે; અને તેને હાથે તેણે
હવા હો મારનું એક ઘેર ખાંધેલું, તે પ
ર હાથ મારનું કાતરીઉ કાંધેલું ને તે
પર હાથ મારની અગાહી ખાંધેલી, વળી

તને માથે એક ડોહોનું પોશં છાપશં
લાખેલું; તે જો જોઈએ હોય, જોઈએ
હોયેતો એવું લાગે, એવું લાગે, કે
જાંણે નરં, જાંણે નરં બેહખાંનું, પણ
અમારા ગાંમના લોકો તને બિંદેખાં
નું કરીને જોઈએ ને તે પરથી હું હ
મજીએ કે તમે લોકો તેહની વાત કરતાં
હોયો વાહાસતે હું બોલેલો કે બમનખાઈ
ને આ હરવે બેહખાંનાંમાં કે બિંદે
ખાનામાં જવા માંગે?

રાંણીખાઈ—અરે, મુવા, અમેતો
પેલાં બમનવાલા ડાહ્યાબાઈનું ઘેર પરી
ગીધું તેમની વાત કરીએચ. તાંહાંવરી—

બમનખાઈ—અરે મુવા કંઈ તારા
બાપેની સવાસો મારનું ઘેર જોઈનું ?
જા, જા—મુવા જા—

કાંહાંનજી—તારે જાં, હું કંઈ
જોઈ બોલેલો કે? વાશં તમને તમે

ચારમાર, પાંચમું કાતરીયું ને છઠી હગા
હી જાતી તે હપરથી, બધી ફુનીઆઓ
ને દખમા ને ગીલો હઉંએ દુરથી કેમ નો
એલાં ? ને હગરીમાં દીવો કાઢેલો તે હ
જાએ કેમ નજરે પડેલું, હં—

ચાંદનબાઈ—ધુર તારે જાને. તં દોર
કાશી જઈને જોયું હોતેતો તું ને મુવાને
કંઈ નજરે પરતેકેની.

રાંણીબાઈ—અરે ! મુવો એ જો
તો જો સમજતો; તમે દોણની સાથ મા
યું દુખવોચ, મુવો ‘ગામરીયો બોચ, મં
ગાવીએ ખુરસી ને લાવે કાચ, તેવો તે
તે વરી એ શું સમજતોતો.

કાંહાંનજી—હં હં, જો, હેરીતો જો,
હેરી !!!

બમનબાઈ—હા, હા, અમેતો શે
હેરી, અજબત શેહેરી.

કાંહાંનજી—હા, હેરી, હંદાહની,
હેરી-પુઝે હું.

(પાછો ઓટલાપર જઈ બાંકપર સુવેઝે.)

બમનબાઈ—એસની મુવા, બાએમ
કાહાં ; વરી કંઈ જુઠી સાચી હાંકની ?

રાંબીબાઈ—અરે, મુવો એ જવા દે
વોની. પણ એ ઘેર કેમ પરી ગીધું ?
મંતો સાંભલીઉ કે ઊંચુ ધણું તેથી ?
વણના જોરે પેહેલાં બધાં છાપરાં પરનાં
નરીઆં પાપરી પાપરીને આશમાન ઉપર
ગીયાં ને પછી બારીઓના કાચો બાંગી
અંદર પવાયુ ભરાયો તેથી ઘેર ઊંચકાઈ ગી
ધું. વરી કેલે—

ચાંદનબાઈ—અરે તહીરે માએ,
એ ઘેર બાંધવા કોઈના માથાપર આપીયું
કેની, તે મુવાઓએ દગોકરી લાકડાં બધું
શંરેલું લીધું, ને તેમાં ઊંધાઈ પાકી, બાર
વઠીઆ કોટરી ખાંધાં, ને મુંના રેવાને
ડોકાંણે બહુ મટોર વાપરેલું તેથી એમાં
શાંતું પાણી પચી પચી ને ઘેર ફથકાઈ પ
રીઊ, આએ એમ થાઈયું—ને—

અમનબાઈ—અરે ! નહીરે નહી,
 આયું ભારી કુંગર જેવું ઘેર જેને પીસ
 ટાલથી પારીયું હાએ તોખી પર નહી,
 ને તોપથી ઉઘારીયું હાએતો કદી ઉડે
 નહી તે ઘેર વરી પવણથી પર કેમ
 જો ? જોવાની દુમારે તાંહાં ભીખાદાર
 ભિંશાંનીઓ ભણવા આવેય, તે કેહેતો
 તો, કેજે એ ઘેરની જગાપર અસલ
 તો માટી તલાવ ઉતો ને તેમાં ભિંસાસુર
 ઊતી, તેથી જનરે એ તલાવ પુરી ઘેરનો
 પાયો નાખીયો, તારેજ તેને તરણ આ
 ર વાર ઉખલાવી નાંખીઉં, તોખી એ
 લોકો કંઈ સમજ્યાં નહી ને મહેલ જે
 વું માટું ઘેરજ પાંધી નાંખીયું, પછી
 આએ—

રાંણીબાઈ—હાસતો પેહેલાં તો
 એ જગાપર તલાવજ ઉતોતો; પણ એવું
 બનવાનું ને વરી ચાંદનબાઈ કેહેય તેમ

લાકરાં ચુના વારાની સાથે મુવા નરીયા!
 વારા કુમારે ને કાચવારા ઝોરાએખી દ
 ગો કીવેલો દેખું; કુમાર મુવો મટોરીમાં
 છત્રાં ભેરી કાચાં પાકાં હલકાં વા જ્યેવાં ન
 લીયાં કરી લેઈ આયો ને ઝોરા મુવો
 લાંખીને ડોકાણે સરેના ધર્જની લાઈ ખ
 નાવી શોભાઈતાં કુતારેના કાચો જરી ગી
 યો, તે પવણે ભાગી ગીયા તેથી ઘેર જ
 ગારં પરીને પવન ભરાઈ ગીઓ. ! ! !

[કાંદાનજી ઝોટલાપરથી આવેચ.

કાંદાંનજી--(સદરે જાંચકી; પેટ
 પસવારતો પસવારતો) હુંગરાના હાએખ,
 હુંગરાનાં, અજરો અજર હુંગરાનાં. આ
 હીઆલાનો પવણ તો એવો હીતજ કુકે કે
 મોણુહના મોહોડાંને દુઃખ કે દરદ કંઈયે થા
 એ નહી તેથી જીમે કરી, વાહા પવણ યોલા
 વી, હંધાં ઘેરેના ઘેરે ઉડારી નાખેતો !!
 તેમાં વલી એકતો ભીખ્યાદરની ભિંહંહાહુર

ને લાવેલી (ખંધા હથેય તેથી) હં હં—

બમનબાઈ—વરી, મુવાના પેટમાં
એનાં ગાંમનો વા બિરધ આમોચ. હં;
તારી બાઈ બપાઈનું સીનું સરે, સધાવ

કાંહાનજી—મારી બપાઈનેતો બે
હે, તેતો યુજરીબી. ગએલી ને બાઈતો
બીચારી અમણા કોચપેર પરી પરી ધ
છીનેજી માંગી જિગે કાહારતી ઓહે.
પણ આ વાતે તમને કહીનો લાગેલે.
કે પાહેરનું પાંનહેર ને પાંનહેરનું પાંચ
ખાંડી કરી લાખો; હં પેલા મીયાં હંધ
બાર કોહીનો માધવો બાંધો તે કંધ નથી
નાહું નરતુંએ નહી કે ?

રાંણીબાઈ—તું હવે હંધથી જતાવ
રે પાછો થા.

કાંહાનજી—લે બા ચાએલો—

[ઓટલાપર જાએચ.

ચાંદનબાઈ—હેં એ અખબાઈતો

અસન દમનના રહેવાશી હોય; કમક
તાંહાં સીવાએ એવણની પાસે એટલી બ
ધી હોલત હોએ નહી.

બમનબાઈ—નહીરે દમનમાં શુ
ધુર ખરીએકે, મારાં મકાઈ મમાઈ કેતા
તાં કે દાયાબાઈના બાપ દાજી પટેલ અ
સન ડહસરના રહેવાશી; અને તેવણ મ
મભઈ આવી બાલાખીછના બાલનો નેભે
શાશુરના સીગડાંનો વેલાત ખાતે વેપાર ક
રવા લાગા તેમાં લખો ને કરેરો રૂપીઆ
કમાયા !!! પણ થોરા વરશ પછી કંઈ
ધણી ખોટ ગેઈ ને નાણાં ખુટી ગીયાં તે
થી માગનારાઓથી ખીછીને દાયાબાઈ ધ
ણા નાહાલા ઉતા તે તેવણને લઈ દાજી પટે
લ દમન નાશી ગીયા તાવારથી તેવણ તાંહાં
નાજ રહેવાશી યાઈ પરીઆહતા પણ—

માંદનબાઈ—હા, હા, હવે સમજ
ણ પરી, કંઈ થોરું ધણું નાણું પાસે રા

ખીઉ હોશે, તે દાયાભાઈ મોટા થયાથી
તેવણને દાજી પટેલે આપી દમનથી મંમ
બઈ પાછા વેપાર કરવા મોકલેલા, તેમાં
કંઈ વરી પાછુ નવું જુનુ થાઈ ગીયુય.
આજે દાયાભાઈ પાસેની જીવોતો કંઈ
કરોરોના કરોરો રૂપિયા મલે નો !

રાંણીબાઈ—એ દાયાભાઈ દાજી પ
ટેલનો સહયો નાહલો છોકરો કેવાય ને
ખીજા છોકરાઓને નહી ને સંધણું નાણું
એવણનેજ કેમ આપી દીધું વારું? કંઈ
એવણ ઉપર દાજી પટેલનું હેત ધણું ઉ
ગું કે શું ?

બમનબાઈ—(અચરત થાઈને) અ
રે ! હેતની વાતતો પુછોજ ના ! એવણ
પરનાં હેતની સાંભલેલી બધીવાત નો હું
કરતો દેહશે ને આએ શું ! કેને ડા
ભાઈ નાધલા ઉતા તારે તેવણને સાર
નાં કેટલાં નાણા અરચી છેક વેલાતની

લીંગમથી રૂપાંના પાયાનો શુનાના કુન
 નું પારણું ગાયે મોઢી મેનતને મોઢી મુશી
 બતે મંગાવીયુવું; વરી કેજે તે ઉપરતો હાથી
 હાથી જેવાબમે માર બેસારેલા ઉતા તેને
 વરેતો કેજે કોણ બાણે શાણા ઉતા ને
 શાણા નહી, તે કોઈથી પરખાતાં પરખા
 યાતાખી નહી ; ને તે મારે સંચાની
 કલ એકવાર દાખતાંતો આખો આખો લ
 રો પારણાને એક છેરથી ખીજે છેર
 જીડીયાના જીડીયાજ કરતાતા! તેમજ પા
 રણાનો કુલોખી કલ દાખીયાથી રાત લ
 રો પવનની કાણી હીલીઆ કરતોતો. વરી-

[એટલામાં કાંહાંનજ આવેય.

કાંહાંનજ—પણ તે મોરોની તમને
 કંઈ ખબરકે ? તેનેતો મારે ગામના ગીલો
 આવેલાં તેતમ બચકી લઈ ગેયલાને !!
 એ મારજો નહી ગાનો તો શબ્દો ભર્યો
 ને ભાધને પુછી જોજો.

ચાંદનબાર્ધ—હા, હા, વરી મુઓ
નાલ લેતો આયોચ, હં—અરે મુવા શબાં
બરચીની પાચેતો તારી માએ ઊતાવરી
જાશે.

કાંહાંનજી—મારી માતો દુર દેહ
બેડલી તે તાંહાં હાંબલેખી નહી ને તારી
ગાર તેને તાંહાં પોચેખી નહી, પણ ઉં કેઉ
તેતો તને ઉતાવલી પોંહોચહે નેલાગહે.

ચાંદનબાર્ધ—મુવા એમ નહી પો
હોચશે તો આગની ગાડીમાં મોકલાવશુ;
નહીતો તાર કરશુ તો તે ઉતાવરી જાઈ
પોહોચી તેના તોરાને વરગશે.

કાંહાંનજી—જે મારી માને કેહે, તે
ને મારા ગામની હુનાગાની હીતજાદેવી ને
ચોમાહાંની તાપી માતા ધહડી લેધ જાહે.
માઈ કેવાનું બારી પથરા જેવુંછે તે હઉને
બારી લાખે.

ચાંદનબાઈ ૧ ઓવારું ; ઓવારું ;
 રાંછીબાઈ ૧ હમારાં બધાં પરથી
 બમનબાઈ ૧ ઓવારું ; મુવા તારા
 કરતાં હમારી ગાર એકેક અધમન અધ
 મનગી બારી છે તેથી તાર પેટાની ફાટશે.

કાહ્યાનજી—અરે, તમારી ગાર
 પેટ ફાટતાં ઘણો વાર લાગ્યે, પણ માર
 બોલેલું તો કદી કોઈને વલગીયા વીગ
 રે રીયે નહી. ભુત મુકે, ડાંકેત મુકે પ
 ભુ હું કદી કોઈને મુકું નહી, અને જો
 કંઈજ નહી કરું તોયે રાતનાં તેહેને હપ
 જામાં જામને ખીલીવરાઉએ ખરા.

ચાંદનબાઈ—તારું બધું તુને, હ
 મારી પરથી ઓવારીઉં. મુવા જો હમુને
 કેહેશે તો તુને સાત સાત ગોદરાં ને સ
 તર સતર મુજનીની તાપબોખાર આવશે.
 [શરવે હશેચ.

કાહ્યાનજી—(કુડીવહુ દગીર
 જોવી ધાઈ, મુગી મુમી ખેંટલીએ તે તેની

સાથે જોઈ) કેમ પેરી આ હરવે જણાવે
 હપણામાંની હપણામાં ઘેરોનાં ઘેરો તોરી
 પારે, ને લાખો ને કરોરોની વાતો કરે તે
 તારે ખેઠાં ખેઠાં મુગે માહોડે જોએઆજ
 કરવું કે ? વરી આજ દલગીરી કેમ લાગે
 લી ? હું કાંઈ હાહુનાં જીવને ઠીક નહી
 કે વાર ?

આંદનખાઈ—(હસીને) અરે કાંઈ
 નજી, એકળી ખાલ ખોલવાનો સામુનો
 હોકમ નથી. જો હોડે આવે ને એક ખાલ
 ખાલેતો દશ રૂપિયા દાન, ને નહીતો
 બાર દજન ખાંધી માર—

રાંણીખાઈ—પણ આજતો કંઈ
 સવારનાં કોઈ સહી સાથે સધાવીયાંચ જો
 કુકીવહુ, એવાયુ વરી કાંઈ કહરાંયાંચ ?

કુકીવહુ—મમાઈનાં મલેશરના મા
 હાલેદારનું કોઈ ગુજરીયુંચ તાંહાં એડી
 ચાવાલાનાં હાંસીખાઈ સાથે યેસવા વરીયાંચ

રાણીબાઈ—હા, વરી ભાગલો બા
ગલો આવશે તો મોહાનું સમારવા કાંમે
લાગશે, પણ એવણતાં મહીનાના તીથો
દારા એવાજ જશે કે ?

ચાંદનબાઈ—હા કેહવતછે કેમી કે—
વારવેલ સોધે વારી, ને પરભીયો પુછે કુવો;
મશાંનીચો ઉઠી મલેશકામાં, જીવેકાણુ મુવો.

કુકીવહુ—પણ હવેનો એવણ હમ
ણાં આવતાંજ હોશે જો.

બમનબાઈ—અરે તારેતો જવા
દેઓળી, એતો કેલે કાદવનો કુવો ને
ખોદી ખોદી કાંદવ જીવો, એમાં તમારું
શું વલે ?

રાણીબાઈ—કાંહાનજી, કંઈ ઉપા
ય બતાવમી કે રોજની ખરખર પટ્ટી જ
તી રહે, હમેતો કુકીવહુને કહીયેય કે
કોઇ દારે સારી પડે દુધની ચાહેમાં ચુ
ના ભરીને પાછ દે કે પેટમાં તાહરક
પરી થાંડાં થઈ જાયે.

કાહાનજી—અરે, હું કરવા એમ
કરેરે, ચુનાએતો કાંઈ વલે નહી એક
દારે પરાધીએ ઉઠી, ચુલામાં હવકન પા
રી, અરધું લાકડું બરે પછી રાંધણી
માં દોહી ઉંગે તે ખાટલાની હેઠે
મલી દધ ઝોરડામાંથી બાર નીકલી,
હાંકર અરાવી દ, ને પેલાંથી ખાડીએ
બન કરી લાખજે એટલે માંછ ગુ
ગરાધ ગુંગરાધને નીકાલ આવી રહે.

(સરવે હસી, કુકીવહુને તેમ
કરવાની બલામન કરેચ.

કુકીવહુ—ને પછી ફાંસી જવા કે
છુને માકલશે ? તારી માએ મમાઈને
માકલશે કે તું જશે ?

ચાંદનખાડ—અરે પુત્રે તારે કા
હાનજીનું નામ દાધું, ને કેવુંકે મને
એને શીખવીયું.

કાંહાનજી—આએ વચેથી કાહર
કારી લાખવા માંગુ તારે માઈ નામ લેએ
કે ? એ માઈ નામ લેહો તો જી તમારા હ
નધાનું નામ લેવા હં. હં ઉં મઈ તારે ક
છ તમે હંધાં બચી જવાના કે ?

રાણીબાઈ ૧ (હશીને) અરે તું
ચાંદનબાઈ જેમરે રે મુવા, સાથે
બમનબાઈ ૧ બધાંનો ધાન કારવા
માંગેએકે ?

કાંહાંનજી—તારે મારું હું કરવા
નામ દેએરે વારું ? પૂછિતો. કેતાં નહી
આપરે કે સુનામાં હવકન પારેલું તે મ
હથી ચનગારી ઉડેલી ને ગોદરું પા
ટી હવગી ઉડેલું, ને હુતો બાણું આરડા
માં કોઈ બાએ નહી કરી હાંકર ડહ
એઠલ કચરો વારવા ગેએલી, આએ એ
મ બોલવું ને કેવું એમાં હાંની ધાહા
તો કે એ મારું નામ લેએ.

રાણીબાઈ—અરે નહી, નહી, બ
રોબર છે બરોબર.

બમનબાઈ—પણ એવાણુતો આ
એઆં નો. આએ સાંમે, પેલા દેખા
એએ.

શરવે જન—આએ શું હા. આપાં
હવેતો બધાં નાહસો નો.

[શરવેજન જતાં રહેએ.

ભાગ ૪ થો

પ્રકરણ ૧ હું.

બેહુરામશાનું ઘર, ને બરી ૫૪૨.

કોલીબાઈ અને કુકી વહુ.

કોલીબાઈ—(સહવારનાં પેહોરમાં બેઠી, કુકી વહુને બોલ બબરેચ) મરેરે, માહરાં નશીબ કુટેલાં તે કોઈતો એમજ કુવા માં પરે, પણ હુંતો વરી દેખતી આંગે હાથમાં દીવો પકડી કુવામાં પરીતો ; મારને તાંહાં મુવો સાંકે પરાણો આયોચતો. બા પત્તા મુવા આહારનાં સેવાંન સુતા, તારે ઘેરની ઘણેરી જોરી યાઈ જાગી હોય. હું આજથી સાંકે કેહેલું ચ કે હવેથી કોઈ માહરા વાસણ કુસણ ને હાય, આંગ લ

ગારે નહી; માહય ઓરડામાં કોઈ લુખા
 ન પાણી કરે નહી. હું કોઈનાં હાથનું
 સંધિલું લેવા ખાવાની નહી. (પોતે કમ
 રો વારી, ગંગારામ જોશીએ આપેલી ભુ
 કી ખાલવાની તર્કઆરી કરેછે.)

કુકીવહુ—હા, તરીજે દહારે, કં
 કાશ જગાડી દીકરાને નસારીયોમ્ય તેતો
 હાથુર ધરમાં મથે નહી, ને વરી આજે
 ખામદદે શામુએ સુનાના સુરજના સગન
 દેખાડીઆમ્ય તે કોણુ જાણે કેવા કામના
 નીવરવાનાછે.

કોલીખાઈ—‘લડકની લારી કરતાં
 ચોરમાં શાવરની સારી’ તેમ જાણી ઘેરમાં
 થી ધની નાહો તેને હું શું કરું ?

કુકીવહુ—વહડકનું ને લડકનું હો
 ય તે વહડકનાની ને લડકનાની વાત જાણે,
 [કુકીવહુ ઓરડામાંથી બહાર જાયછે.

[હાંસીખાઈ આવેછે તેને જોઈ.

કોલીબાઈ—તમારા કાનમાં કંઈ
અવાજ આવ્યો કે ? એ બોલતી બબરતી
ગેઈ તે સાંભરીયું કે ?

હાંસીબાઈ—બોલવા દેઓ ને બ
બરવા દેઓ, એ જે 'ધણુ યામ્યેય તે થાં
રાંને કાન્ને'

કોલીબાઈ—(હાથમાં ધુપદાંની લાઈ,
ગંગારામની જુકી આતશપર મેલેછે અ
ને તેના વાશ નીકલેછે તેથી અચરત થા
ઈ) હાંસીબાઈ ક્યાયું ? । ખુશબોઈના પ
મરાતથી આખુ ઘેર મગમગ માગી રહેયું
અ તે, એ ગંગારામના મંતરના જોરે હો
શે જો !!!

હાંસીબાઈ—હારે હા, તે હું કાં
હાં નથી જાયુતી જો.

કોલીબાઈ—હવે તમે શું જરબા
ઈને ઘેર જવા કહેવોય કે ?

હાંસીબાઈ—હા, વેકા સારી પેહે

રે; તાંહાંથી પછી સગરે મારે ધેર જ
 વંચ. મારી હેડવાગી હીરાં કેહેલીલી કે
 પેનાં મથાંજીનાં મીઠાંઆઈ તમુને રેજ
 રાજ પુછી જયા કરેચ, તેથી જરા આ
 જે તેવચુનેચી હું મહું.

કોલીઆઈ—કેવો, ચાલો તારે તો
 પગ લેચકીને જઈ આવીએ.

[ખંને જાએડ.

— ૦ —

પ્રકરણ બીજું.

જરખાઈનું ધેર ને ઝગડામાં વધુ ઝર.

જરખાઈ, હાંસીઆઈ કોલીઆઈને ખેરામથા.

[હાંસીઆઈ તથા કોલીઆ
 ઈને આવતાં જોઈને.

જરખાઈ—આવો માએ; આવો
 હાંસી આઈ. આજે તમે કાંહાંથી બુલાં
 પરીઆં જે હંઈ આયાં.

હાંસીબાઈ—જી, તમારા બાઈને
ઘેરની વીવાની વધાઈ લઈને આવીય.

જરબાઈ—હા, તે તો હું તમને
માયની સાથે આવતાં જોઈનેજ સમજી
ગઈ કે વલી પેલી પલીતની પેદા પરેલી
ની કંઈ ખુખીની ખખર લેઈને આયાં
હોશે.

હાંસીબાઈ—તેજતો વરી, ખીજી
શું ખખર હોએ, કેજે ન બાલીએ તો
નવ ગુણુ થાએ, તેમ નહીજ બાલીએ તો
શાસ્ત્રં પણ હવે તો તેને છેકજ ગાંથેનો
છેરા ગાંડે નાખ્યાએય તે બાલીઆ વગ
ર કેમ ચાલે ને કેમ જોવાય. (કોલીબા
ઈને જોઈ) દોરા કુટી એવણનેતો જોઈ
દોરે દેખી શકતીજ નહીની.

જરબાઈ—હારે, હું જાણુ'ય એ
દેવની દેવી કોશાંને સખે ખાવા નહી દે
વાની.

હાંસીબાઈ—અરે !! શબ્દ શું
 આવ્યા દેવજી. એવશુની દુઃખમનનો તો
 જોયેય તાંહાંયી ખણી ખણીને પાન પો
 પરાજ કાહારી નાખ્યા માંગેય તે. એવ
 છ એક બાજ બોલે, તેટલાંતો તે જાણે
 જાણે આસમાનપર ઉડીજ જાયેયની—ને

જરબાઈ—(દત્તગીરીયી) હાંસીબાઈ
 હું શું કેજી, એ મુઠાં ગામગીઆની જ
 ત સથે કારજ કરવાં સાડું તો સડુ કાઈ
 નાજ કેહું તું; અને એ લોકોનું નામ
 સાંભલીને મારાં માએનીયી મરજી નહી
 જ ઉતી; પણ માહરા બાપનો સખુંન
 રાખવા જતાં મારાં માએને ‘ધરમ કરતાં
 ધાર નરીય’ (પગ જમીનપર ધસીને) એ
 મુંઝના મહીરાંનું કાઈ હોય તેને ધાર
 નરે તે.

હાંસીબાઈ—અરે હારે, એ ગામ
 રીઆએનું નામ સાંભળીયું તું તેવુંજ

મંજી ના કેલેવગવીયું તું પણ બેહસ
તી તમારાં આપનું કહેલું કરતાં કે
'નીમાજ કરે તેને મશીદ ગલે પરે' તેમ ત
મારી માયની દુશ્મનને થાયું.

જરખાઈ—(યુશર્થી) માએને થાયું
અને વરી બાઈને તે શું નથી થાયું.
કોઈ બધયા ખાઈ માહરા બાબરભુજ
બાઈનેની ભુતન વરગીઅ તો ખરી. પણ
દહતની જણી દાકણ 'રોજ રોજ મરે
તેને કાંઈ સુધી રહે,' ? કેહવો માએ —

હાંસીખાઈ—તે તો ખરું, તારે
શું તેને એવાને એવીજ રહેવા દેશો કે?
તમે તો તમારા ઘેરનાં ધરીઆણી થયાં
તે હીઆંજ રહીયાં અને તે જ ભરાયો સે
જીને સાઈં આખો આખો દહારો ખાહ
રનો ખાહર ફરતો ફરે; ને વરી સાંજ પરે
તારે ઘેરનાં કંટાલાયા કે જે 'નકટીને
વર નીતનો નોગી' તેમ વાગીએ શીધારે,

ને એવાણુ ઘેરમાં એખલાં તેને દોર ખમી
આ કરે કે ? ના એમ ના કરે, બેરામ
જાને તમે તેરાવો ને બે વાત સમજવીને
કેણી. તમે વરાં એનનુંતો તેણુ સાંભ
રશે, બાકીજો તેને એમની એમજ રાખ
શો તો આગલ જતાં ઘણું ભાગી પરવાં
નું ને પછી 'ભાંગી હાંલી ચુલે ચહરાવ
વા ભચ્ચો તો તે કંઈ ચુલે ચહરે નહી, ને
એ ખારા પાણીએ વાલ ચરે'ની નહી'—હા—

જરખાઈ—પણુ જરે બેરામશા ધ
રમાં હોએ ને તે કંઈ બોલે તારે એણુવ
જ કાંએ નથી માહિતે સાદે બોલીને ખ
ખરાવી નાખતાં વાર ?

હાંસીખાઈ—(અચરત જેવાં થાઈ)
જોવા હવે કોઈ કોઈક; જરખાઈ, તમે
એમ કહેવાય પણ એ બિંશાશુની જ
ણી ભુકારી બેશના જેવા પોકાર એવો
મુકેય કે એવાણુ ખીલીને બોકાં જેવાં થા
ઈ તેનું માહિતું જોતાં જોતાં ઉભાંજ
રેહી જાએય. એવાણુથી તો કોઈ માંદુ
મરણુંખી સારું હોશે, તારે વારં 'ઉઠના
રોગને સોયનો દાદમ' ચાલે ? અરે પણુ

તેમની થાયેલું મેં નજરે નજર જોયું તો
તેતો જી ભગવાએ ઉઠાડો એવશુનેજ
કપડો આપીઆ, ને તેનેતો નાદનમાં
ખપાવી બાહર સધાવતો રહેયો.

જરખાઈ—હા, તારે વાડું હું એ
વશુને કેહું એ કે એ ' માંડું મરેલી નહી
ને માંચરો ખાલી થાયલી નહી ' વાસતે
તમે તાંહાં ના જાવો, ને હીઆં મારાજ
ધરમાં રહેા તો એવશુની સમજતા નહી
(ખેરામશા શાંખેથી આવેચ તેવશુને જોઈ)
એ સાંખેથી કાણુ આવેચ વાડું? જોયો
ની હાંસીખાઈ?

હાંસીખાઈ—આએતો ખેરામશાજ
કેહા આવતા દેખું, હવે થાક થાકું,
કંઈ એ વાત સમજાવીને કહીજીએ.

જરખાઈ—હા, એતો તેવાશુજાકે.

હાંસીખાઈ—(ખેરામશા શાંખે જોઈ)
આવો મરું ખેરામશા આજે બહેનને મ
લવા આયાચ કે ?

જરખાઈ—(ધીમે સાદે) ખેશા બાઈ
ખેશા.

ખેરામશા—(ગુલામાં) કેમ, હાંસી

બાઈ, આજે શું કામ જીતું જે માએ સાથે તમે ત્રી હાંઆં આયાં. [વિસેકે.

હાંસીબાઈ—નહીરે આ કામ શું હોય હું તો જરા જરબાઈએ તેરીતી તે થી અમસયાજ આવીય ને માયતો આ વેનાંજ હતાં.

બેરામશા—(ઘુસામાં) હં, માએ આવેલાંજ છે.

હાંસીબાઈ—કેમ, કંઈ એવમુપર એલાયયા ગુથે દેખાએય ? આજ કાલ ની આવેલી નાંદાંનનું કેહેલું અરે માં ની, ઘરડાં મા આપપર આવું મન નહી રાખીયે. જાણનારી તે જીવ આપવાની ને પરણનારી તે પોક મુકવાની; સમજીઆ ?

બેરામશા—નાદાનકે એવું તો જાણોય અરે તારે તેની તકસીરને સારું દરેજાજ મારામારી કરી મોહોલાના લોકો ને, ને પડેસીઓને પોતાની કજેતી દેખાડવી તે કરતાંને જેમ બને તેમ અમજાવી ને કેહેતાં હોયે તો સારું કેની. જો કંઈ કાંમ પડેલ ને તેરી ને તેને નહી સાંજીકીઉ, ને તેથી તે નહી આવીતો તેને

કેહો કે તારો બેહોશમાં બાપ બેહોશ થા
 યો તો કે સાંભલી કે નહીં ? તારો ભીખુ
 ભાઈ ભસો જતો તો તાંહાં તુંને બીજું ઉ
 તું કે ? તારો કુમલો શ્રેષ્ઠ કુવામાં પરતે
 તો તાંહાં તું બીજી જતી કે ? એવી નજીવી ન
 જીવી બાપદે પરથી તેને ગાલો દેયે તેથી
 તે સાંભે થાઈને પાછી ગાલો દેય તો તે
 માં, તમારો વરાં માણસનો મહાજાનો ન
 હી જલવાયેલો જણાયતો પછી તેમાં શું
 નવાઈ. તેનાં વાંદાંનાં ને તે સાથે વરી
 મુવાં મા બાપને તમા કેહા ને તે તમુને
 પાછું કેહતો તેમાં તેની તકસીર કેટલી ?
 અંમણા ને એમ આવીને મારા માથેને
 કેહ કે તારો દીકરો મરે, તો એવણુના
 દીલમાં કેટલું લાગશે ને કેવા ગુશાથી તે
 એને વણ પાછી હજારે હજાર ગાલો દે
 વા પરશે તેતો તમે જાણુતા હોશો.

હાંસીબાઈ—ભાઈ—એતો વાત ત
 મે બોલતાજ નાં કે એ નહીં સાંભળતી
 હોશે ને તેથી એ નહીં આવતી હોશે, ને તે
 જ સાથે એવણુ એટલી બધી ગાર દેતાં હો
 શે પણ હું અમણાને અમણા ચાર પાંચ

વખત તમારાં ધરનાં આવી, કલાકનાં ક
લાક એઠી હો. તેટલા વખતમાં એ પા
ધરી રાંધણીમાં પગ થે ગાવી કામ કરતી દે
ખાઈ નથી ને મં જોડુ તે હજાર ફેરા
આવી ને લાખ ફેરા હોઁ ગેહને તેટલ
વખતમાંની વડી કંઈ કંઈકે વાર મર
હુ ને લાખવાર ગાર દેશ ગેહ એવા એવા
એના દોર, એવાનુ બીચારાં બીકનાં જે
વાં ખમચ.

જરખાઈ—અરે હાંસીખાઈ, લરવા
ની ને વરવાની વાતનો તમે ખાલતાં જ
ના, તે તો એને માણેડે ધુર મટારાં છાં
તી, એનું મગજ ખીચી ગીધુંચ એમ જ
ણીને માયે લેઈ ચલાવેચ, પણ ચેરના
ઓરડામાં પગ થાંખાવીને રેહતોજ નથી
ને જાએચ જાએચ ને હોઁ જાએચ, જા
એચ જાએચ ને હોઁ જાએચ, તેના કીપે
દહારે ફેરા આવશે. કોઈ જો, હોઁ વા
રી બાંધતીઓને તાંહા આવીને વાતચીત
કરશે તો એની તાંહાં જઈને કલાકના ક
લાક સુધી શાંતલશે, કંઈ જો. રસતામાં
ગરખર થાઈ તો એ આવડુ પોહાર ખાશે

મે પડી થાંમનાંની મીસાન હબી હબી
જોયા કરશે, ને હાક મારીયે તો શહવાર
ની સાંહાંજ પડી જાયે તોની તાંહાંથી જ
રા ખરાયે નહીં (હાંસોગાઈ સાંચે જોઈ)
તે તનાની જાણતાં હોશે મેં—

હાંસીખાઈ—અરે ! હારેહા, એવું
તો કંઈ મેં સંકટો વાર જોઈઉ હોશે.

જરખાઈ—વડી એક વખત હું મ
હતી, તારે માએ સાથે કંઈ યોજા ચાલી
યાદ તેથી બટો લેધને તપેલીજ બાંજી
નાંખીતી.

કોલીખાઈ—તેતો તપેલીને ગોખો પ
ડીયોતો તેથી તે સમારતાતી, પણ જેરથી બ
ટાનો ધા મારીને તપેલાજનાંજી નાંખી:—

હાંસીખાઈ—અરે ! એતો જાણી
જોઈને બાંજી હોયરે; બાકી તપેલી બાગે
કેમ ? તમારા ઘેરનાં વાસનતો મેં પથરા
પથરા જેવાં બાકી નાંખનાં છે.

કોલીખાઈ—બારી તે કંઈ જેવાં
તેવાં બારી કે ! ! એકેકી તપેલીજ પાંચ
પાંચ શેરની બારી બારી હતીઓ, પણ
માએ ચુલાપર ચહરાવીને જાયે ને કલાક

નાં કલાક થાયે, તોખી તાંહાં પાછી જ
 ઇને જોયે નહી, કોઈ વખતે ડાઘ ભાર
 તનીજ બુમ મારે કે કોઈનાં ઘેરમાં કં
 ઇ રંગેલું પડેચ, તારેજ આગલ આ
 વીને જોયે, નહીતો આપરે કહ્યું હોયતો
 સાંભળેખી નહી ને જોયેખી નહી જરે એ
 મ વાંચનો સુજાગી ઉપરનાં ઉપરખરીયા ક
 રે તારે નહી કાંયે પાતલાં પાંત જોવા
 ઘાઘ બાગી ભુજા થાયે ?

હાંસીખાંધ—(અચરત થાઇને) ખ
 રી આએ ગરીબ ઘરમાં થોડી નુકશાંની
 ને થોડે જીઆંત, વડી થોડે જરાપો ને
 થોડે અકસોસ છે, હાય ! હાય ! મારા
 ઘેરમાં જો એવું હોયતો હું તો એક ધ
 રીખી જીવું નહી. ખેરામશા બાવા, કં
 ઇખી અનના અમણાથી સમજી ઘેરને સં
 બાલો નહી તો કે પ્રછવારેથી એ તમુને
 જ ભારી પરવાનું છે, ખીજાંને કંઈ થ
 વાનું નથી, (કોલીયાઇને દેખડી) એવણ
 જીવી જીવીને કેટલા દાહારા જીવવાના છે
 જો એવણ કહે, બોલે ને મરાયં, પણ ત
 મારાં પાછલા દાહારાનેજ સારૂ વીચાર ક

શી એવાળુ બોલી બાલામ થાયેચ.
 બેસાવસા—હું તો સહ સમજીચ ને
 સહ જાણુંચ, પણ એ કંઈ ચીજી કા
 કરી છે કે તેને સમાજીને જાણું નાંખી
 દેખીએ ને જોઈું હોય તે કાપી રહ્યા
 દેખીએ, એતો માણસ જેવું માણસકે.
 જોડો તેનો વાંક છે તેડો એવનનોખી વાં
 ક છે. એવાળુને ક્રેડીજીએચ કે નજીવા
 જેવા વાંકને સાચી ધરી ધરી માગમારી
 કરાચ ને કુજેલી દેખારાચ તેમના કરા.
 તે એવાળુની સમજતાં નથી, ને તેની સ
 મજતી નથી.

હાંસીબાઈ—એવાળુ માસુ જેવાં
 સાસું થાયે, ને વરી તે સાથે ધરડાં પરી
 થાં તેની કંઈ વાંક જોઈને એવાળુનો ગુ
 જો વાંમોચ નહી થાતો હોયે ને બોલી
 યા કરતાં હોયે તેમ શું તે વાતનથી એ
 વાળુનું વજાપણું નહી જલવાએ કે ? એમ
 વજા પણું નહી જલવાયે ને લોકના દેખતાં
 એવાળુનો મહજાનો નહી રખાય તારેએ વ
 હુ થાયેલી શું કામની ? તારની હું તમુને
 બાલતી નહી પણ હમણા હવે કેહુચ.

બેરામશા—મેં તમને કેહ્ય કે તો
કે સાસુનું વડાપણું ઘટ્ટી રહે તે વહુપર
હોય, પણ તેનાં વાહલાં કુટુંબાઓ વીર
હલકા ખોલો વાપરે તારે તે કોઈનું બી
વડા પણું નહીં રાખવા જેવું કરે તેમાં
તેનો વાક કેટલો ગણાવ્યે ? તો તો હું અ
મણા ઘેર જાઉં તેને બધું પુછું; ન ત
જોઈ ગાયને સમજાવી ઘેર ચલાવવા કેલો
કે અમારા ઘેરને ખરાબ નહીં લાગે.

હાંસીખાઈ—તમે ઘેર સંધાવોય
તો બલે, પણ તમને ફરીથી કેહ્ય કે, તે
ને ધંમકીમાજ રાખજો, હં—

[બેરામશા ગુશમાંને ગુશમાં ઘેર
જાયછે તેની પછવાડે જરખાઈ
જાવેને કેલેછે.

જરખાઈ—બાઈ, ઘેરમાં કંઈ ઠીક
ખંદોખસત કરજો કે રોજની પનચાતી
મતી જાએ, નહીં તો હંમેશ માય મા
હરા ઘરમાંજ રહેશે.

બેરામશા—વારં, વારં, હમણા
હું તે સારંજ તમારે તાંહાં આવ્યેઓતો.

હાંસીખાઈ—(હરે, અચરત થાઈ)

કોલીબાઈ, જોયું, આજે કેવું બધું બેરા
મશાએ સાંભલીયા કીધું.

કોલીબાઈ—હારે, પેલી ભુકા આ
પી તારેજ ગંગાગમ કેહિતો તો કે જો
જો એટલાંચેજ બેરામશાનો કેટલો વી
આર પડેલો માનમ પરશે, તેમજ આજે
ચક્રુચ. ખોદાએ કરીને હમેશાં એમજ ર
હે તો સા.૩.

[જરબાઈ પાછા આવેછે તેને.

હાંસીબાઈ—મેન જરબાઈ હું
હવે માહરે ઘેર જાઈય ને માયેને
તો હમણા એ દારા અહીંઆંજ તમે ર
હેવા દેજો, કાંયકે બેરામશાની જાણે
કે કંઈ એવણુપર તે કાકણુ ઘણીજ વેલા
પારતી હોયે તારેજ હીંઆં રહેયાં હોયે.

જરબાઈ—હારે જી, હમણા તો
એવણુ હીંઆંજ રહેવાના તો.

હાંસીબાઈ—સા.૩ તારે તો હું
જાવુંચ. કોલીબાઈજી, હું જાઉંચ. કાલે
બેશવા જવા સા.૩ની હું હીંઆંજ આવશ.

જરબાઈ—હા, માએ આવજો.

[હાંસીબાઈ જાયછે.

પ્રકરણ તરીકું.

બેરાંમશાનું ઘેર, ને પોતાને કહે.

બેરા તથા ફકીવડુ.

[બેરામશા બાહિરથી આવી આવડો

બાલી જોઈ ગુસ્સામાં જાયથી]

બેરામશા—ફકી, ફકી, જો ફકી,
જીવતીએ કે મુઠ્ઠા ?

ફકીવડુ—(સાદ સાંભલી) અરે જી,
જી, આવી, આવી.

[ઝિપર ખાલેછે.

બેરામશા—(ગુસ્સાથી) આખે બેર
બાર ઝિવાફું બજાર માડીકે ? (હાથ
માં પકડેલી જીવતી તથા લપડાગે મારી)
લે, આખે તારે સાડું ઘેરબાર બાલી ત
જી મુઠ્ઠા; ને હવે પછે તું ફકીથી ગને
મજવાની આસા રાખતી ના.

[ગુસ્સામાંને ગુસ્સામાં પા
છા વાડીએ જતા રહેછે.

પ્રકરણ ચોથું.

અનબનાવનો આપઘાત,

કુકોવહુ—(એકલી રડતાં દીલમાં) આ
 ને માહરો ભુંડો ભવ ભરી પુરીને પુરો
 કરી નાખ્યું. હવે મહને કોઈનાની સુખ
 ની જરા આશા રેહી નથી. માહરા મા
 બધે મહને પરણાવી સાસરે મોકલાવી
 તે કરતાં જમના ઘરમાં ઘસડી મોકલાવી
 હોતેતો, આજે હું રાત દહાડાના આ
 વા દુઃખ અને સંતાપમા પડેલી નહીં રે
 હોતે. અરે ! બલીયું માહરું પરણવું;
 બલીયું માહરું પરણવાનું સુખ; બલીયું
 માહરું સાસરું ને બલો માહરા શાશુરા
 ના બધાં; બલીયું મારું આખે છાંદગીમા
 જીવવાનું. અરે હવેતો મારી ઉપર કંઈ
 મોહટાં મોહટાં વીધનો ગુજરશે; હવે મા
 રા બંચાવને સારું મારું કોઈની રહેલું

નથી. (એવો વીચાર કરી, આશુબાશુ
 નવતરે જોઈ, પોતાના બચ્ચાંએનેની
 મલીયા વીના ઘેરમાંના કુવામાં નખાવી
 દીધું, ને જીવ જતાં જતાં દંમ ધુંગરાયો
 તેથી ઘણાજ દુઃખી થવાથી અપધાત કરે
 વાનું વીસરી જઈ પોતાના દીલ સાથે)
 ઓ, ઓ, એવ મને બંસાવવા કોઈને
 મોકલાવરે, અરે અરે મને કોઈની જો
 તું નથી કે ? ઓ, ઓ કું કું મરું—
 (આશુ બાશુથી કંઈની હાથમાં આવે
 તે પકડી બચવાનો ચતન કરેછે પણ પા
 જીનો પરવાહ શીવાય ખીશુ કાંઈ મલે
 નહી. જેથી નીચે પડી ધુંગરાઈ ધુંગરાઈ
 અછાર પછાર કરતાં વાંકું તીકું બદન થા
 એલું તેવા દરામના આકારમાં પરાંણુ
 મેત્રી દીધો.)

પ્રકરણ પાંચમું.

આપઘાતનો ગડબડાટ.

ભાડુતો, પડોશીયો, અને પોલીશ શીખા
હાઓ.

[કુવામાં કાંધ પડવાનો આવાજ સાં
જલી સરવે ભાડુતો ધબરાવમાં તી
યાં જાએછે અને આજુ બાજુ
થી શું છે ? હેવા પરસનોથી અને
ગરબડાવ વધીઆથી તે હવના સ
પાઈઓ આવી લાગેછે ને તેટલ
માં કુકીવહુને બેજણ કુવામાંથી
બાહીર કાઢાડેછે.

શીપાઈ—(કુકીવહુને મુવેલી જોઈ
ને) તેવાઆ ધરાઆ કોણી માણસા હએ ?

બાપુજી—બામા છડે તો કોણી ના
હ; સધલે બાહીર ઘેલે હએ. મી જાવુન તી
વાઆ નવરાજા ને શાશલા ખોલવુન આનતે
[જાએછે.

શીપાઈ—જાવાં, જાવાં, ખેતીન જા
વા અથાં સાહેબા એલ તો ચોકાશી કરે
લ. (ખીજ સીપાઈને.) ઇઠીઆ મી હો જ
શતો ને તુમી લોકર જાવું ન સાહેબાલા ર
પોટકર હો.

૨ જો શીપાઈ—હો હો મી ધાવત
ધાવત જાવું ની સાહેબાલા રપોટ કરવું.

[જાએલો]

—૦—

પ્રકરણ છઠું
હાંસીબાઈનું ઘેર.

—૦—

હાંસીબાઈને મીઠાંમાશીની, ધાબરાતથી
નાશા નાશી.

મીઠાંબાઈ—(ધાબરાં ધાબરાં આા
હાંસીબાઈ, તમે તો થાંડાં પાણીના માત
લાંની કાંણી દુશ્મન તાહરાં થાઈ ખેરી
રહેયાંય કે ? આરે—

હાંસીબાઈ—ઓ શું છે ? શું છે ??
હેં ? આજે એટલાં બધાં ઘાબરાં ઘાબરાં
કેમ આપાંચ ? મહને જલદી કેહેવોની ?

મીથીબાઈ—ઓ ! પણ ગાબરાં થ
વાનું શું પુછાય નો !! કાલશાવાલાના
કાલાઈ કાશીની કુકી કુવામાં પરી રે !!

હાંસીબાઈ—ઓ ! ઓ ! પણ તેને
કાહારી કે ! હેં કાહારી કે ! અવતોછે કે
મરી ગેહય ?

મીઠાંબાઈ—કાહારી રે, પણ મેં
સાંભરીયું કે મુવેલી કાહારીય નો !! ને
શીપાઈ શપરાઓથી બધાં ઘેરખારતો બ
રાઈ ગએલાં કેહેય નો !

હાંસીબાઈ—અરે ! અરે ! એ
તો નકામી હું એખલી અટ્ટલી; સરકાર
થી ને લોકના તપસા યાંનાથી તુપાઈ પી
બાઈ જવશતો. હવે શું કરે ?

મીઠીબાઈ—કાએ, કાએ, પણ ખા

ધા લીધા વગર; એટલું બધું તમને સ;
નાં પારમાં બમણું પરશે વાર?'

હાંસીબાઈ—અરે, જોવોરે જુ; આ
ર પાંચ દાહાડ યએઆ હોશે. હું બસ
વા જવા સાડ કાલીબાઈને ઘેર તેરવા
ગેઈતી તારે તાંહાં કંઈ એ શાશું વહ
વહડતાં લડતાંતાં ને મારેથી બમાણું ન
હી તેથી—

મીઠાંબાઈ—અરે, ચપો, ચપો, હ
માં રહેવો, જામી કેહ્ય તે.—

હાંસીબાઈ—અરે એ તમારું સાંભ
લવાનું બધું રહેયું, પણ ભારતની રાંડો ર
એ વાત કરતીઓ હોય કે કુનાંને દાહાડે કુનાં
ની આવીતી ને તે કોઈ શીપાઈ સાંભલી—

મીઠાંબાઈ—એમ ગભરાઓના, જો
તમે મને પરમ ચોથે દાહાડે મલીયાં હો
તેતો આજે આપરે મંભઈમાં દેખાયાં
બી નહી હોતે, પણ તમે તો કેઈ ઘેરમાં

મલીયાંજ નહી તે તમારી હોડેની ભારત
નીને પુછી પુછીને જતી રેહી. મને તુ
લતાંનજ ખાધા ચહરાવા જવાનીછે.

હાંશાખાઈ—તારે એવી પારકી પી
રામાં આવી પરશું તો આખડા થઈ પડ
શે વાસતે અમણા ચાલોની આપરે ખા
ધા ચહરાવવા જતાં રહીયે ને તાંહાંથી—

મીઠાંખાઈ—હા, તારે તો અમણા
મારે ઘેર ચાલો આપરે શવારના પોરમાં
જઈએ. આપને તાંહાં જઈ આવતાં
મારે પાચ દહારા લાગશે તટનાંતો હો
આં ગરબરની નરમ પડશે; પછી બેશ
વા જઈશું; ને કોલીખાઈ પુછે તો તમે
કેળો કે મરનાર શુજરી તે દહારે શાંહાંજના
જ મીઠાંખાઈએ આવી ધણીજ બોલેસ
કીધી કે અતરગરી મારી સાથે આવો
તેથી હુતો એવણુ સાથે ગેહતી. વરી ખા
ધા ચહરાવવાની વાતતો એવણુ જાણેચ

ખી વાસતે તમારું કોણું ખરું માનસે,
હાંસીબાઈ—હા, હા, (ધીરે સાદે) મરે
રે, આખે જોઈ ફોકતની ધીર,
(સારી પેહેરી બંને જાએઝે)

—૦—

પ્રકરણ સાતમું

બેરાંમશાનો બાગ.

બેરાંમશા, બાપુજી અને કુંપનીના મેમબર
રો ઇતીયાદી.

[કુંપનીના મેમબરો ચોકમાં ખુર
સી માંડી તાએલાં ચલાવેછે, તે
બેરાંમશા ધેરના કંકાશને માટે દલ
ગીર થઈ એક બાજુએ બેઠાછે તે
ની અનનનપણે ટોલ તકોર કરેછે
બાલબાઈ—(બેરાંમશા સાંબલે તેમ
મેટે શાદે) દહિવા આજે શેર અનનમાં
બેરાંમશાના ખરીબપોરનાં બાર વાગેલા
જેવા દીશેય ! !

દહિવો—ખારતો શું પણ આજ તરણ ચાર દાહડા થયા ખારપર એ ટકારા વધુ વાગેલા જણાએય.

પેસતનસા—પણ પુછીતો જો કે, કાલે ખાના ખાડમાં પડીઆય કે મજગાંમના ખાડમાં પડીઆય?

દહિવો—તહીરે એવણનેતા તાંહાંથી તો જેમ તેમ કરતાં, મુઠી નીચે ને તાં તીઆ ઉપર કરી ગથડી કાહાડીઆતા, પણ હાલનાં વરી પાછા કોણ જાણે કી યા કાડખ કીચલમાં પડીઆય, તે જો ભુકા ને ખોલેતો શેવટનો ઉપાય કરે.

કોલસાવાલો—દહિવા એવણને શરનો શાદો કે દલાલીનો ધંધો ફજદર પ થાતો નથી વાસતે કંઈ સારી જેવી ચાકરીએ લગાર (ખેરાનશા સાંખે જોઈ) કેમ ખર કેની?

દહિવો—હા, પણ હાલ સારી ચાકરીની જગા કેથેળી ખાલી નથી, વાસં

તે જો ખેરામશા ચીનાઈ બાંગરીની ફેરી
ફરેતો મોટી કમોળી કરી શકશે, કેમકે
આજ સુધી કોઈની પારસીએ એ ધંધો
કાઢ્યો નથી. અને એવાણ પેહલવેહલાં
એ ધંધો કરવા નીકળે તો સરવે બહારાં
ઓ ચીતલ પેહરવાને બાંહાંને મોહોડ
જોવા તેરશે તેથી એવંનની રાજી વધશે

લાકડાંવાલો—દડિઆ ખેરામશાને કંઈ
ચાકરી બાકરી જોઈતી નથી, પણ—

દડિઆ—તારે એવન વીચારમાંના
વીચારમા ઉદાશ થાઈ વાંકી મુદીએ કેમ
પડી રહેઆય ? જો કેથે ધોરાંપર કાઠે
કરી આપીયું હોયતો કેજો, કે જેમ પે
લા ચલ્લાદારે ચમચ ચાવુની મેનીજ કર
શે, તેને પાર પારીઓ તેમ તમુનેની તરી
પાર કાહારે, હા. (ખેરામશા તરફ જોઈ)
કેમ ચલ્લાદારેના કાંણીજ છેકે ?

પીરોજી—અરે પણ ચલ્લાદારનું
શું થાયું. એ તુરંમમાંથી આએએ કે
નહી ?

દઉવો—અરે તે તો આજ આ
 ઠે દસ દહારા થયેઆનો નાનમાંથી ઊડી.
 આપેયો!

મેહુતો—(મોટે સાદે) દેશાઈ, આ
 દેશાઈ.

દેશાઈ—(મોટે સાદે) આએઓ સાહેબ—

દઉવો—મરે તારો બાપ; વહેલો
 આવ.

[ગરબે હથેડે; દેશાઈ આવે—

ભાબા—દેશાઈ, તું સંહલા દાર
 સમય આતુંને પુછવા ગીઓ તો કે ?]

દેશાઈ—તેંવણ અંગરેજ બનતરમ
 હાગરા મેંક આગલ મલીયાત્રા તે પુછી
 વાયા તેવણે કહીયું કે આજે નહી પણ
 આવતા આવવારે આવશ.

દઉવો—દેશાઈ તો સજાદાર સ
 મસ આટું આવે ને હું નહી હોયું
 તો તેને કેહવે કે હવે તમારે દોરાદોરી
 કરવાની વાત મુકી, મુંગા મુંગા બેશી,

જેટલું અટકાર મારી ગીઆય તેટલુંજ
બસ નેઆમત કરવું, નહીં તો કે
એક વખતે નોહિત નાહિઆય તેમ બે-
રામશાખી નાવાની તહઆરી કરેય તેની.
સાથે તમુનેખી ખીજ ફેરી બરશુનમ લે
વા જવું પરશે.

[બેરામશા શાંખેજોધ શરવે હશેય,

મેહુલારા—વારં, દેશામ, આજે
જુચાજી ને નાગરશા કેમ નથી આયા ?

દેશામ—સાહેબ, જુચાજીતો મેહુ
તાની મમાઈ મરી ગીયાં તાંહાં ભાઠી
ખાવા રહેઆય—ને—

દહીબો—હા, એ તો મેહતાના બ
ધા કામકાજ કરનારો પરધાન થાયેય, ને
વસી ભાઠી ખાવા નહીં જાય કે? વખતે
બેરામશાના બેટનુંખી કામકાજ કરતો હતો.

[બેરામશા ચીરડાએય ને બધા હશેય.

દેરાઈ—નાગરશાના તો નાગના
 ઈ ધણા હાલ હવાલે તથાતેવાંલુને આ
 વતને ખનીયું નથી, પણ એવણના બેઠી
 શાલ્ય જનમોતો આવેલાછે.

દહીવો—ખાલાવ, ખાલાવ, એ લો
 ડાને કેહેજે તમારો ધરમ બાપ જલદી
 તેરમ (ખંધે છોકરાઓ સાંબલી દહીવાળી
 પીડપર મારેમ તે જોઈ શરવે હશેમ)
 કેમ ખરચાજીઓ, (મિરામશા તરફ જોઈ)
 કેમ હમણા કંઈ વેંવો ધાપો નથી વાસ
 તે હું પગાર આપું ને આએ છોકરાઓને
 ઘેર, એ લોકોની પાસે, આમો દાહ
 ડા બેસી રીખવીઆ કરશે, એવા કામને
 સારંતો તમે ના નહી કેહેશે.

પેહેલો છોકરો—(દહીઆને દોલ
 મારી) શા-આજની શીના દોરીઆં સાથે
 લેતો આએઓમ કે ?

બીજો છાં—મુવોતો ઊંચડી ના
ખવાના દોરીઆં નહીં મલે તો શીના દો
રાંઆં કાંહાંથી સારું લેતો આવે ?

દહીવો—અરે બચ્ચાઓ, માગી
દોસતના જાંણે મોહોટા દરીઆવ બગી
આચ !! અને માલ મતાના તો તેથી
ખી મોટા કુંગરો લાધીઆચ, તાંહાં તમે
શીના દોરીઆંની શું વાત પુછોચ વાર ?

પેહલો છાં—હા, તે બધું હવે
તેતો મસાન કાથે રોજ આગ લાગેચ તે
માં તે દોલત, માલ મતા અને તારાં
માખાપ શરવે બરી મુવાં હવે તારી પાથે
શું છે ?

બીજો છાં—કેરાંવાલાની કંપનીમાં કે
ટ ખાઈ ખાઈને હીંઆં બરી આએઓચ
ને વરી હીંઆંથીખી મપારા મેલરી મેલ
વીને કોણ જાંણે કીએ દાહાડે બરી જાણે.

પેહલો છાં—અરે, દાદીયા તું

કોણની સાથે વાત કરેય વાર? સા—ગોડાં
હનમાંની ખાટલીઓ ખાલી કરી આંચે
ઓ હાથે તે ખંડે પોમીટર પોમીટર વાસ્ત
વાથ મારેય. એનાં કાષાં આંગણ તો
ઊભું રહેવાનું નથી. ચાલ ચાલ—

ખીજો છાં—અરે હારે, ગરગરાં
મ વાસતારામ થાએલો છે તે તો હું તા
રનો જાણુંય.

દઉવો—અરે બચ્ચા છઓ, એ
પોમીટર તો મારો અટલગનો ખેશી થા-
એ, તેથી અમા ખંને રાત દાહાડો મ-
લતા રેહીએ તારે અમુને ચેંત પડે, ન
હીતો કે એક એકથી દુર રહેલા આંધલા
ભીત થાઈને ફરતા ફરીએ. વલી જારે
હું તાહાનુ બચ્ચું ઉતો ને રરતોતો તા
રે મારી માએ, જરા જરા મારા માણે
માં પોમીટર ચતારતી જોથી મને કકાર
વલતોઅ ને મુંગો ઝોરીમાં હુંહુંગ કાહા

ડો, તમારી કાની હું હપસનેા અને 'ફ
રગનોનું' દુધ પીધ પીધને મોહોટા થાએ
ઓ નથી. વાસતે દોકરા જાએ હું જરે
મરે તારે તમારી માએને કવાની યાદ
રાખજો કે માહારાં દોસલાં માટે તારે એ
રાં, શીશા પાણીથી બરી ઉપર પુલો જ
લે નહીં; પણ ઉરનનું ઉતરુ' પોમીટર
મંગાવી એરાં શીશા બરે અને પુલોખી
પોમીટરના પ્રાડોના મંગાવી ખાશે, અગ
રજો એમ નહી કરીઆમાં આવશે તો
પછી હું દોશલાંને ટાંકને ઘેરમાં આવશ
નહી પણ ડોહ માહટાં મોહટાં પીપવાલા ઉર
નના મેહજમાં ઉતારો લેવા જવશ કે તે
થી હું ખુશી ખુશી રહેશ.

પેહેલો છોકરો—“બંગીને ભુખ બાં
બગીજ” હાએતો—

બીજો છોકરો—ને અને ભુખ પેતો

વંગો ને પોગીટરની કે ?

(સરવે જાણુ હશેછે.)

દેશાર્ધ-(રોડોને)આવતા આદર રોજે નાગ
રથાના નવજાહજની ખાજ છે ને તે દહા
કે એવણુ છોકરીની નવજોતખી કરેચ,
વાસતે સરવે સાહેબોને ખાનું આપનાર
છે એવું તમુને જાણાવવા સારું મહને
કહીયુંછ તે સાહેબોએ યાદ રાખવું.

કરાર્ધ—ઠીકછે તારે તો; પણ તુને
કંઈ નાચતી બેઠકની મેનીજ મેનીજ કર
વા કહીય કે ? તેવું નો હાયતો મહને
કેહેજે. એક નવું નંગ અમનાજ આધુંચ
તેને ધસડી લાજી. તે દેખાવમાં ને ગાગ
ણમાં ઠીકછે; વલી તે તરણુ પચીશમાંજ
પસરી જાએચ.

દહીવો—હા, એટલા રૂપીઆએ તો
માહારા જેવો એક ગરીબ આપનો પોરી
આ ઘેરમાં બધી લેઈ આવે; પણ શેડો

ને તો તાંખાનો તાવ, ને રૂપાનો રોગ લા
ગેલો તાંહાં તરણુ પચીથ છોરી તરણુશો
વાર જોટલા પંચોતર હોએ તો શું ખાસાદછે.

દેશાર્થ—નાચની એકક વીશે મને કંઈ
ખા કહેક નથી સાહેબ.

મોહોવરાંવાલો—તારે તો કેન્ને કે જે
ઠક કરવાની હોયે તો ઠીક, આવશું; ન
હી તો હું, લાકડાંવાલો, કાતરાવાલો, હ
ક્રીમજી ને ઊરણુવાલો મલી ખાજને દાહ
કે મહાંગરનો આરથછે તાંહાં જમીશું ને—

ધી વાલો—અરે ! ધમ્માર, એ આર
થ મેં જોયો નથી વાસતે હું ખી જરૂર
તમારી સાથે આવશ. કેન્ને તાંહાંના પીર
આગલ બધા તાયેકાવો એકઠા મલી ને
ગાએચ તે જોવાને ઘણીજ મઝા પડેચ—

ગોરવાલો—હેં ! મઝા પડવાની વાત
શું પુછાય.

દહીઆ—તારે તમેખી ઘેરના ઘરો

લેઈ એ લોકો સાથે સંધાવશો કે ?

ગોરવાલો—ખરચા ઘેરનો ઘરેતો તું
ને બેરાંમશા ખંને પખોરી ઝાટકીને લેવો

દહીએ—પણ તમે યાદ રાખજો કે
મારા ને બેરામશાના વગર તાંહાંનો ખીર
તમુને પાછો આવવા દશે નહી હો (બે
રામશાં સાંબે જોઈને) કેમ ખરું કહુંચ કેના?

આપુજી ઝડપથી વાડીમાં ઘખલયાએચ
તેને સરવે જણ અચરતીથી જોયંછે.

આપુજી—(બેરામશાને દૂર તેડીને)
ચાલો, ચાલો, વહેલા ઘેર ચાલો, તાંહાં
માઠી પતચાતી યાદ પડીચ. ને જોવો
કોઈની સરકારી અમલદાર પુછેતો કેહે
જો કે હું કંઈ જાણતો નથી હો—

બેરાંમશા—(ઘબરાઈને) પણ ચકુંચ
શું તે કંઈ કહેશે ?

[શરવે કંપનીના મેમખરો
આગલ આવી સમજેછે.

બાપુજી—અરે ! ! તમારી કુકીઆઈ
કુવામાં પડી ને તેને મુવેલી કાઢાડીય.

બેરામશા—(કપાલ પર હાથ ડોકી)હ
વે પુત્ર સતીયાનાસ વલીયું (અતી ધણી
દલગીરી છતાં સરવેની શરમને ખાતર મ
નમાને મનમાંજ મુજબ, કપડાં પેહેરી ઘે
ર જવા માંડે છે.)

સરવે કંપની—(બાપુજીને) અરરર,
એને શા વાશતે એમ કરવું પડીયું વાર?

બાપુજી—ખોદા માલમરે બા.

[સરવે કંપની બેરામશાને ધીર
જ આવી ઘેર લેઈ જાયઃ.

—૦—

પ્રકરણ આઠમું.

બેરામશાનું ઘર.

બેરામશા, બાપુજી, કોલાઈ કાકી, જરખાઈ
તથા બેરામશાના દોસતો.

બેરામશા—(પ્રેતાની માએ તથા બેહે

નને જોઈ ગુણથી) અરે ! તમારું નામો
 દ જાએ; આએ આકૃતમાં મને તમે લો
 કોએ લાવી નાખીયોછ; હવે તમારુંખી
 હું શેવટ લાગીછ. તમે મુખે વશશો કે !
 હા ! એકેએકને કાંશી દેવરાવું—ચ—
 ને—એકેએક—

દોસત—અરે રે, હવે એ પંચાતી
 હવેજછે કો જે કહેવું બોલવું હોએ તે
 એ દહાડા રહીને કેજો. કોઈ મેર મુઝીને
 નાહશી જવાના તો નથી. દગલે દગલે
 ભાંશીયાં ફરેચજો—તે—

બાપુજી—અરે હુંખી હમણા એમજ
 કેહતો હતો કે તેઓ લોકલોકોને પરપુછ
 કરી ધન નશલ લેતા ફરેચ, ને તમો વલી
 માહમાંથી તેવું ખાલી રવાંત ઉપર ચુંક-
 છાં પાડવા માગોચ કે ?

ખીજોદોસત—એતો હવે જે બનવા
 ની હતી તે બગી ચુકીચ, હવે કંઈ બો

લવાયા બની તે નહી બને એમ થવાનું નથી. 'જે કાલે હું' તે જાણે આજે નથી'. એમજ હવે તો સમજો, નકામી પંચાતી કરી ચક્રચાર વધી પડે તેમ ના કરો. આપણું કાલે શું થશે તેની કાંઈ ને કંઈ ખબર છે વાર ?

તીજોદોસત—અહીં આવો કાલીબાઈ, જરબાઈ તમેબી આવો, (હરસેથી) જો રૂવાંનને જલદી ડોકાણે પાડશ માંગતાં હોવો તો તમે અંદર ખેસીને કંઈબી કંકાસગી વાત કરતાંના ને જો કરશો તો તમુંને મોહોટી પંચાતીમાં પડવું પડશે ને વલી રૂવાંન રૂવાંનને ડોકાણે પડી રહેશે. તમુંને શાક્ષી આપવી પડે તારે તમે એ મજ કેજો કે હું કંઈ જાનતી નહી, કે એ સા સાર કુવામાં પડી; પણ હું જાણુંચ કે આજ છ મહીના થયા એના મા બાપ એકજ અડવાડીઆંની અંદર

મરણ પામીયાં હતાં તેના એને અતીથલો
ગમ પકડેલો હતો તેથી એનું માથું ફર
લું જેવું થઈ ગયેલું હતું; તેમજ આજે
કુવાપર પાણી ભરતાં ભરતાં તાંહાં કંઈ વ
ધારે મગજ ફરી ગયું હોય ને અંદર પ
ડી હોય. (જરખાઈ સામે જોઈને) તમને
યુછે તારે તમારખી એમજ કહેવું. (મે-
રામશા સામે જોઈ) તમેખી એમજ બો-
લજો, ધબરાતમાંને ધબરાતમાં કાંઈ આ
ડું અવલું બકતાના; ને કુવાપર એક ત
રાંમરી દોરડું મુકી રાખો.

જરખાઈ, કોલાઈકાકી—વારું મરું,
ઠીકછે; પણ બાવા કંઈ પેટ ખેટતો નહીં
ચીરે કે ?

દોસતદાર—તહી, તહી, હમણા એમ
નથી કરતા એટલું તો સારું છે. તમેખી
હવે મુગાં મુગાં બેશો. [સરવે છુટાં પડે છે.

પ્રકરણ નવમું.

જુરીની તઈયારી.

ઢોડુંબા ઢોડેકર, બીખુલ ભાતગર, ઠંડરશી
ઠાકર, ઠોલાણ ઠોપર, અલ્લાવાલી આ-
દર, માજુમખાં બાહાધર તથા જુ-
રીના, મિમખરો અને કારોનર.

કારોનરનો કૂરંગી કલારક—(જુદા
જુદા ધરમ પાલનારાઓનાં હાથમાં તેઓ
ના ધરમની ઓપડી આપી) જુરરો, આ
બાઈને જે પોતાના ધરના કુવામાંથી મુવે
લી કહાડીય તેના શરીર ઉપર ડાંઈ જખ
મ થાએઓ હાએ તે જોઈ, તથા હીઆં
જે તેના સંગાંઓની શાખશી પરે તે સાંભ
લી, એ બાઈને કાઈએ કુવામાં નાખીયાથી
કે એનાં ઉપર જુલમ પડીયાથી કરે ધની
મારી, કે દેવાના પણાની હાલતમાં હોવા
થી પોતે પાશીમાં પડી મુકય તેની ખાત

રી કરી તે વીશે તમારૂં જેવું મત હોય તેવું ખરેખરું જાણાવવા આએ સપત ત મુને આવીઆમાં આવે છે, અને સાચું બોલસોતો એમાં સાહેબ તમારું મારું કરશે. [મુરરો ચોપડીને પગે લાગે છે.]

કારોનર—(બેગમશાને બોલાવી સપત આવી) આ મુવેલી અશતરી તમારી ? એને તમે કુવામાં નાખી કે ?

બેગમશા—હા સાહેબ, એ અશતરી મારીછે પણ મેં એને કુવામાં નાખી નથી.

કારોનર—ત્રીયારે એ બાઈ કુવામાં કેમ પડી ? શું એને દાહ સાચ ટંટો થયો હતો ?

બેગમશા—નહી સાહેબ, ટંટો બંદો કંઈજ નહી, પણ આજ છ મહીના થયેઆં, એનો બાપ અને મા બંને આ-ક દહાડામાં મરી ગયાં તેઓનો ગમ એને ઘણોજ કીવો તેટલાજ સખએ તે દહાડે

થી એનું માથું ફરેલું હતું.

કારોનર—એ બાહ દીવાની થઈ ગેઈ હતી તારે એને એપ્પલી કરવા કેમ દીધી ?

બેરામશા—એપ્પલી કરવા નહીં દીએ ન ધંધા મુકી એનીજ આકરી કરીએ તો પછી સાહેબ બાહજીએ પીછાએ શું ?

કારોનર—કુવામાં પડી મુઠ તે તમે જાણીયું કેમ ?

બેરામશા—મારા ઘેરના બાફત બાપુ જી તે વખતે ઘેરમાં હતા તેવંણુ મને તેડવા આવીઆ તેથી મેં જાણીયું.

કારોનર—બાપુજીને (બોલાવી શપત આપી) આએ બાહને કાણે કુવામાં નાખી, તમે કે ?

બાપુજી—અરે, નહીરે સાચ, અમ તો માણે પર હોતા ધતનેમે ઉપરશે જોર શે બાવરીમે કુચ ગીરનેકા અવાજ આ એઆ, એસાજ હમ નીએ આકર સગ

ધરકા માણસકી ખમર નીકાલી તો એ
ખાધ મલી નહી; જ્યાં અમ સમજા કે
આ હમે નહી, શો એજ ગીરા હોએગા;
હતનેમે ખારશે માણસ આએઆ એ લોકને
કુચમેશી નીકાલી પીએ અમ ઊસકા મ-
રદકુ બોલાનેકુ ગયા, દુશરી ખાત અમ
કુચ જાણતા નહી.

કારોનર—કોલાખાધને બોલાવી શપત
આપી) તમારી વહુને કોણે કુવામાં
નાખી તમે ?

કોલાઈ કાકી—નહીરે જી; એતો આ
પરા હાથશે પરીઆ ને હુંતો મરી દી-
કરીકા ધરકુ ગેઇતી.

કારોનર—હાથે પરી તે કાંઈ એના
મરદ સાથે ટંચે થયો હશે નહીતર એને
મારી હોય ?

કોલાઈ કાકી—નહીરે જી; મરદ શાના
મારતાતા તેતો મારો બોલો બટ નેવો.

કરિનર—(લાચની તપાસ કરી તે કુ-
વામાં પડવાથી મુઠ છે એવું મુકરર કરી
તેને ઠેકાણે પોંદ્યાડવાનો હેકમ આપી
જીરરને) આજે આતરવારનો દહાડો છે
ને મારું ઘણું થાઈ ગીયું છે તે વાસતે
આવતી કાલે સહવારમા અગીઆર વાગે
મારી આશીસમાં આવવું, તાહાં બાકીના
જીરી ભરવામાં આવશે, ને જે કાંઈ જી-
રર ખરાબર વખતસર હાજર નહી થાયતો
તેને પચાશ રૂપિયા દંડ આપવો પડશે;
સાથે સાખશીઓએ પણ હાજર રહેવું.

[જીરરે જતા જતા બબડીને.

ઢાંકુબા ઢાંકર—(ખીજ જીરરને)યેચે
આઈ—વું અમી કુથે પાહેલી, કી કરી
મેલી, કી કરી નાઈ.

ભીખુજી ભાતગર—અમી તરી કુંકું-
ન બગીતલી હો, અમી તરી ઉગીજ પં
ચાતી મધી ચુકલે, ઉડીઆં તરી કાએ હો

હજ આણી કાએ નાહી.

ઢોંડુખા ઢોંડેકર—અરી મીતો ખરકા
વર ખાંનકીયાત જાત હોતે એવરાશ શી-
પાઈને એવુંન ઉગીજ ધરલે. યાચી યા-વું

ભીખુજી ભાતગર—હો ! અમી તરી
ભાંએખલા વર ધાંનીચી સાથી મકાઈ ગે
માલે જાત હોતે એવરાસ સાપડલે. કાએ
કરાવાં મીતો સાંગેજ કે કાઈ જાણુત નાઈ.

ઢોંડુખા ઢોંડેકર—મી તરી અશજ
મનાર હો.

ઠકરી ઠાકર—અરે જગા જગા અમી
તો દરશણ સાથી મંદીરાલા જાત હોતે
અવરે મદી માલા એવુંન ધારલા, મિ—
—પંનાસ રૂપાય દંડ ગેઈલ, અમીતો સાં
ગેજ કી પાઈ આપુત હાતાનશી પરહી.

કોલાજી કોપર—અરે, ભાઈ હું તો
જારામાં મોહડું દસદોલી વાંદાંણુ આએ
વુંચ તેની કલકાટ કરવા હારે જવા ની-

કલાયો ને આપ્પે દગંન હાપ્પે નરીયાં.
 હવે તે પોતાને હાથે પરીને મરી ગએલી
 તેની એટલી બધી પંચાએતો હું કરવા તો
 હાપ્પે, ને વરી ખીબા ધંધાદારી માણહેને
 રોકાને તેની પાહે ૫૦) રીઆનો દંડ
 માંગે એખી એક જુલમની વાત બાધ.

ઠકરશી ઠાકર—હા, ભેં—જુલમ
 ન હોએની.

અલાવાલી આદર—અરે અમળી
 સખેરકુ ઉઠકર કાવેખાનેમે કાશી ઉદા પી-
 નેકુ ચલ રહે દતિનેમે નાકે પરશે કમળ
 ખત મીપાઇને આકર ફસાયા.

માજુમખાં બાધર—મેંખી દાવગામે
 ધાણાકે બાસતે બેલ લેનેકું જાતે થે હત
 નેમે ધર લીયા, ધરમે છુટી ખાંતા પકા
 કર રાહ દેખતી હોયગી. ને ધર મર
 જી ચલા. મરને વાલી મરગેધ એર ખા-

લીલી સરકાર યોગોડું સતાતી હયે.
[સધલાં જુરો છુટા પડી જાયેછે.]

—૦—

ખીબ દીવસની જુરી.

કારોનર—(પાછી કોલીપાઈને બોલાવી) તમારી વહુને કાંઈ તમારી સાથે ઠંગો યયો હતો ?

કોલીપાઈ—નહીરેજી, હમાતો બેઠ સાથે બેસીને ખાતાતાં પીતાંતાં સજી.

કારોનર—તારે એને કોઈ ખીબ સાથે ઠંગો યયો હતો ?

કોલીપાઈ—નહીજી એ કોઈનીય સાથે કજીયો કરતીતી નહી, ને એતો મારી ગાયે જીવી ગસીય ગીતી.

કારોનર—તારે તમારી દીકરીએ એને કાંઈ ઠપકો આપીયો હતો ?

કોલીપાઈ—નહીજી દીકરી સાનો ઠપકો આપતીતી તેતો તેને ઘેર, તેની સા-

થે તો ધણા ધણા ચણીપણા ઉતાં.

કારોનર—તારે એને કુવામાં પડવાનું
યું કારણ તમે ખારો છો ?

કોલીખાઈ—જોખેની છ, હસકા મા
અને બાપ છ મહીના, ઘણેઆ મરી
ગીઆં ગિસકા ગંમ ધણા ભાગા તથા
દીવાની ચાઈતી તેથી પરી હોય.

કારોનર—(જરખાઈને સોડીને) એ કુ-
કાખાઈ કુવામાં પડી તે તમને અખર છે
કે, કેમ પડી ?

જરખાઈ—નહી છ કુંતો મારે ઘેર ઉ-
તા ને મારા માએની મારે ઘેર ઉતાં અ
ને બાઈની કેજ બાહર સધાવેસા. ઉતો.

કારોનર—તમારી સાથે કંઈ એને
હશે હો ?

જરખાઈ—નહી છ મારી સાથે તો એ
હેન બેહેન જેણાં ઉતાં ને હું રોજ રોજ
એવણને મમલીતી, પણ અમારા બાએગ એ

માં થયાના તે પરમશહે આવી ચલી નથી.

કારોનર—એનું માથું ફરેલું હતું
એવી તમને ખબર હતી ?

જરુમાર્ગ—હાજી, માથું તો ખાત
દેશ થયેલા ફરેલું જ હતું, ને તેમાં
જોકાનખી મંડળ તો.

કારોનર—(ચિરામશાને કમીથ લેડીને)
તમે એને જેવી કાહારે બોધ હતા ?

ચિરામશા—પરમશહે સવારનાં.

કારોનર—તારે તેને તમને કંઈ કહ્યું હતું

ચિરામશા—આએ ચેરના કામ જાણ
ને વરે કહ્યું તું; પીચું શું કહે ?

કારોનર—તે વખતે તમારી સાથે કે
વી હાલતથી આવ કરીલી ?

ચિરામશા—એ કે હંમેશ કરતાં જરા
બેધાત નથી.

કારોનર—તારે તમે કાંઈ વખતે તેને
ધમકાવી હોયો ?

બેરમશા—શું ધમકાવે સાહેબ, રા-
ત્ર રાત્ર એવું ને એવું ને નથી માણું
ખીસેશું તેને ધમકાવીને કરે શું ?

કારોનર—(જુરરોને) આએ સરવે
થાખશી ઊપર તમારો બીચાર કરી જેવું
તમારું મત હોએ તેવું ખરેખરું કહેવું.

શરણે જુરરો—(નસતી છુટકો થઈ
જાએ, એવો મનમાં વીચાર કરી) અમુને
'દીવાનાપણામાં આપધાન' કાઢિશો સાહેબ.

કારોનર—(કરીબી સરબેને પુછેછે) કો
ઈએ કપતથી એ બાબતો જીવ લીધેલ
તમુને નથી બાજતો ?

શરણે જુરરો—નહીં સાહેબ.

કારોનર—(બાઈના મજબુથી જીકમંદ
કાઢી પાણી ખરી હકીકતની માકસી નહી
મલવાથી, બેરમશાને તેડી) તમારે એવ
માણસની સંબાલ સેવી હોવી પણ બેદર
કારી સખી તેથી આએ પસીણામનો વ-

મુને માટે ૪૫૩ ધટે છે અને એવી ની-
રબંધતા ફરીને તમારે નહીં રાખવી.

[શરવે જીરોનો ઉપકાર માની તેઓની
ચડી લેઈ જીરોનું કામ ખલાશ કરેછે.

—૦—

બીવેડી વાંચનાર, આ કંકાસી કુટુંબ
ની કાંઠાણાનો કીસસે, સંપુર્ણ સમાપત
કરતાં, દુઃખી અને ગમખાર દીલ સાથ
ખલાવવા માંગીએ છીએકે સંસારનાં સુ-
ખનું મુળ સાધણ સંપ, કે જે માણસમાં
જરૂર હોવો જોઈએ; તે ગુણોની ચેરહાજ
રીમાં ધણાક કુટુંબોમાં, ખીચારા હીન
માયેગ વાલા એરામશાના જેવા અફસોસ
બરીયાં ઓંચીનતા હાંદેસા, નાદાંનેની ઝા
હેલીઅત અને ગરમ મીળાળી ગુજરેછે.
જેકે અચાન લોઠે સંપના સુખ સાથે વે
રભાવ રાખી, કુસંપનું કનેસ અને કાર-
સું, પરીણામ કોઈ કોઈ વખત જોઈ શકે

કેનાં હોયછે તોપણ તેથી ઠડો પકડવાને
 બદલે ઓર વધારે કંકુળ બની પાતાના
 અને પોતાના કુટુંબીઓનાં સદાનાં સુખ
 નું સતીયાનાશ વાલી અતી ધણાં દુઃખ
 ના ભયંકાર વધનમાં આવી પડેછે. કુટું-
 બીની વચે સુખ પરધાન કે જોવાસુને આ-
 પણુ મોટાંમાએ કે મોટાખાવા કરી કહીએ
 છીએ તેવાણુ જો બજાર સમજી, વીવેકી
 અને હજીતને વધારનાર હોએછે તો સં-
 પનાં સુખના સરેશટ ફોલો તેનાના કુટું-
 બીઓ હનેશાં હરખ બરીયાં દીસથી આ
 ખી શકેછે, અને તેમજ આખું કુટુંબ
 તેઓનાં પગલાં પર ચાલી ઘેરમાં બેઠેલ,
 ભાંધ, બરવાર, બિજા અને માસુ સરા-
 ગાં સરવેને અરસપરસ સુખ આપી શકે
 છે, એટલુંજ નહી પણ તેઓની વચે કે
 હએક અસવભાવીક હોયછે તે ઉપજાં સ
 મજી ગુણુવામાં વડીલો તેને પણ ધીરજ

થી પોતાની સમજાવટે ચલાવવાને કોશિશ
 કરેછે, જ્યાં તેણેના ધરમાં કંકાસનું કુદ
 કદમ કદી પહોં રહી શકતું નથી. પણ એ
 થી ઉત્કટ, જો કોઈ કખીલામાં વદકણા
 યુગ્મનું વડાપણું બે મવનાર હોયછે, તેતો
 ઉપલા ચીતરમાં ચીતારેલા કોલાખાઈ જે
 વાં જાહેલ, પોતાનું માટપણું કેમ જાણવ
 શું તે ન જામજી એર પોતાના તથા બે
 યોનાં વેહેમી વીચારેને આધીન રહી, ખ
 યો ખોટા દુષ્ટીકતોની તજાશ નહીં કરી,
 શબ્દન પરવરીથી નજીવી અને કલેશભરી
 બાબદોના અખાડા ન કરી એર તેને વ
 ધારે ચારવણી કરીયા કરી અતે કુટખના
 સમલાં સમુજાં સુખનો નાશ થાયસો કદા
 ચ પશતાવે ચા વખર પશતાવે જોયછે, તે
 મજ વલી રાજગાર બંધાન્નિ જંજલીમાં
 પડેલા કુટખના વડાએ, નીતના હાવા જ
 હુડાથી કંટાલો ખાઈ, પોતાની ધીરજ મે

બી હાથે પીરમાંના એવા બમ્મવનો પુત્રાચાર
 મેલવવાથી દુરી પકડી, પોતાને એર વધારે
 અને વધારે હિત અને બુદ્ધિ હાનતમાં
 લાવી બેસેછે. એ બિપ્રાંત કેટલાક અંડાલ
 પુરુષો તથા એરતો માટે હમો ધીરાસ્ત્રી
 નજરે જોઈ કેહેવા માંગીએ છીએ કે જા
 રે તેવાને હાવા કુસંપી કુટ્યોમાં પારપડો-
 થતો સંજય હેએછે તેથી આ બાળ
 જાહેરનામિને એલખાન પીછાનને માટે
 આવવું જવું થાએછે તારે તે ગપ્પતે જો
 કંઈ નહીવી જેવી ખાખદમાં બોલચાલ થ
 વી હેયછે તે તેને હસવા સરખી દેખા-
 ડી આપી, તેઓની વગે સુસેહ વધારવાને
 બહુસે એર જેની તરફ વધારે લાગવું વ
 લમવું હેએછે તેની તરફથી કરી કહ્ય-
 આના કુંડમાં ખમીર ચહગવી તેઓ વચે
 વધારેને વધારે અતખનાવ કરારી હમિશાંતું
 બીઆખાર અનાવતાં પીહીતાં તથા, હેવા

લોકો જોયો તો કહ્યું આપોરો કરનાં પણ
 વધારે પાપાં ચંડાસો છે. માટે બેઝાને જ
 મ અને તેમ પોતાના ઘેરથી દુર રાખવામાં
 જ સંસારીઓને મુખ્ય છે. વલી તે સાથે
 જણાવવા માંગીએ છીએ કે કેટલાએકોની
 સમજણ એટલી તો જડ થઈ ગયેલી છે.
 વધે કે જાણે આ ઉપણા ખનાવ તેવાન
 ગતસે કાંઈ જ દહમીસી બરેલો વજન ધરા
 વતો નથી અને એવા ખનાવો તો સરજત
 સાથે જ નીસખત રાખે છે એવું તેવા માં-
 ની એ સમ કે તેવાર ખાદ કાંઈ પણ તે
 ના ઘટતા ઉપાયો લેઈ ફગીને કાંઈ ખીજી
 વખતે તેમ ન અને તથા એવું કરનારા
 દુક વીચારના નીંદાનેને કાંઈની કારણ ન
 હીં મલે તેવા મારગ પકડવાને તકન તે
 વો બેદરકાર પણું દેખાડે છે. ખરું છે કે
 એ તો કાંઈને જ ગમતું નથી, પણ તે
 માટે આ તકી ખગાઈ સકાય એવી આ

કત તથા બનાવને સરજત સાથે સરખાવી
 અકસમાતના વરગમાં પસાર થવા દેખજી
 એ કે ? અને હવે પછીના આપણા કુ-
 દુખનાં સુખનાં સંભાષ લેવાની વાતને
 આપણા દીનથી વીસારી નેહીએકે ? ના
 નહીં, એ જેવું શરમ ભરેલું, ધાતકી
 અને પાપી કામ બીજું ડાહ્ય થોડુંજ હ
 શ. મારે આ પુર કરતાં નીચે આપેલી
 કવીતા વાંચનારાએને વાંચવાની બલામણુ
 કરી અમા એટલુંજ જણાવા માગીએ
 છીએ કે તેથી ધાત ધરનાર ધાતકી નાદાં
 નેને કારણ આપનારાને બટ્ટી સાશનમ
 થી બંધાવવાની કોસેસકરી બીજાએને
 બેતેજનનહી આપવું એજ માણસનો સા-
 ંથો ધરમ છે.

રાગ કાહારવો.

—૦—

(લીજી તથા કે.જી ખસારે) એ રાગ.

—૦—

સપે સંસાર સુખી સમજો રાજન નાર,
કુસંપે હોએ રે કે પાયો કીરનાર—ઠેક.

સંપ સુખનું સદા સમુદું,

ફળ હોએ સુંગન શુંગાર—સંપે ૧

સંપે સદા ધર કુલવાના યાએ,

સુખી સહ દીધે વેદવાર—સંપે ૨

સંપે સદા ધર સંપતિ હોએ,

દુર-યાએ વહાઈર સાર—સંપે ૩

સંપે સદા ધર હજવ પાએ,

વધે બાહીબારણ વાર—સંપે ૪

માન પીતા ને બાહીબારણ વાએ,

સંપે નવે કુટુંબ પરીવાર—સંપે ૫

જીવ્યર ધર ને સરવ સાસરવાળ,

સહ વધ સીને ભરવાર—સંપે ૬

- અપત અઘાની, કપલી, કસી,
કુસંપે થેવે દુખગાર—સંપે. ૭
- પીતાથે પુત્ર, પીતમથે પીયારી,
કુસંપે તને સહ પીયાર—સંપે. ૮
- કુસંપ કહેરે મહેસો મેદાન,
મદા કહે, હાથે ભંડાર—સંપે. ૯
- કુસંપે કંકાથ નો પાડે બેગાનું,
‘કુટો ન સંધાય તાર’—સંપે. ૧૦
- કુસંપ કહેસે તન મન પીકાએ,
બેચેન યુદ્ધરે હુવનગાર—સંપે. ૧૧
- કુસંપ ધર લાને લજવાએ,
પરલાડે પામે પીકાર—સંપે. ૧૨
- માન વનાળી બેજન છાંડી,
સમને ઠાઠ ‘ચીકું’ નાર—સંપે. ૧૩

PARSI PRINTING PRESS

No. 425, Khara Koowa Road, Choksi

પારસી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, નં. ૪૨૫,

આરા કુવા રોડ, ચોકસી બજાર.

આચે ચોપડી નીચલાં
ડોકાંણાંઓથી મળશે.

કોટ-મુંબઈ સમાચાર

બાહ્યકોટ-પારસી પ્રિ-
ટીંગ પ્રેસ.

તથા

દરેક બુકસેલરને
ત્યાંથી.

આ છાપખાનું હાલમાં બદલવામાં આ-
ગટે હવેથી કાગલ પતર ઊપલાં ડોકાં
પરમાણે લખ્યું.

